T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÎRET VE NÜZUL BAĞLAMINDA NİSA SÛRESİNİN TARİHLENDİRİLMESİ

HÜMEYRA MEZRALI

2501181502

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HİDAYET AYDAR

İSTANBUL-2023

ÖZ

SÎRET ve NÜZUL BAĞLAMINDA NİSA SÛRESİNİN TARİHLENDİRİLMESİ

HÜMEYRA MEZRALI

Nüzûl süreciyle beraber Medine'nin sosyal doku ve kültürel hayatını resmeden siyer kaynakları, Nisa sûresinin genel muhtevasını, izdüşümlerini, savaşlarla beraber ortaya çıkan sosyal problemleri yansıtmakta ve belli bir kronoloji içerisinde sunmaktadır. Hem Medine dönemini hem de o dönemde inen ayetleri daha iyi ve doğru anlamak adına ayetlerin tarihi bağlamını bilmenin ve ayetlerin tarihi bağlamlarını belirleyip belli bir kronoloji içerisinde okumanın daha sağlıklı olacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple hacimli bir sûre olan ve belli bir süreçte tamamlanan Nisa sûresinin hangi tarih aralığında inmeye başladığı, nâzil olduğu dönemde hangi olayların meydana geldiği tespit edildi ve belli bir kronoloji içerisinde tarihlendirilmeye çalışıldı. Tarihlendirme aşamasında sebeb-i nüzûl ve sîre kaynakları esas alınarak ilişkilendirilen ayetler sıralandı. Tefsir kaynaklarında da tarihi bağlamı ele alan ayetler tespit edilip kronolojik olarak tertip edilmeye çalışıldı. Yapılan çalışmada Nisa sûresinin hicri 1. yılın Ramazan ayında inmeye başladığı, gelişen olayların seyrine göre peyderpey inmeye devam ettiği, hicri 4. yılda ise daha yoğunlaştığı ve hicri 10. yılın Zu'l-Ka'de ayında sûrenin son ayeti olan 176. ayetin indiği tespit edildi. Ayrıca üçüncü bölümün sonunda meydana gelen olayların ve tespit edilen ayetlerin kronolojisi tablo olarak sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Nisa Sûresi, Sîret, Ayetlerin Tarihlendirilmesi.

ABSTRACT

DATING SŪRAH AL-NİSĀ' IN THE CONTEXT OF SĪRAH AND NUZŪL

HÜMEYRA MEZRALI

The sources of the sīrah, which depict the social and cultural life of Madina with the process of descent (nuzūl) of waḥy, reflect the general content of the Sūrah al-Nisā', its projections, and the social problems that emerged with the wars, and present them in a definite chronology. It has been concluded that it would be more accurate to know the historical context of the verses, to determine and to read them in a certain chronology in order to better and correctly understand both the Madinan period of the waḥy and the verses that were revealed at that time. Hence, it was determined in which date range the Sūrah al-Nisā', which is a voluminous surah and completed in a certain period, began to descend, which events occurred during the time it was revealed, and tried to date it in a definite chronology. In the dating phase, the related verses were listed based on the sources of sabab al-nuzūl and sīrah. Verses dealing with the historical context in tafsīr sources were determined and tried to be arranged chronologically. In the thesis, it is concluded that the Sūrah al-Nisā' began to reveal in the month of Ramadan of the 1st year of the hijra, continued to descend gradually according to the course of the developing events, and increased in the 4th year of the hijra, and the last verse of the sūrah, which is the 176th verse, was revealed in the month of Dhu al-Qa'dah of the 10th year of the Hijra. Moreover, the chronology of the events that took place and the verses identified at the end of the third chapter were presented as a table.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, Sūrah al-Nisā', Sīrah, Dating of the Verses.

ÖNSÖZ

Kur'an'ı anlamada ilk muhatap kitle ile bugünkü muhatap kitlenin arasındaki mesafeyi kapatan ilim tefsirdir. Bu sebeple Kur'an'ı daha iyi anlama ve yorumlama bağlamında günümüze kadar birçok çalışmalar yapılmış, yeni metodolojiler geliştirilip ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri de Kur'an'ın nazil olduğu tarihi bağlamı kronolojik olarak ele alarak ayetlerin dünyasına ulaşmaya çalışmaktır. Kur'an hakkında söz söyleyebilmek için nazil olduğu dönemi bütün yönleriyle ele alarak bugünkü okuyucuya daha sağlıklı mesajların ulaşabileceği söylenebilir. Kur'an kronolojisine dair yapılan çalışmalar, nüzûl döneminin yeniden keşfedilmesine ve ayetlerin daha sağlıklı anlaşılmasına yöntemsel bir bakış açısı sunmaktadır. Bu açıdan Kur'an'ın tamamı olmasa da hacimli bir sûre olan Nisa sûresini tarihlendirmeye çalışıp belli bir kronolojik çerçevede sunmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı ve hedefleri ile sınırları ve kaynakları hakkında bilgi verildi.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde tefsir dışında siyer, tarih, hadis ilimleri de çalışmanın kaynağını oluşturması sebebiyle kavramsal çerçevede ele alındı.

İkinci bölümde tarihlendirilecek sûrenin kimliği hakkında genel bilgiler verildi ve içerisinde hangi konuları barındırdığı başlıklar altında tahlil edildi.

Üçüncü bölümde ise Nisa sûresi gün-ay-yıl olarak tefsir, hadis ve sîre kaynakları ele alınarak muhtemel bir kronolojik sıralama ortaya konulmaya çalışıldı. Çalışmanın sonunda tarihlendirilen ayetler tablo şeklinde sunuldu.

Çalışmanın tespitiyle beraber bütün aşamalarında yardım ve desteğini esirgemeyen, değerli fikirleriyle çalışmaya katkı sunan muhterem danışmanım Prof. Dr. Hidayet AYDAR hocama en samimi duygularımla şükranlarımı arz ederim. Tez savunma jürisinde bulunarak tezimi okuyan, kıymetli fikirlerini ve yapıcı eleştirilerini sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Ömer Çelik ile Doç. Dr. Muhammed Selman Çalışkan'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez süresince desteklerini esirgemeyen tüm

hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle bu süreçte ve bütün eğitim hayatımda maddi-manevi desteklerini her daim hissettiğim, her koşulda yanımda olan anneme ve babama en içten şükranlarımı sunarım.

Hümeyra MEZRALI

İstanbul, 2023

ÖZ ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **iv**

İÇİNDEKİLER..... **vi**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

SEBEB-İ NÜZÛL SİYER ve HADİS İLMİNİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ

1.1.SEBEB-İ NÜZÛL İLMİNİN TANIMI 8

1.1.1.Sebeb-i Nüzûl İlminin Kavramı ve Önemi 8

1.1.1.1.Sebep ve Nüzûl Kelimelerinin Sözlük ve Terim Anlamları 8

1.1.1.2.Önemi 12

1.2.SİYER İLMİNİN TANIMI 15

1.2.1.Siyer İlminin Kavramı ve Önemi 15

1.2.1.1.Siyer Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı 15

1.2.1.2.Önemi 16

1.3.KONU YAKINLIĞI OLAN İLİMLERİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ 18

1.3.1.Siyer-Nüzûl İlişkisi 18

1.3.2.Siyer-Tarih İlişkisi 20

1.3.3.Siyer-Hadis İlişkisi 22

İKİNCİ BÖLÜM

NİSA SÛRESİNİN KİMLİĞİ ve MUHTEVASI

2.1.NİSA SÛRESİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ 24
2.1.1.Sûrenin İsmi, Ayet Sayısı, Nüzûl ve Mushaf Sırası 24
2.1.2.Sûrenin Ana Konusu 24
2.1.3.İhtiva Ettiği Konular 25
2.1.4.Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûre ile Münasebeti 28
2.2.NİSA SÛRESİNİN KONU BAZLI TAHKİKİ 29
2.2.1.İnsanlığın Mahiyeti 29
2.2.2.Yetimlerin Hakları 30
2.2.3.Miras Meseleleri 31
2.2.4.Zina Suçu 33
2.2.5.Aileye Dair Meseleler 34
2.2.6.Münafıklara ve Yahudilere Yönelik Eleştiriler 36
2.2.7.Abdest Konusu ve Namaz 37
2.2.8.Medine Yahudilerinin Düşmanca Tavırları 37
2.2.9.Emanet-İtaat ve Münafıkların Gerçek Yüzü 38
2.2.10.Katl Hükümleri ve Hicret 39
2.2.11.Savaş Ortamında Namaz 41
2.2.12.Hz. Peygamber ve Münafıklar 41
2.2.13.Şirk ve Şeytanın Tuzakları 42
2.2.14.Münafıklara Yönelik Eleştiriler 42
2.2.15.Ehl-i Kitaba Yönelik Eleştiriler 42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLAYLARIN SEYRİNE GÖRE NÂZİL OLAN AYETLERİN TARİHLENDİRİLMESİ

3.1.TARİHLENDİRİLMESİNDE KESİNLİK OLDUĞUNA DAİR TESPİTLER YAPILAN AYETLERİN KRONOLOJİSİ....44
3.1.1.Hicri 1. Yıl....44
3.1.1.1.Zû'l-Kâʿde / Mayıs 623 (19-22. Ayetler)....44
3.1.2.Hicri 2. Yıl....45
3.1.2.1.19 Ramazan / 15 Ocak 624 (97-100. Ayetler)....45
3.1.3.Hicri 3 Yıl....46
3.1.3.1. 12 Şevvâl / 27 Ocak 625 (104. Ayet)....46
3.1.3.2. Şevvâl / 16 Ocak-14 Şubat 625 (7-14. Ayetler)....48
3.1.4.Hicri 4. Yıl....50
3.1.4.1.01-10 Rebî'u'l-Evvel / 12-21 Haziran 625 (44-48. Ayetler)....50
3.1.4.2.11 Rebî'u'l-Evvel / 22 Haziran 625 (153-169. Ayetler)....52
3.1.4.3.Cumâde'l-Ûla / 10 Ağustos-08 Eylül 625 (101-103. Ayetler)....55
3.1.4.4.Şaʿban / 07 Kasım-06 Aralık 625 (83-85. Ayetler)....56
3.1.4.5.Şaʿban / 07 Kasım-06 Aralık 625 (43. Ayet)....58
3.1.5.Hicri 6. Yıl....59
3.1.5.1.02-30 Şaʿban / 16 Kasım-14 Aralık 627 (92-93. Ayet)....59
3.1.6.Hicri 7. Yıl....61
3.1.6.1.Şaʿban-Ramazan / 03 Kasım-01 Ocak 629 (94. Ayet)....61
3.1.7.Hicri 8. Yıl....62
3.1.7.1.13-24 Ramazan / 04-15 Aralık 629 (58. Ayet)....62
3.1.7.2.29 Ramazan-01 Şevvâl / 20-22 Aralık 629 (24. Ayet)....64

3.1.8.Hicri 9. Yıl 65
3.1.8.1.Nesî' Ayı / 10 Mart-08 Nisan 631 (171-173. Ayetler) 65
3.1.8.2.Re'bî'u'l-Âhir / 17 Haziran-16 Temmuz (59. Ayet) 66
3.2.TARİHLENDİRİLMESİ YORUMA DAYANAN AYETLERİN KRONOLOJİSİ……...68
3.2.1.Hicri 1. Yıl 68
3.2.1.1.Ramazan / 08 Ocak-05 Şubat 623 (77. Ayet) 68
3.2.2.Hicri 2. Yıl 69
3.2.2.1.01-12 Ramazan / 27 Aralık 623-08 Ocak 624 (95. Ayet) 69
3.2.3.Hicri 3. Yıl 70
3.2.3.1.10 Şevvâl / 25 Ocak 625 (71-73. Ayetler) 70
3.2.3.2.11-17 Şevvâl / 26 Ocak-01 Şubat 625 (78-79. Ayetler) 71
3.2.4.Hicri 4. Yıl 72
3.2.4.1.20 Safer-10 Rebî'u'l-Evvel / 02-21 Haziran 625 (51-57. Ayetler) 72
3.2.4.2.Rebî'u'l-Evvel-Rebî'u's-Sâni / 12 Haziran-11 Ağustos 625 (105-116. Ayetler) 73
3.2.5.Hicri 10. Yıl 76
3.2.5.1.24-26 Zu'l-Kaʿde / 20-22 Şubat 632 (176. Ayet) 76
SONUÇ 79
KAYNAKÇA 81

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Olayların Seyrine Göre Nazil Olan Ayetlerin Kronolojisi……77

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

b. : İbn

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı

Haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları

KURAMER : Kur'an Araştırmaları Merkezi

ö. : Ölüm

s. : Sayfa

thk. : Tahkik eden

t.y. : Tarih yok

vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlamaya yönelik çalışmalar tarih boyunca süregelmiştir. Özellikle bu çalışmalar gerek Kur'an ekseninde gerekse Nisa sûresi bağlamında kadın başlığı altında çeşitli araştırmalar yapılmış, eserler te'lif edilmiştir. Aynı zamanda sebeb-i nüzûl ve/veya kronoloji perspektifinde de bir takım sûreler ele alınmış, çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada ise nüzûl, sîret ve kronoloji bağlamında Nisa sûresi ele alınacaktır. Araştırmanın konusunu Medeni bir sûre olan Nisa sûresini metin içi (siyak-sibak) ve metin dışı (nüzûl ortamı) bağlamda ayetleri gruplandırarak olayların seyrine göre değerlendirip kronolojik bir zemin içerisinde tarihlendirilmesi oluşturacaktır. Bu bağlamsal araştırma olmadan sözsel bir metnin yazıya aktarıldığında ayetleri anlamlandırma çabasının insanı yanlışa sürükleyebileceği belirtilmiştir.[1] Bir şeyin yazıya aktarılması demek o dilin canlılığını yitirmesine ve iletişimde meydana gelen jest, mimik, tonlama gibi dil dışı faktörlerin kaybolmasına sebep olması demektir.[2] Vahiy süresi boyunca da meydana gelen çeşitli olaylara, nâzil olan ayetlerin arka planına bizzat şahit olunduğu için muhataplar anlama noktasında daha az sorunla karşılaşmış ya da sorun Hz. Peygamber'e götürülerek çözüme kavuşmuştur.

Ele alınan bu araştırmada da vahyin ana yurdu olan nüzûl ortamı tarihi verilere ulaşmada önemli bir yere sahiptir. Hem zaman hem mekan, mekanın kendi içerisinde dil, kültür, coğrafya bütün bu unsurlarla beraber vahyin mekanı ve araştırmanın da kaynağı olan Medine ortamını göz önünde bulundurmak icap etmektedir. Böylece çalışmayı sebeb-i nüzûl rivayetleri ile sınırlamayıp siyer ile paralel bir şekilde ele almak çok daha geniş bir çerçeveye sahip olmayı sağlayacaktır. Diğer yandan klasik dönem müfessirleri tefsirlerinde sîret-nüzûl ekseninde bir tefsir metodundan bahsetmeseler de, birçok ayetin metin dışı olgularını dile getirerek yorumladıkları

[1] Mehmet Paçacı, **Kur'an'a Giriş**, 10. bs., Ankara, TDV Yayınları, 2020, s. 117.
[2] Süleyman Gezer, **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an**, 2. bs., Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2015, s. 101-103.

gözlemlenmektedir. [3] Ayetlerin hedeflediği anlama ulaşmada ayetlere muhatap olan şahısların hayatlarını araştırmak, nüzûl ortamına gidilerek ilgili ayetler bağlamında bir metot oluşturmak en güvenilir bir yoldur.[4]

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HEDEFLERİ

Ayetlerin anlaşılmasında sebeb-i nüzûl rivayetleri ve tarihi zemin hakkında bilgiler veren sîret kaynakları önemli bir unsurdur. Bu çalışmada ayetlerin nâzil olduğu zaman dilimi ortaya konulmaya ve sûrenin içerisinde bulunan problematik ayetlerin arka planı, toplumsal şartları tarihi bir zemine oturtulmaya çalışılacaktır. Çalışmanın amacı Nisa sûresinin hangi tarih aralığında inmeye başladığı, nâzil olduğu dönemde hangi olayların meydana geldiği tespit edilerek belli bir kronoloji içerisinde tarihlendirilmesidir.

"Sîret ve Nüzûl Bağlamında Nisa Sûresinin Tarihlendirilmesi" adlı çalışmada sûrenin içerdiği mesaj ve nâzil olduğu dönemdeki zaman dilimi belli bir kronolojiye göre tespit edilebilmesi için sûre, sebeb-i nüzûl rivayetleri, tarih kaynakları ve hadis çerçevesinde incelenip ele alınacaktır.

Birinci aşamada sebeb-i nüzûl ile ilgili geçmişten bugüne temel kabul edilen tefsir usulü kaynakları ile siyer ile ilgili temel kaynaklar analiz edilecek ve kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Konu yakınlığı bakımından nüzûl-siyer-hadis ilimleri arasındaki ilişki ele alınacaktır

İkinci aşamada sûrenin nerede, ne zaman, niçin ve kimler hakkında nâzil olduğu sorularının cevapları, nüzûl ve hadis kaynaklarında bulunan rivayetler kapsamında tespit edilecektir. 3N1K formülü de denilen bu yöntem, ayetleri nüzûl kronolojisine göre belirlemede yardımcı olmakta ve kaynaklarda bulunan zayıf rivayetlerin çürütülmesinde fayda sağlamaktadır.[5]

---

[3] Muhammed Coşkun, **Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi**, İstanbul, Fikir Yayıncılık, 2014, s. 40.
[4] Fatih Özaktan, **Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, İstanbul, Marmara Akademi Yayınları, 2017, s. 18.
[5] Mesut Okumuş, "Kur'an-ı Kerim'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", **İslami İlimler Dergisi**, Nisan 2007, s. 97.

"Her ayetin bir sebeb-i nüzûlü yoktur ancak her ayetin bir nüzûl ortamı vardır" ilkesiyle hareket ederek üçüncü aşamada sîret kaynakları analiz edilecektir. Sûrenin indiği ortamın yapısını, tarihini, dilini sadece nüzûl rivayetleriyle anlamlandırmak mümkün değildir. Rivayetler sûrenin anlaşılmasında tek yol değildir, yollardan bir tanesidir. Önemli ipuçları vermektedir fakat arka planı daha net resmetmek ve olay örgüsünü daha kesin çizgilerle sınırlandırabilmek için siyer kaynakları da önemli bir rol almaktadır.

Son olarak rivayetlerden ve sîret kaynaklarından elde edilen verilerle ayetler gün-ay-yıl olarak tespit edilmeye çalışılacak, nüzûl ortamında meydana gelen gelişmelerin birbiriyle bağlantısı kurulacak ve doğru bir sonuca ulaşılması sağlanacaktır.

Bu araştırmada cevapları aranan sorular şu şekilde ifade edilebilir: Nisa sûresinde ayet veya ayet pasajlarında kronolojinin tespiti, neden-sonuç ilişkisini ve olgusal dönüşümün evrelerini tayin etmede belirleyici bir argüman mıdır? Sûredeki ayetleri nüzûl kronolojisine göre okumak tarihi arka planı ve gerçek sebeb-i nüzullerini belirlemede önemli bir yere sahip midir?

3. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Literatüre dair inceleme yapıldığında nüzûl-siret bağlamında ya da kronoloji (tarihlendirme) bağlamında bir takım çalışmalara ulaşıldı:

Mehdi Bazergan'a ait *"Kur'an'ın Nüzul Süreci"*[6] adlı eser üç bölümden oluşmaktadır. Kur'an'ın Lafzi Gelişim Süreci adlı birinci bölümde, Kur'an'ın Konusal Gelişim Süreci adlı ikinci bölümde ve Kur'an'ın Muhtevaî (İçeriksel) Gelişim Süreci adlı üçüncü bölümde tarihlendirme çalışması yapılmıştır. Yazar, sûrelerin tarihlendirmesini ele almaya çalışmış fakat her sûrede bulunan ayet ya da ayet pasajlarının tümünü tarihlendirmeye yönelik bir çalışma ele almamıştır. Tablo ve grafiklerle konuyu aydınlatmaya çalışsa da tam aksine daha karmaşık bir durum ortaya çıkmıştır. Nisa sûresine dair tarihlendirme çalışması karşılaştırıldığında ise yazar,

[6] Mehdi Bâzergan, **Kur'an'ın Nüzûl Süreci**, Ankara, Fecr Yayınevi, 1998.

sûrenin bazı ayetlerini konusal bağlamda ele alıp tarihlendirmektedir. Bu tezde ise sûre bütünüyle ele alınıp ayet ya da ayet pasajları tarihlendirilmeye çalışılacaktır.

Esra Gözeler'in *"Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'an'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım"*[7] adlı kapsamlı doktora tezi giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tarihlendirme meselesini ulumu'l-Kur'an ve hadis literatürü çerçevesinde ele almakta, sûre ve ayetlerin tertibinin tevkîfî-içtihadi olduğuna dair karşılaştırmalı bir yöntem uygulamaktadır. Ayet ve sûrelerin tarihlendirilmesinde mekki-medeni, esbab-u nüzûl ve nesh gibi geleneksel usul konularının ne tür etkileri olduğuna ayrı ayrı başlıklarla değinmektedir. İkinci bölümde ayet ve sûrelerin tarihlendirilmesinde islam geleneğindeki tasniflerle uyumlu ya da farklı olan batılı yaklaşımları ele almaktadır. Üçüncü bölümde ise Hicri 1. ve 4. yılları arası gelişen olaylar çerçevesinde nazil olan ayetleri kronolojik olarak ele almaya çalışmaktadır. Ayrıca her bölüme ait tablolar oluşturularak tez zenginleştirilmektedir. Esra Gözeler, çalışma içerisinde Nisa sûresine ait sadece 97-100. ayet pasajını tarihlendirme içerisine almaktadır. Bu tez çalışmasındaki fark ise sûrenin tamamı tarihlendirilmeye çalışılacaktır.

Abdurrahman Ensari'nin *"Sebeb-i Nüzûlün Tefsire Etkisi Bakımından Bakara Sûresi Örneği"*[8] adlı doktora tezi giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin konusu, amacı ve yöntemine dair bilgiler verdikten sonra sebeb-i nüzulün tanımını, önemini ve kaynaklarını genel hatlarıyla ele almakta ayrıca Bakara sûresi hakkında da bilgiler vermektedir. Çalışmada beş farklı tefsir eserini kaynak almakta ve Bakara sûresinin ayetlerini konu ağırlıklı olarak bölümlere ayırmaktadır. Birinci bölümde itikad ağırlıklı ayetlerde, ikinci bölümde ahkam ağırlıklı ayetlerde, üçüncü bölümde ise ehl-i kitap ağırlıklı ayetlerde nüzûl sebeplerini ve bu ayetler üzerinde etkisini ele almaktadır. Bağlam yönüyle benzerlik sağlayan bu çalışma, sûre ve kronoloji yönüyle ele alınacak olan çalışmadan ayrılmaktadır.

[7] Esra Gözeler, "Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'an'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
[8] Abdurrahman Ensari, "Sebeb-i Nüzûlün Tefsire Etkisi Bakımından Bakara Sûresi Örneği", Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, 2014.

Süleyman Ertuğrul'un *"Nüzûl Bağlamında Münâfıkûn Sûresinin Tefsiri"*[9] adlı yüksek lisans tezi giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Münâfikûn sûresini genel hatlarıyla tanıtmakta ve münafık kelimesiyle sûrenin içinde bulunan bazı kavramları incelemektedir. Sûreyi belağat yönüyle de analiz etmektedir. İkinci bölümde sûrenin nazil olduğu dönemde meydana gelen olaylara ve nüzûl rivayetlerine değinmektedir. Üçüncü bölümde ise sûreyi tefsir etmekte ve sûre bağlamında münafıkların ve mü'minlerin özelliklerini ele almaktadır.

Muhammet Karaosman'ın *"Siyer-Tefsir İlişkisi Bağlamında Cihad ve Kıtal'e Dair Ayetlerin Kronolojik İncelenmesi"*[10] adlı doktora tezi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cihad ve kıtal kelimelerini kavramsal olarak analiz etmekte ve Mekki-Medeni ayetler ile hadislerde bu kelimelerin kullanımına değinmektedir. İkinci ve üçüncü bölüm ise birbirlerine bağlantılı olarak ilerlemektedir. Bu bölümlerde cihad ve kıtal ile ilgili ayetleri kronolojiye göre ele almakta, ayetleri Hz. Peygamber'in siretiyle beraber nüzûl sebeplerini analiz ederek tefsir etmektedir. Sonuç bölümünden önce ayetlerin kronolojisini tablo şeklinde sunarak konunun bütünsel görünmesini sağlamaktadır. Tarz olarak çalışılacak olan araştırmayla aynı olan bu tez, cihad ve kıtal ile ilgili ayetleri ele almakta ve içerik olarak da birbirinden ayrılmaktadır.

Bu çalışmayla aynı sûreyi ele alan Melek Demiralp'ın *"Toplumsal Hayat ile Sunduğu Mesajlar Açısından Nisa Sûresi"* adlı yüksek lisans tezi ise halen çalışılmaya devam etmekte ve farklı bir konuya değinmektedir.

Ele alınan bu literatür taraması dışında nüzûl bağlamında farklı sûreler çerçevesinde araştırması devam eden tezler de bulunmaktadır: Mustafa Hamurli'nin *"Sebeb-i Nüzulûn Tefsire Etkisi Bakımından Âl-i İmran Sûresi Örneği"* adlı doktora tezi ve Rabia Birinci'nin *"Siret-Nüzûl İlişkisi Bağlamında Saf Sûresinin Değerlendirilmesi"*, Sait Demir'in *"Nüzûl Bağlamında Mü'minun Sûresinin Tefsiri"*, Selahattin Aydın'ın *"Esbab-ı Nüzûl Bağlamında Tahrim Sûresinin Tefsiri"*, Memet Şerif Mintaş'ın *"Sebeb-i Nüzûl Bağlamında Mülk Sûresinin Tefsiri"* ve Beyza

[9] Süleyman Ertuğrul, "Nüzûl Bağlamında Münâfikûn Sûresinin Tefsiri", Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2017.
[10] Muhammet Karaosman, "Siyer-Tefsir İlişkisi Bağlamında Cihad ve Kıtal'e Dair Ayetlerin Koronolojik İncelenmesi", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.

Bülbül'ün *"Sîret ve Nüzul Bağlamında Mâide Sûresinin Tarihlendirilmesi"* adlı yüksek lisans tezleri çalışılmaya devam etmektedir.

Literatüre dair inceleme yapıldığında ele alınan bu çalışmayla alakalı özel olarak Nisa sûresinin tarihlendirilmesine dair bir çalışmaya rastlanılmadı.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın ana temasını Nisa sûresini tarihlendirme çabası bağlamında nazil olduğu dönemde rivayet edilen nüzul sebepleri ve nazil olduğu ortamın arka planı oluşturduğu belirtilmişti. Bu sebeple ele alınan çalışma, tarihlendirme üzerine yoğunlaşmakta ve tefsir-hadis-siyer ilimleri çerçevesinde incelenerek tümdengelim bir yönteme dayalı kronolojik bir araştırmadır.

Ele alınan bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. "Sebeb-i Nüzûl Siyer ve Hadis İlminin Birbirleriyle İlişkisi" adlı birinci bölümde birinci ve ikinci alt başlıkta genel hatlarıyla sebep, nüzûl ve siyer kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarına değinilecek, bu kelimelerin kavramsal yönü ele alınacak ve bu ilimlerin önemine vurgu yapılacaktır. Ayrıca üçüncü alt başlıkta ise sebeb-i nüzûl ilminin diğer ilimlerle (siyer-hadis-tarih) ilişkisi üzerine inceleme yapılarak tasvir edilecektir.

"Nisa Sûresinin Kimliği ve Muhtevası" adlı ikinci bölümde birinci alt başlıkta Nisa sûresinin özelliklerine dair genel bilgiler verilecek ve sûrenin ana teması belirlenecek, içerisinde hangi konuları barındırdığına değinilecek ve kendinden önce ve sonraki sûre ile münasebeti hakkında bilgi verilecektir. İkinci alt başlıkta ise tezin asıl amacı olan tarihlendirme çalışmasını geri planda bırakmayacak şekilde sûrenin kısaca konu bazlı tahkiki yapılacaktır.

"Olayların Seyrine Göre Nazil Olan Ayetlerin Tarihlendirilmesi" adlı üçüncü bölümde ise ele alınan sûre, pasaj pasaj kronolojiye göre tarihlendirilecektir. Bu kısımda tarihi bilgiye kesin ulaşılan ayetler birinci alt başlıkta rivayetlerle gerekçelendirilecek ve Medine dönemi de analiz edilerek ortaya konulmaya çalışılacaktır. İkinci alt başlıkta ise yakın tarihi bilgilere ulaşılan ayetler ele alınacak ve yaklaşık olarak yoruma dayalı ortaya konulan ayetlerin tarihleri de aynı şekilde gerekçeleri ile değerlendirilecektir.

Sonuç bölümünde ise elde edilen verilerle ulaşılan neticeler zikredilecek ayrıca tarihlendirme çalışması tablo olarak sunulacaktır.

Çalışmada istifa edilen kaynakları tek tek belirtmek mümkün olmamakla beraber en çok kullanılacak olan temel kaynaklar şunlardır:

Sûrenin sebeb-i nüzûlleri için başvurulacak ana kaynak olarak Vahidi'nin *"Esbâbü'n-Nüzûl"* ve Suyuti'nin *"Lübâbü'n-Nükul fi Esbabi'n-Nüzul"* adlı eserleri yer almaktadır. Nüzul ortamını ve tarihi arka planı resmetmek için başvurulacak temel kaynak olarak İbn İshak'ın *"Siretü İbn İshak"*, Vakidi'nin *"Kitabu'l-Megazi"*, İbn Hişam'ın *"es-Siretü'n-Nebeviyye"*, İbn Sa'd'ın *"et-Tabakâtu'l-Kübra"* ve Belazüri'nin *"Ensabu'l-Eşraf"* adlı sîret eserlerinden yararlanılacaktır. Sûre ile alakalı hadislerde geçen rivayetlerin tetkik edilmesi için Buhari'nin *"Sahihu Buhari"*, Müslim'in *"Sahihu Müslim"*, Tirmizi'nin *"Sünenü't-Tirmizi"* ve İbn Hacer'in *"Fethü'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari"* adlı eserlerinden istifade edilecektir. Tefsir kaynaklarından nüzûl ortamına atıfta bulunması sebebiyle rivayet tefsirlerinden Taberi'nin *"Cami'u"l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an"* ile İbn Kesir'in *"Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim"* ve İbn Ebi Hatim'in *"Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim"* adlı gibi bazı eserler esas alınacaktır. Ahkam konularında ise Cessas'ın *"Ahkamü'l-Kur'an"* ile Kurtubi'nin *"el-Cami'li-Ahkami'l-Kur'an"* adlı eserlerinden istifade edilecektir. Ayrıca sûre ve ayetlerin nazil olduğu döneme dair kronolojik bağlamda değerlendirmeler yapan İbn Aşur'un *"Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir"*, Mevdudi'nin *"Tefhimü'l-Kur'an"*, Derveze'nin *"Tefsiru'l-Hadis"* ve Cabiri'nin *"Fehmu'l-Kur'an"* adlı eserleri de faydalanılacak kaynaklardan bazılarıdır. Çalışmada ayetlerin meallerinde Diyanet İşleri Meali esas alınacak, farklı bir mealden istifade edilirse dipnotta belirtilecektir.

Belirtilen kaynakların dışında bu çalışmaya katkı sağlayacak birçok akademik makale ve kitaplardan da yararlanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONU YAKINLIĞI BAKIMINDAN SEBEB-İ NÜZÛL SİYER ve HADİS İLMİNİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ

1.1. SEBEB-İ NÜZÛL İLMİNİN TANIMI

Bu bölümde çalışmanın bağlamını oluşturan nüzûl ilmi hakkında genel bir bilgi verilmeye çalışılacak, "sebep" ve "nüzûl" kelimelerinin ne anlama geldiği, Kur'an'da hangi manalarda ele alındığı, Kur'an ilimlerindeki yeri ve başlıca kaynakları belirtilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Sebeb-i Nüzûl İlminin Kavramı ve Önemi

1.1.1.1. Sebep ve Nüzûl Kelimelerinin Sözlük ve Terim Anlamları

Kur'an ilimlerinden biri olan ve esbâb-ı nüzûl olarak adlandırılan "nüzûl sebepleri" izafet terkibinden oluşmaktadır. Sebep kelimesinin çoğulu olan esbâb kelimesi s-b-b kökünden türemiştir. Sözlük anlamı "ip, bağ, usul, yöntem, ulaşılması istenen her şey, kendisiyle bir başka şeye aracı olan, şefaatçi" anlamlarına gelmektedir.[11] Verilen anlamlara bakıldığında "sebep" kelimesinin bir vasıta görevi olduğu söylenebilir. Kur'an-ı Kerim'de de bu anlamlara gelecek şekilde kullanılan sebep kelimesi beş yerde, sebep kelimesinin çoğulu olan esbâb kelimesi ise dört yerde geçmektedir.[12]

1. ﴿166﴾ اِذْ تَبَرَّاَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْاَسْبَابُ "*Kendilerine uyulanlar o gün azabı görünce, kendilerine uyanlardan uzaklaşacaklar, aralarındaki*

[11] Ragıb el-İsfehani, **el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an**, thk. Safvan Adnan Davudi, 4. bs., Beyrut, Daru'ş-Şamiyye, 1430/2009, s. 391; Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, **Kitabu'l-Ayn**, thk. Abdülhamid Hendavi, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, C. 2, s. 207; Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ, **Mekayisu'l-Luğa**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1499/1979, C. 3, s. 64; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sıhah**, thk. Muhammed Muhammed Tamir, Kahire, Daru'l-Hadis, 3226/2009, s. 510; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem İbn Manzur, **Lisanu'l-Arap**, Beyrut, Daru Sadr, t.y., C. 1, s. 458; İbrahim Kâfi Dönmez, "Sebep", **DİA**, İstanbul, 2009, C. 36, s. 244.

[12] Muhammed Fuâd b. Abdilbâki b. Sâlih el-Mısrî, **el-Muʿcemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kurʾâni'l-Kerîm**, Kahire, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1364, s. 338.

bütün bağlar kopacaktır."[13] Kendisinden önceki ayetle[14] bağlantılı olan bu ayette, tıpkı mü'minlerin Allah'ı sevdikleri gibi insanlardan bazılarının da Allah'a ortak koştukları şeyleri kuvvetli bir bağ ile sevdikleri belirtilmektedir. Fakat bu sevgilerinin sonucunda bu insanlara (kâfirler) şiddetli bir azap hazırlanacağı, kâfirlerin bu dünyada aracı koydukları hiçbir şeyin ahirette kendileri için fayda sağlamayacağı ve Allah'a ortak koşan toplumdaki önder kişilerin kendilerine tabi olanlarla kurdukları bu bağın tamamen ortadan kalkacağı dile getirilmektedir. Ayette zikredilen el-esbab kelimesi kâfirlerin ileri gelenleri ile onlara tabi olanlar arasındaki bağın ifade edilmesi amacıyla kullanılmıştır.[15]

2. ﴿85﴾فَاَتْبَعَ سَبَبًا﴿84﴾اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا *"Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik. O da (Batı'ya gitmek istedi ve) bir yol tuttu."*[16] ayetlerinde Allah, Zülkarneyn (as.)'a yeryüzünde bütün sebepleri verdiğini belirtmektedir. Kendisine verilen sebeplerin ise ilim olduğu rivayet edilmektedir.[17] Ayette geçen sebep kelimesi vasıta anlamında kullanılmış ve bu kelime ile asıl maksadın ilim olduğu belirtilmiştir.[18]

3. مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاۤءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ﴿15﴾ *"Kim Allah'ın dünyada ve ahirette peygamberine yardım etmeyeceğini düşünüyorsa, bu düşünceden vazgeçsin. [Şayet aksini düşünmek kendisini öfkeye boğuyorsa], o zaman gitsin evinin tavanına bir ip uzatarak kendini assın. Baksın bakalım, bu yaptığı iş öfkesini giderebilecek mi?!"*[19] ayetinde, mealde de ifade edildiği gibi sebep kelimesi ip manasında vasıta görevi görmüştür. Rivayetlerde ayetin manasıyla ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür. İbn Abbas, Mücahid, Katade, Dahhak gibi âlimler mealde verilen anlamda yani sebep kelimesinin ip (حبل) manasında kullanıldığını izah etmiştirler. İbn Zeyd'den gelen rivayete göre ise

[13] el-Bakara; 2/166.
[14] el-Bakara; 2/165, "İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da ona ortak koşanlar vardır. Onları Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi."
[15] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmi'ul-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Kahire, Dar-u Hicr, 1422/2001, C. 3, s. 23-30.
[16] el-Kehf; 18/84-85.
[17] Taberi, **a.g.e.**, C. 15, s. 371-374.
[18] ed-Dâmeğâni, **a.g.e.**, s. 225.
[19] el-Hac; 22/15.

"Allah'ın Hz. Peygamber'e dünyada ve ahirette yardım etmeyeceğini sanan kimse, semaya bir yol (بِسببٍ) bulup uzansın da Allah'tan Hz. Peygamber'e gelen vahyi kessin." anlamında ayeti yorumlamıştır.[20]

4. ﴿10﴾ اَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ *"Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hükümranlığı onların mıdır? Öyle ise sebeplere yapışarak yükselsinler (bakalım!)"*[21] ayetinde esbâb kelimesinin kapılar manasına gelen ebvab kelimesine mukabil olduğu ifade edilmektedir.[22] Taberi (ö. 310/923) de tefsirinde ayetin son kısmını bu şekilde yorumlamıştır.[23] Bu doğrultuda ise "Göklerin ve yerin hükümranlığı şayet kendilerine ait ise buralara çıkıp gezsinler; çünkü bir şeye sahip olan kimsenin sahip olduğu mülkünü gezip denetlemesi imkânsız değildir." anlamı ortaya çıkmaktadır.[24]

5. وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّيَ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿36﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنِّي لَاَظُنُّهُ كَاذِبًا وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿37﴾ *"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap, belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Mûsâ'nın ilâhını görürüm(!) Çünkü ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum." Böylece Firavun'a yaptığı kötü iş süslü gösterildi ve doğru yoldan saptırıldı. Firavun'un tuzağı, tamamen sonuçsuz kaldı."*[25] ayetinde esbâb kelimesinin "kapılar, yollar, yerler" gibi anlamlara geldiği ile ilgili görüşler rivayet edilmiştir. Taberi ise tek bir manayla sınırlı kalmadan Firavun'un, Hâmân'ın yapmasını istediği yüksek kule ile Hz. Musa'nın ilahını görmeye sebep/vesile olan göklere erişmeyi istediğini, bu vesilenin de yollar, kapılar ya da benzeri şeyler olabileceğini belirtmiştir.[26]

Nüzûl kelimesi ise n-z-l fiilinden türemiş bir mastardır. Sözlük anlamı "yukarıdan ya da bineğinden inmek, bir yerde konaklamak, gelmek" anlamlarını

[20] Taberi, **a.g.e.**, C. 16, s. 478-483.
[21] Sâd; 38/10.
[22] ed-Dâmeğâni, **a.g.e.**, s. 225.
[23] فاليصعدوا في أبواب السماء وطرقها....
[24] Taberi, **a.g.e.**, C. 20, s. 27.
[25] el-Mü'min; 40/36-37.
[26] Taberi, **a.g.e.**, C. 20, s. 326.

taşır.[27] Nüzûl kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık üç yüz yerde geçer ve bu kelimenin geçtiği ayetlerde de çeşitli manalara geldiğine dair atıflar yapılmıştır.[28] Ayetlerde geçen elbise[29], demir[30], su[31], azap[32], Hz. İsa'nın duasında yer alan sofra[33], kitap[34] vb. şeylerde de fiil, enzele (أنزل) formatında gelmektedir. Ayrıca وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ *"Yine de ki: "Ey Rabbim! Beni bereketli bir yere kondur. Sen konuk edenlerin en hayırlısısın."*[35] ayetinde aynı kalıpta kullanılan enzele fiili "konaklama" manasına da gelmektedir.[36]

N-z-l fiili inzal ve tenzil kalıplarında da gelmekle birlikte Ragıb el-İsfehani (ö. 502)'ye göre inzâl (انزال) kelimesi daha kapsamlı genel bir anlam çerçevesinde kullanılmaktadır. Tenzil (تنزيل) kelimesi ise Kur'an'ın tencîmen (parça parça) indirildiğini ifade etmektedir. اَلْأَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ *"Bedevîler inkâr ve nifak bakımından daha ileri ve Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*[37] ayetinde de fiilin inzâl formunda kullanılmış olması, daha genel mana ifade ettiğinden ötürüdür.[38]

Sebeb-i nüzûl ilmi ile ilgili âlimler birçok tanım yapmıştır:

Zerkeşi (ö. 794/1392) sebeb-i nüzûl için özel bir tanım yapmamakla birlikte bu ilmin Kur'ân'ı anlamada güçlü bir yöntem olduğunu zikretmektedir.[39]

Suyuti (ö. 911/1505) de genel bir tanım yapmak yerine olayın gerçekleştiği anda ayetin inmediğini ve Vahidi'nin Fil sûresi hakkında belirttiği Habeş ordusunun

[27] İsfehani, **a.g.e.**, s. 799; Halil b. Ahmed, **a.g.e.**, c. 4, s. 417; İbn Faris, **a.g.e.**, C. 4, s. 213; Cevheri, **a.g.e.**, s. 1131; İbn Manzur, **a.g.e.**, C. 11, s. 656; Abdülhamit Birışık, "Nüzûl", **DİA**, İstanbul, 2007, C. 33, s. 308-309.
[28] el-Mısri,**a.g.e.**, s. 294-298.
[29] el-A'râf; 7/26.
[30] el-Hadîd; 57/25.
[31] el-Furkân; 25/48; en-Nebe; 78/14.
[32] el-Ankebût; 29/34.
[33] el-Mâide; 5/114.
[34] Âl-i İmrân; 3/3.
[35] el-Mü'minûn; 23/29.
[36] İsfehani, **a.g.e.**, s. 799.
[37] et-Tevbe; 9/97.
[38] İsfehani, **a.g.e.**, s. 799-800
[39] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, **el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'an**, thk. Ebi'l-Fadled-Dimyati, Kahire, Daru'l-Hadis, 2006, s. 28.

Kabe'ye saldırması rivayetinin nüzûl sebebi olmadığını, bunun ancak geçmiş olayların nakli olduğunu belirtmektedir.[40]

Zerkani (ö. 1367/1948) ise nüzûl sebebinin anlamını konu başlığı altında "Hz. Peygamber'e yöneltilen soru ya da kendisinin zamanında vuku bulan hadiseler üzerine ayet veya ayetlerin indirilmesi" olarak tarif etmektedir.[41]

Subhi es-Salih (ö. 1986) nüzûl sebebi olarak ifade edilen şeyin "Kendisi sebebiyle onu içeren ya da ona cevap olan veya hükmüne mebni olan ayet ve ayetlerin indiği şey" olduğunu ileri sürmektedir.[42]

Menna' Halil Kattan (ö. 1999) sebeb-i nüzûlün tarifini ifade ederken iki başlığa ayırmaktadır: Birinci başlıkta "Bir olgunun meydana gelmesiyle Kur'an-ı Kerim'in o olgu üzerine inmesi", ikinci başlıkta ise "Hz. Peygamber'e sorulan soru hakkında Kur'an-ı Kerim'in hükmünü açıklamak üzere inmesi" olarak tarif etmektedir.[43]

Kısacası ayetlerin arka planını oluşturan esbâb-ı nüzûl, terim olarak "Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen bir veya birkaç olay ya da kendisine yöneltilen bir soru sebebiyle ayetlerin inmesine aracı olan hâdiselere"[44] denilmektedir.

1.1.1.2. Önemi

Sebeb-i nüzûl Kur'an ayetlerini anlamlandırmada önemli bir argümandır. Kaynaklarda nüzûl rivayetlerinin ortamı resmetmede bir sınır çizdiği ve okuyucuyu sınırlandırdığı ortaya konulmakla beraber bu ilim, ayetlerin tarihsel bağlamını doğru anlamada ve yaklaşık olarak ayetlerin nazil olduğu tarihi belirlemede önemli ipuçları vermektedir. Ulûmü'l-Kur'an alanında eserler kaleme alan Zerkeşi (ö. 794/1392), Suyuti (ö. 911/1505) ve Zerkani (ö. 1367/1948) gibi âlimler de bu eserlerinde esbâb-ı nüzûl ilminin önemine dair ayrı başlıklar açmışlardır. Bu ilim; ayetlerde bulunan

[40] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, **el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2010, s. 76.
[41] Muhammed Abdülazim ez-Zerkani, **Menahilü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an**, y.y., y.y., t.y., C. 1, s. 106.
[42] Subhi es-Salih, **Kur'an İlimleri**, çev. M. Said Şimşek, Konya, Hibaş Yayınları, t.y., s. 107.
[43] Menna' el-Kattan, **Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an**, 35. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1998, s. 71.
[44] Ahmet Nedim Serinsu, **Kur'an ve Bağlam**, İstanbul, Şule Yayınları, 2008, s. 56; İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Ankara, TDV Yayınları, 2017, s. 135; Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü**, İstanbul, İFAV Yayınları, 2008, s. 231.

kapalılık sebebiyle ortaya çıkan problemleri çözüme kavuşturmakta, ayetlerin kimin hakkında indiğini ortaya koyarak dönemi okuyucuya resmetmekte, ayetlerin anlaşılmasında kolaylık sağlamakta ve içerisinde hasr barındıran ayetleri bu sınırlamadan bertaraf etmektedir.[45]

İbn Teymiyye nüzûl sebeplerini bilmenin ayetlerin anlaşılmasını kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Bir rivayette Osman b. Maz'un ve Amr b. Ma'dikerib (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا….) *"İman ettikleri ve iyilik ettikleri takdirde daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur."*[46] ayetine dayanarak şarabın mübah olduğunu söylemişlerdir. Onların bu düşüncesi ayetin sebeb-i nüzûlünü bilmediklerini göstermektedir. Hâlbuki Hz. Peygamber'e şarap haram kılındığında daha önceden şarap içip ölenlerin durumu sorulmuş, bunun üzerine Mâide sûresinin 93. ayeti nazil olmuştur.[47] Ayetlerde sebeb-i nüzûlü dikkate almamak yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır.

İçerisinde hasr zannı ifade eden ayetlerde de sebeb-i nüzûl bilinirse muhtemel yanlış değerlendirmeler önlenmiş olunur. قُلْ لَآ اَجِدُ فِي مَآ اُوْحِيَ اِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلٰى طَاعِمٍ يَطْعَمُهٗٓ اِلَّآ اَنْ يَكُونَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَسْفُوحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ *"De ki bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti –ki şüphesiz o necistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yemek zorunda kalırsa yiyebilir. Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir."*[48] ayeti kafirlerin Allah'ın helal kıldıklarını haram, haram kıldıklarını da helal saymaları sebebiyle nazil olmuştur. İmam Şafi ise bu ayette hasr ifade eden bir durumun söz konusu olmadığını savunmaktadır. Ayette geçen sadece bu dört şey haram kılınmamıştır, bunlar dışında da haram kılınan yiyecek ve içecekler bulunmaktadır. Ayet, kâfirlerin iddia ettiklerinin aksine bir tavır sergilemektedir. [49]

[45] Zerkeşi, **a.g.e.**, s. 28-30; Zerkâni, **a.g.e.**, C. 1, s. 109-113; Süyûti, **a.g.e.**, s. 71-73; el-Kattan, **a.g.e.**, s. 72-75.
[46] el-Mâide; 5/93.
[47] Süyûti, **a.g.e.**, s. 72.
[48] el-En'âm; 6/145.
[49] Süyûti, **a.g.e.**, s. 72-73.

Sebeb-i nüzûl, ayetin kimin hakkında indiğini belirterek müphemliği ortadan kaldırmaktadır. وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوا حَتّٰٓى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْٓا اَنْ لَا مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّآ اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ *"Allah, Tebük seferine iştirak etmeyen ve haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişiyi de affetti. Çünkü dünya onca genişliğine rağmen onların başına dar gelmiş, çektikleri vicdan azabı kendilerini ezdikçe ezmişti. Sonunda Allah'a karşı yine Allah'tan başka bir sığınak olmadığını anlamışlardı ki zaten Allah da onlara tövbeye yönelme azmi vermiş ve tövbelerini kabul etmiştir. Çünkü Allah samimi tövbeleri hep kabul buyuran, tövbekâr kullarına çok merhametli olandır."*[50] ayetinde haklarındaki hükmün ertelendiği üç kişinin kimler olduğu belirtilmemiştir. Ayetin nüzûl sebebine bakıldığında bu üç kişinin Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebi' ve Hilâl b. Ümeyye olduğu rivayet edilmiştir.[51] Ayetin indiği ortamı resmeden sebeb-i nüzûl, ayetin müphem kalan bu kısmını açıklamıştır.

Sebeb-i nüzûl rivayetlerinin zikredilen faydalarının yanında bu ilmin sınırlarını belirlemeyip bütün ayetler için nüzûl sebebi aramak, sadece rivayete takılı kalıp ayetin diğer yönlerini araştırmamak ve nüzûl sebebinde geçen olaya bağlı kalmak, Kur'an'ın yorum zenginliğini engellemiş olur.[52]

Ahmet Nedim Serinsu, kitabında bu sınırlamayı ilkeler halinde belirtmiş, sebeb-i nüzûle olan ihtiyacı ilk evrede Kur'an'ın belirleyeceğini ortaya koymuştur. Eğer ayette bir kapalılık bulunmaktaysa ve bu kapalılığı gidermeye ihtiyaç duyuluyorsa o zaman sebeb-i nüzûle başvurmaya, olayın arka planını görmeye ve ayetin kastettiği manayı yakalamaya ihtiyaç var demektir. Bu duruma örnek olarak da Mervan b. Hakem'in durumu örnek verilmiştir: Mervan; Âl-i İmran sûresi 188. ayetin[53] sebeb-i nüzulüne vakıf olmadığı için ayeti yanlış değerlendirmiş ve bunu da İbn-i Abbas'a sordurmuştur. Ayette yaptıklarına sevinen ve yapmadıklarıyla övülmeyi isteyenlerin azaptan kurtulamayacaklarının belirtilmesi sebebiyle Mervan, hiçbirinin azaptan kurtulamayacağını düşünmüştür. Ayetin sebeb-i nüzûlünde Hz. Peygamber'in

[50] et-Tevbe, 9/118; Mustafa Öztürk, **Kur'an-ı Kerim Meali**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 241.
[51] Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. el-Vahidi en-Nîsâbûrî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, y.y., Dâru'l-Kitâbi'l-Cedid, 1389/1969, s. 260.
[52] Serinsu, **a.g.e.**, s. 291.
[53] "Ettiklerine sevinen ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi seven kimselerin sakın azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için elem dolu bir azap vardır."

gazveye çıktığı, münafıkların ise bu gazveden geride kaldıkları ve yerlerinde kaldıkları için de sevindikleri rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye döndüğünde ise münafıklar özür beyanında bulunmuşlar ve yapmadıkları ile övülmek istemişlerdir. Mervan b. el-Hakem bu rivayete vakıf olsaydı ayeti değerlendirmesi daha kolay olacaktı.[54]

Örnekte de anlaşılacağı gibi sebeb-i nüzûl ilmi ayet ya da ayet pasajlarının olgusal bağlamını belirlemede önemli bir yere sahiptir.

1.2. SİYER İLMİNİN TANIMI

Bu başlık altında ise çalışmanın bir diğer önemli noktası olan siyer ilmi, genel hatları ile ele alınacak; siyer kelimesinin anlamı, siyer kaynakları ve siyerin ilim hiyerarşisindeki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Siyer İlminin Kavramı ve Önemi

1.2.1.1. Siyer Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Sîret kelimesinin çoğulu olan siyer kelimesi "yöntem, yol, davranış, âdet, hayat hikayesi" anlamlarına gelmektedir.[55] Ragıb el-İsfehâni ise sîret kelimesini "insanın doğuştan ya da sonradan kazandığı hal, durum" olarak belirtmekte ve bu durumu "güzel sîret" ya da "kötü sîret" çerçevesinde örneklendirmektedir.[56] Kur'an-ı Kerim'de ise sadece bir yerde (Tâhâ sûresi 21. ayet) sîret kelimesi geçmektedir.[57] قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى *"Allah şöyle dedi: "Tut onu. Korkma! Biz onu yine eski durumuna döndüreceğiz."* ayetinde hal manasında kullanılmıştır. Bu ayet-i kerimede Hz. Musa'nın yılan haline dönüşen asasının ilk sîretine yani asa formuna döndürüleceği anlatılmaktadır. Terim olarak ise siyer, "Hz. Muhammed'in

[54] Serinsu, **a.g.e.**, s. 191-192.
[55] Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, **el-Kamusu'l-Muhit**, thk. Enes Muhammed eş-Şami ve Zekeriya Cabir Ahmed, Kahire, Daru'l-Hadis, 2008, s. 828; Kurul, **el-Muʿcemü'l-Vasît**, 4. bs., Kahire, Mektebetü'ş-Şuruki'd-Düveliyye, 2004, s. 467; Mustafa Fayda, "Siyer ve Megazi", **DİA**, İstanbul, 2009, C. 37, s. 319.
[56] İsfehani, **a.g.e.**, s. 433.
[57] el-Mısri, **a.g.e.**, s. 374.

hayatını ele alıp onun hayatından nakiller sunan ve kendine özgü yöntemleri olan bir ilim"dir.[58]

Ayrıca sîre kelimesinin ilk olarak İbn Hişam'ın eserinde geçtiği iddia edilmektedir.[59] Fakat sîre kelimesinin İbn Hişam'dan önce de kullanıldığına dair kuvvetli bir görüş bulunmaktadır.[60] Zamanla sîret kelimesi "Sîretü Ahmed b. Hanbel, Sîretü Ömer b. Abdülaziz" gibi kişilerin yaşamöyküsünü anlatan eserlerde kullanılırken siyer kelimesi yalnızca Hz. Peygamber'in hayatını anlatan bir terim olarak kullanılmıştır.[61] Megazi ise Hz. Peygamber'in savaşlarını ele alan tarih kitaplarına verilen bir ad iken siyer kelimesinin eş anlamlısı olarak da kullanılmaktadır.[62]

1.2.1.2. Önemi

Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen ve uygulamalarını daha anlaşılır bir bağlamda sunan siyer ilmi, müracaat edilmesi gereken önemli bir kaynaktır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e dair bilgiler bulunmakta ise de bu bilgiler detaydan uzak, genel hatları ile ifade edilmiştir. Siyer ilmi ise bu bilgileri bütüncül olarak, olay örgüsünü ise belli bir kronolojiye göre dizayn ederek sunmaktadır. Siyer bilgisi, vahiyden önce Mekke ortamını, Hz. Peygamber'in çocukluğunu, gençliğini, vahyin gelişini ve vahyin gelişiyle beraber Mekke'de yaşadığı sıkıntıları, hicreti, Medine ortamını ve burada yeni bir devlet anlayışını, İfk hadisesini, Hudeybiye Antlaşmasını, Hz. Peygamber'in komşu ülkelerle ilişkisini vb. daha birçok konuları ele alarak bir yandan ayetlerin daha somut bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmakta diğer yandan ise tarihi verilerin eleştirel bir gözle okunmasını sağlamaktadır.

Bütün ilimlerin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in tefsiri için hadis ve siyer ilimleri, istifade edilmesi gereken önemli kaynaklar arasındadır. Hadis ilminin

[58] Şaban Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İstanbul, İsar Vakfı Yayınları, 2008, s. 11.
[59] G. LeviDella Vida, "Sîre", **İA**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, t.y., C. 10, s. 699.
[60] Detaylı bilgi için bkz.: Öz, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, s. 12.
[61] Fayda, "Siyer ve Megazi", **DİA**, s. 319.
[62] Kasım Şulul, "Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları**, der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014, s. 104.

malzeme sunma bakımından siyer ilmini ikinci plana attığı düşünülmekte[63] ise de hadis içerisinde bulamadığımız bilgileri sîret verileri bize sunmakta, Kur'an ve Sünnet'in anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.[64] Tefsir, hadis ve siyer birbiriyle iç içe ve birbirlerinden beslenen ilimlerdir. Bu sebeple siyer ilminin geri planda kalması söz konusu olamaz. Ayrıca bir hadis metni uydurmanın siyer ilminde meydana gelen bir tarih metnini uydurmaktan daha kolay olduğu dile getirilmiş, bu durumun sebebi olarak da tarih metinlerinin bir olay örgüsü üretme ve bunu da siyak ve sibak ile bir kronolojiye bağlama zorunluluğu taşırken hadis metinlerinde böyle bir kurgunun zorunlu olmadığı belirtilmiştir.[65]

Siyerin bir ilim dalı olarak ele alınması gerektiğini ifade eden birçok ilmi ve dini gerekçeler bulunduğu belirtilmiştir:

1. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in hayatına dair her alanda örnek alınmasının insanlara emredilmesi.

2. Siyer ilminin, sünnetin önemli bir şubesi ve kronolojik çerçeveye sahip olması.

3. Hz. Muhammed (sav)'in İslam diniyle tarihin gidişatını değiştiren son peygamber olması.

4. Hz. Peygamber'in bilinmesinin, tanınmasının ve örnek alınmasının sünnet ve siyerin yazılmasına ve nakledilmesine bağlı olması bunlardan birkaçı olarak sıralanabilir.[66]

[63] M. Hanefi Palabıyık, "Sözlü Gelenekten Tarihçiliğe Giriş", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları**, der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014, s. 53.
[64] Ali Çelik, "Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 3, No. 2, 2003, s. 5-6.
[65] Şaban Öz, **Siyer Usûlü**, İstanbul, Endülüs Yayınları, 2019, s. 69.
[66] Kasım Şulul, **Siyer Usûlü**, 2. bs., İstanbul, Siyer Yayınları, 2021, s. 64.

1.3. KONU YAKINLIĞI OLAN İLİMLERİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ

1.3.1. Siyer-Nüzûl İlişkisi

Siyer, Hz. Peygamber'in yaşamını, kişiliğini, savaşlarını, izlediği yolu, bulunduğu coğrafyada yaşanan hâdiseleri kronolojik olarak ele alan bir ilimdir.[67] Sebeb-i nüzûl ise ayetlerin inişine sebep olan olgulardır.

Kur'an ayetleri belli bir kronolojiye göre tarihlendirildiğinde nüzûl sebepleri ayetlerin iniş tarihi hakkında bir ipucu vermektedir. Metin dışı bağlam olarak ise yaklaşık tarihi belirlemede Mekki-Medeni, amm-has, nâsih-mensuh gibi ilimlerden yararlanırken, nazil olan ayetin tarihi şartları ve arka planı resmedip belli bir zemine oturtmak için siyer ilmine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum Fazlur Rahman'ın önerdiği ikili metodolojiyi hatırlatmaktadır. Onun sistemine göre önce kendi zamanımızdan Kur'an'ın nazil olduğu zamana gidilmelidir ki bu aşamada nüzûl ortamı iyi tahlil edilmeli, o dönemin sorunlarına getirilen çözümler iyi anlaşılmalıdır. Sonrasında ise tekrar kendi zamanımıza dönüp Kur'an'ın belirlediği bu özel cevapları genişleterek onlardan genel ilkeler çıkarılmalıdır.[68] Fazlur Rahman'ın önerdiği bu ikili aşama nüzul, siyer/tarih ve bugünün sosyokültürel alanına vakıf olmakla gerçekleştirilebilir.

Bir ayetin ya da bir ayet pasajının inişine vesile olan nüzûl sebebi hakkında literatürde birden fazla rivayet ile karşılaşabilmekteyiz. Bu konuda ulûmü'l-Kur'an'da âlimler belli yöntemler tespit etmişlerdir.[69] Bu bağlamda siyer ilmi dönemin tarihi olaylarını bize sunması sebebiyle münasip olan nüzûl rivayetinin seçilmesine ışık tutmaktadır.

Ayetlerin anlaşılmasında nüzûl sebepleri önemli veriler sunmakta ise de Hz. Peygamber'in hayatını bütüncül ve kronolojik olarak inşa eden siyer ilmi, mekân ve

[67] Fatih Özaktan, **Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, İstanbul, Marmara Akademi Yayınları, 2017, s. 35.
[68] Fazlur Rahman, **İslam ve Çağdaşlık**, çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2018, s. 55-57.
[69] Kabul-red, tercih, cem (rivayetleri uzlaştırma) ve mükerreren nüzûl yöntemleridir. Daha detaylı bilgi için bknz: Halil Aldemir, "Esbâb-ı Nüzûl Rivayetleri Arasında Görülen Çelişkiler ve Geliştirilen Çözüm Yollarının Tahlili", **Ekev Akademi Dergisi**, C. 15, No. 48, 2011, s. 141-159.

zaman unsurlarını dikkate alarak veriler sunmaktadır. Vahyin bir kısmı yaşanan olaylar üzerine nazil olmuştur.[70] Vahyin geldiği ortam hakkında da bize nüzûl rivayetleri ve siyer ilmi zengin bir kaynak sunmaktadır. Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) Ğaşiye sûresindeki *"Peki, hiç bakmazlar mı deveye ki nasıl yaratılmış?!"*[71] ayetini tefsir ederken ortama dair atıf yaparak Arapların daha önce fil görmedikleri için bu ayette deve üzerinden örnek verildiğini belirtmiştir. Eğer ayette fil üzerinden örnek verilseydi hayret etmeyeceklerine dikkat çekmiştir.[72] Siyer-nüzûl ilişkisini açıkça gösteren başka bir örnek ise *"Nasıl ki, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü'minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi. Gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki göz göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi seninle o konuda tartışıyorlardı."*[73] ayetleri de Bedir Savaşı öncesi Kureyş kervanını yakalamak için hazırlık yapan Müslümanlardan bazılarının savaş söz konusu olduğunda Hz. Peygamberle tartışmaya girdiklerini dile getirmektedir. Bu bilgi erken dönem siyer kaynaklarında[74] ve tefsir kaynaklarında[75] yer almaktadır. Son dönem siyer çalışmalarında ise bu bilgiye yer verilmediği belirtilmiştir.[76]

Kur'an'ın tarihsel bağlamını anlamada önemli bir yere sahip olan nüzûl ve siyer ilmi, müellifler tarafından bazen ayetlerin yanlış kullanılmasına da sebebiyet vermektedir. Buna örnek olarak şakku's-sadr olayı ve bu olaya İnşirah sûresinin *"(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadık mı?"*[77] manasındaki ilk ayetlerinin delil getirilmesi söylenebilir. Hâlbuki bu ayet, toplum tarafından işkence ve sıkıntılara maruz kalan Hz. Peygamber'e moral vermek için indirilmiştir.[78]

---

[70] Adem Apak, "Siyere Kaynaklığı Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları**, der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014, s. 152.
[71] Murat Sülün, **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2012, s. 592.
[72] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman**, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, Beyrut, Müessetü'l-Tarihi'l-Arabiyyi, 1423/2002, C. 4, s. 679.
[73] el-Enfâl; 8/5-6.
[74] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, 3. bs., Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1410/1990, C. 2, s. 309-310.
[75] Taberi, **a.g.e**, C. 11, s. 35.
[76] Mustafa Soycan, **Taberi'de Siyer Rivayetleri**, Ankara, Fecr Yayınları, 2021, s. 18-19.
[77] el-İnşirâh; 94/1-3.
[78] Mehmet Azimli, **Siyer Okumaları**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2019, s. 10-11.

Esbâb-ı nüzûl ile siyer ilmi arasında sıkı bir bağ olduğu ve ayetin nazil olmadan önce meydana gelen bir hâdisenin bir siyer olayı olarak kabul edildiği, ayetin nazil olmasından sonra ise aynı olayın sebeb-i nüzûl olarak isimlendirildiği belirtilmektedir.[79] Bu sebeple iki ilmin –siyer ve esbâb-ı nüzûl– arasındaki ilişki, birbirleriyle paralel ilerleyen bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Tefsir ilminde de hem nüzûl rivayetlerinden hem de ayetin nazil olduğu dönemi berraklaştıran siyer ilminden yararlanılması bu iki ilmin arasında kopmayan bir bağ olduğunu gözler önüne sermektedir.

Özellikle nüzûl sırasına göre yapılan tefsirlerde Kur'an bütünlüğü göz önüne alınmakta, her ayete müstakil bir ayet olarak değil, tematik paragraflar halinde ve pasaj bütünlüğü korunarak manalar verilmektedir.[80] Cabiri de her ayetin kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini, Kur'an ayetlerinin yorumunda karşılaşılan sıkıntının sebebinin, ayetleri bağlamından koparıp dikkate almamaktan kaynaklandığını dile getirmektedir. Cabiri, Kur'an ayetlerini nasıl bağlamından koparmadan ele alınması gerektiğini ise şu şekilde belirtmektedir: Birincisi ele alınan ayet ya da ayet pasajının siyak ve sibakını dikkate alarak, ikincisi ise ayetin içerisinde bulunan sûrenin nüzûl sıralamasındaki yerini, diğer ayetlerle ilişkisini ve muhatap kitleyi tespit ederek ele alınması gerektiğini belirtmektedir.[81] Nüzûl sırasıyla sîret iç içe girerek ayetlerin anlaşılmasına ve Kur'an bütünlüğünün sağlanmasına yardımcı olacaktır. Nüzûl-sîret arasındaki bağı koparark Kur'an'ı yorumlamak ise metnin kıyametini koparmaya sebep olacaktır.[82]

1.3.2. Siyer-Tarih İlişkisi

Genel anlamıyla tarih, toplum içerisinde meydana gelen olayların sebep ve sonuçlarını yer ve zaman belirterek anlatan ilim ve bu sahada yazılan eserlerin ortak

[79] Fatih Özaktan, "Siyer İlmi ve Diğer İslâmî İlimlerle İlişkisi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi**, C. 1, No. 1, Aralık 2018, s. 144.
[80] Hikmet Koçyiğit, "Kur'an'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsir Edilmesi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 12, No. 23, s. 195.
[81] Muhammed Âbid el-Câbirî, **Kur'an'a Giriş**, çev. Muhammed Coşkun, İstanbul, Mana Yayınları, 2010, s. 129.
[82] Mustafa Öztürk, "Tefsir Geleneğinde Nüzûl-Sîret İlişkisi", **Kur'an'ı Nüzûl Dönemiyle Okumak**, ed. Adnan Demircan, Ankara, Fecr Yayınları, 2020, s. 125.

adıdır.[83] İslam tarihi ise genel tarihin bir şubesidir. Tarihin bir birimi olan İslam tarihi; İslam dininin doğuşunu, gelişimini ve İslam dinine giren toplulukların tarihini inceleyen bir ilimdir.[84]

İslam tarihinin yazılışı Kur'an'ın nazil olmasıyla birlikte hadislerin tedvini ve diğer çeşitli ilimlerin yazılışı ile başlar.[85] İslam tarihçiliğinin hadisler ve hadis rivayetleriyle başladığı kabul edilse de İslam'dan önce Arap edebiyatında "Eyyam" adı verilen kabileler arasında cereyan eden savaşların anlatıldığı kıssa çeşidi, ahbâru'l-Arab denilen ve Arapların eski tarihine dayanan destanlar Arap geleneğinde yer almaktaydı. Hz. Peygamber'den aktarılan hadis rivayetlerinin de bu geleneğin devamı olarak ele alındığı belirtilmekte ve İslam tarihçiliğinin ilk ilmi faaliyet olarak kabul edilmesi gerektiği söylenmektedir.[86] Kur'an'ı Kerim'in neredeyse üçte ikisinin kıssalardan oluşması, sûre ve ayetlerde tarihi olaylara yer verilmesi ve insanlık tarihiyle ilişki kurulması İslam tarihçiliğinin vahiyle paralel bir şekilde gelişim gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Kur'an-ı Kerim'de geçmiş peygamberlere dair ayetlerin yer alması zorunlu olarak peygamberler tarihi hakkında da araştırma yapılmasını sağlamıştır.[87] Siyer ve Megazi kitaplarının yanı sıra peygamberler tarihi gibi konular da İslam tarihinin içerisinde yer almıştır.[88]

Siyer, İslam tarihinin alt birimi olarak kabul edilse de birbirleriyle kesişen kümeler olarak belirtilmesinin daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Siyer dinden bağımsız bir tarih yazım türü değildir. İçerisinde iman, şirk, tevhid gibi İslami öğretiler barındırmaktadır.[89] İki ilmin otoritesi açısından birbirinden farklı olduğu nokta ise siyer ilminin sünnet gibi inanç yönüyle bağlayıcı olduğu, İslam tarihinin ise inanç itibarıyla bir bağlayıcılığı bulunmadığı yönündedir.[90] İslam tarihi, siyer ilminin aksine sadece Hz. Peygamber'in hayatını tüm yönleriyle ele almamış, bir yandan da Hz.

[83] Mustafa Fayda, "Tarih", **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 30.
[84] Özaktan, **a.g.e.**, s. 59.
[85] Sabri Hizmetli, "Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine", **Diyanet Dergisi**, C. 25, No: 4, Ekim-Kasım-Aralık 1989, s. 317.
[86] Palabıyık, **a.g.e.**, s. 52.
[87] M. Şemseddin Günaltay, **İslam Tarihinin Kaynakları**, İstanbul, Endülüs Yayınları, 1991, s. 17.
[88] Hizmetli, **a.g.e.**, s. 326.
[89] Şaban Öz, "Bir İlim Olarak Siyer", **Siyer Araştırmaları Dergisi**, No: 1, Ocak-Haziran 2017, s. 170.
[90] Öz, **Siyer Usûlü**, s. 20.

Âdem'den başlayarak tüm peygamberler devrini, diğer yandan ise İslam öncesi ve sonrası milletlerin tarihini ele alarak sınırlarını genişletmiştir.

Alak sûresinin ikinci kısmında Hz. Peygamber ve ilk Müslümanların fiziki işkenceye maruz kalması, Tebbet sûresinde eleştirilen Ebu Leheb, Kevser sûresinde Hz. Peygamber'in maruz kaldığı psikolojik şiddet, Müddessir ve Müzzemmil sûresinde anlatılan Mekke müşriklerinin zihin yapısı, Bakara sûresinde kıblenin tahvili ve evlere arka taraflarından girme mevzusu, Enfal sûresinde bahsi geçen Bedir Savaşı, Âl-i İmran sûresinde ele alınan Uhud Savaşı, Ahzab sûresinde anlatılan Hendek Savaşı gibi daha birçok örnek Kur'an'ın bir tarih içerisinde indiğini ve o tarihin izlerini taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır.[91] Kur'an nazil olmadan önceki ve sonraki dönem tarihini, Kur'an'ın muhatap olduğu kitlenin zihin yapısını, toplumun sosyo-ekonomik durumlarını, ayetlerin arka planında daha detaylı bilgileri kronolojik olarak birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde bulunan siyer-tarih ilmi sunmaktadır.

1.3.3. Siyer-Hadis İlişkisi

Hadis kelimesinin çoğulu "ehâdis" kelimesidir. Hadis sözlükte "haber" anlamına gelmekte, ayrıca "kadim" yani eskinin zıddı olan "yeni" manasında da kullanılmaktadır.[92] Terim olarak ise "Hz. Peygamber'in sözlerini, davranışlarını ve onaylarını ifade eden bir ilimdir."[93] Muhaddisler hadis ve sünnet kelimelerinin birbirinin yerine kullanıldığını, lügat ve ıstılah yönünden aralarında ince farklılıkların olduğunu belirtmektedir. Bu iki terim bir sözün, bir hareketin veya bir sıfatın Hz. Peygamber'e izafe edildiğini ifade etmektedir.[94]

Siyer ve hadis ilimlerinin ortak noktası Resulullah, bu ilimlerin bilgi ürettikleri ortak merkez de Resulullah ile ilgili rivayetlerdir. Bu iki ilmin metodolojisinde ise farklılıklar bulunmaktadır. Rivayetlerin sıhhatini belirlemek için cerh ve ta'dil

[91] M. Mahfuz Söylemez, "Kur'an'ın Anlaşılmasına Tarihin Önemi", **Kur'an ve İslami İlimlerin Anlaşılmasında Tarihin Önemi**, ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2013, s. 69.
[92] Cevheri, **a.g.e.**, s. 229-230.
[93] M. Yaşar Kandemir, "Hadis", **DİA**, İstanbul, 1997, C. 15, s. 27.
[94] Subhi es-Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, çev. M. Yaşar Kandemir, 3. bs., Ankara, DİB Yayınları, 1981, s. 1.

yönteminin uygulanmasında muhaddislerin daha titiz davrandıkları belirtilmekte[95] ise de siyer müelliflerinin ihmalkâr davrandığını söylemenin sağlıklı bir yaklaşım olmadığı özellikle belirtilmiştir.[96] Muhaddisler aktardıkları rivayetleri belli bir olay örgüsünde değil, konu bütünlüğünde ve bab başlığı altında toplamışlardır. Siyer müellifleri ise ele aldıkları rivayeti telfîk[97] yöntemini kullanarak hadisleri bütüncül bir şekilde kronolojik olarak okuyucuya sunmaktadırlar. Bu noktada muhaddisler rivayetleri tek başına naklederek bağlamından kopartmakta ve olayların anlaşılmasında bir engel teşkil etmektedirler. Siyer müellifleri ise birbirinden bağımsız rivayetler nakletmeden konu bütünlüğünü ele alarak ve bağlamı devam ettirerek olayların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadırlar. Buhari'de zikredilen Bedir Savaşı'na katılanlar rivayeti bu konuya örnek olmaktadır.[98] "Ebu'l-Yaman-Şuayb-Zühri'den (Zühri bu hadisi Urve b. ez-Zübeyr'den işitmiştir): "Ömer b. Abdilaziz'in idaresinde, Kûfe emiri olan Muğire b. Şube, ikindi namazını geciktirmişti ki yanına Ebu Mesûd Ukbe b. Amr el-Ensârî (Zeyd b. Hasan'ın dedesi ki bu Bedir'e katılmıştı) girdi."[99] Buradaki rivayette Bedir Savaşı'na katılanlar zikredilirken konu ile bağlantısı olmadığı halde ikindi namazının kılınması da rivayette yer almıştır. Muhaddislerin bu yöntemini usûl olarak kabul etmek mümkünse de tarihçilerin konu bütünlüğünü sağlaması açısından böyle bir yöntem izlemesi olanaksızdır. Siyer müellifleri/tarihçiler rivayetleri sebep-sonuç ilişkisi gözeterek nakletmektedirler.[100]

Sonuç olarak usulleri farklı olsa da siyer ve hadis ilimleri arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Siyer, hadisin bir şubesi değildir, iki alan da ayrı birer ilmî disiplindir. Siyer kaynakları bizlere olayların tarihi çerçevesini ele alarak rivayetler bağlamında bir peygamber biyografisi oluştururken hadis kaynakları da olaylarla ilgili güvenilir bilgiler sunmaktadır.[101] İki ilim dalı da birbirini besleyen kaynaklardır.

---

[95] Serkan Demir, "Hadis Metinlerinin Yorumlanmasında Siyer Bilgilerinin Kullanılması", **İslam ve Yorum**, ed. Abdurrahman Ateş vd., Ankara, TDV Yayınları, 2017, C. 2 s. 591.
[96] Öz, **Siyer Usûlü**, s. 44.
[97]"Birleştirmek manasında olan telfîk, farklı isnadlardan gelen iki veya daha çok hadisi bir hadis gibi rivayet etmektir." Bünyamin Erul, "Telfîk", **DİA**, İstanbul, 2011, C. 40, s. 400.
[98] Öz**, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 27.
[99] İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahih-i Buhari**, Beyrut, er-Risaletü'l-Alemiyye, 1434/2013, C. 12, s. 83 (4007).
[100] Öz, **a.g.e.**, s. 28.
[101] Fuat İstemi, "Hadis ve Siyer İlimlerinin Metodolojik Benzerlikleri ve Farklılıkları", **Siyer Araştırmaları Dergisi**, No. 3, 0cak-Haziran 2018, s. 148.

İKİNCİ BÖLÜM

NİSA SÛRESİNİN KİMLİĞİ ve MUHTEVASI

2.1. NİSA SÛRESİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında sûreye dair genel bilgiler verilecek, ana konusu ve içerisinde barındırdığı tali konuların neler olduğu açıklanacaktır.

2.1.1. Sûrenin İsmi, Ayet Sayısı, Nüzûl ve Mushaf Sırası

Sûre içerisinde birçok yerde "nisa" (kadınlar) kelimesi geçtiğinden ve hükümlerin büyük bir kısmı kadınlarla ilgili olduğundan dolayı bu sûreye "Nisa Sûresi" adı verilmiştir. Mekke'nin fetih günü Osman b. Talha hakkında inen 58. ayet hariç sûre, Medine'de nâzil olan ve 176 ayetten oluşan uzun sûrelerden biridir.[102] Mushafta dördüncü sırada olan Nisa sûresi, nüzûl tertibinde ise Mümtehine sûresinden sonra Zilzal sûresinden önce olmak üzere doksan ikinci sıradadır.[103]

2.1.2. Sûrenin Ana Konusu

İsminden de anlaşılacağı üzere sûrenin ana konusu kadındır. Bu sûre ile kadının hem sosyal hayatı hem de aile hayatı içerisindeki hak ve hukuklarında iyileştirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Yetim kızların mağduriyeti, kadının mirasta hiçbir hakka sahip olmaması, çok eşlilik, dul kalan kadınlara cahiliye dönemi adetlerine göre davranışlar sergilenmesi, boşanma, kadın-erkek ilişkisi vb. problemlerin varlığı sûrede kadına dair konuların geniş bir yer ayrılmasını gerekli kılmıştır. Bu durum da kadına verilen önemin bir yansıması olarak düşünülebilir.

---

[102] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Beyrut, Müessetü'r-Risâle, 1427/2006, C. 6, s. 5; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Nisa Sûresi", **DİA**, İstanbul, 2007, C. 33, s. 137-138.

[103] Muhammed İzzet Derveze, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, 1421/2000, C. 8, s. 7-8; Esra Gözeler, **Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi**, İstanbul, KURAMER, 2016, s. 58-103.

2.1.3. İhtiva Ettiği Konular

Nisa sûresinde kadına dair hükümlere geniş bir yer ayrılmış olsa da içerisinde farklı konuların da bulunduğu hacimli bir sûredir.

Sûrenin ilk ayeti genel bir hitap olup insanlığın tek bir nefisten/özden yaratıldığından ve aynı nefisten de eşler yaratıldığından bahsetmektedir. Tek bir nefisten yaratıldığına dair vurgu, kadın ve erkeğin eşit olduğuna dikkat çeken bir açıklamadır. Devamında insanlığın birbirine akrabalık bağı ile bağlı olduklarına binaen akrabalık haklarının gözetilmesi gerektiğine dair mesaj verilmiştir. Bu durum kadın ve akraba hakları hususunda gelecek olan hükümler için bir başlangıçtır.[104]

2-6 arası ayetlerde yetimlerin haklarıyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Özellikle yetim kızların velilerinin, yetimlerin malına konmalarının ve bu malı elinde tutmak için yetim kızları evliliğe zorlamalarının önü kesilmiş, diğer kadınlarla meşru yollarla evlenme izni verilmiş, adaletin sağlanması şartıyla ikinci evliliğe de açık kapı bırakılmıştır. Sonrasında ise kadınlara mehirlerinin verilmesi emredilmiştir.[105]

7-14 arası ayetlerde az çok herkesin miras hakkına sahip olduğundan bahsetmektedir. Yetimlere kendi çocuklarına gösterdiği önemin gösterilmesi gerektiği ve yetim mallarını yiyen kimselerin karınlarına ateş doldurmuş oldukları bu yüzden de cehennemde azaba uğrayacakları ifade edilmektedir. Devamında ise miras taksimatının nasıl olması gerektiği detaylandırılmaktadır. Yetimler ve mirasla ilgili koyulan sınırlar "Hududullah" olarak ifade edilmekte, bu sınırlara itaat edenin mükâfatının cennet, bu sınırları aşanın kalacağı yerin ateş, hak ettiği cezanın alçaltıcı bir azap olduğu vurgulanmaktadır.[106]

---

[104] Derveze, **a.g.e.**, C. 8, s. 9-10.

[105] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Kahire, Dâru'l-Hicr, 1424/2003, C. 6, s. 356-428; Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1403/1981, C. 9, s. 173-1991; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, **ed-Dürru'l-Mensur fi't-Tefsiri'l-Me'sur**, Beyrut, Daru'l-Fikr, C. 2, s. 425-438.

[106] Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, **Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücuhi't-Te'vil**, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1430/2009, s. 214-220.

15-28 arası ayetlerde aileye dair meseleler ele alınmaktadır. 15. ayette zina eden kadınlardan değil, "kadınların çirkin eylemde bulunması" mealinden kastedilen homoseksüel ilişkidir(lezbiyenlik). 16. ayette ise "erkeklerinizden bu çirkin işi yapan" ifadesiyle zina eden erkekleri değil, homoseksüel ilişkiden(livâta) bahsedildiği anlaşılmaktadır.[107] İşlenen kötü fiillere karşılık samimi bir tövbenin kabul olunacağına dikkat çekilmekte bir taraftan da üstü kapalı olarak Firavun örneği hatırlatılarak ikazda bulunulmaktadır. Bunun yanında cahiliye dönemi âdeti olan kadına zorla varis olunmasının helal olmadığı ve erkeklerin de kiminle evlenemeyeceği tek tek anlatılmaktadır.

29-31 arası ayetlerde ticaretten söz edilmekte, karşılıklı rıza dışındaki hırsızlık, rüşvet, gasp, faiz vb. yol ve şekillerle kazanılan mallar yasaklanmaktadır.

32-42 arası ayetlerde kadın ve erkeğin konumunu belirleyen açıklamalar yer almaktadır. Eşler arasındaki problemlerde hakem tayin edilmesi tavsiye edilmektedir. İnananlara ahlaki yükümlülükler bağlamında öneri ve uyarılara yer verilmektedir.

43-59 arası ayetlerde ilk olarak sarhoşken ve yolculuk gibi özel durumlar hariç cünüpken namaza yaklaşılmaması gerektiği uyarısı yapılmaktadır. Bu gibi özel durumlarda ise teyemmüm yapılabileceğine işaret edilmektedir. Devamında ise Yahudiler, hak ve hakikati gizledikleri ve kelime oyunlarıyla Hz. Peygamber'le dalga geçtikleri için kınanmaktadır. Müteakip ayetlerde emanet ve adalet ilkesine vurgu yapılmakta, Allah'a, Peygamber'e ve ulu'l-emr'e itaat edilmesi istenmekte ve anlaşmazlığa düşülen konularda Allah'a ve Peygamber'e danışılması gerektiği ifade edilmektedir.

60-70 arası ayetlerde münafıkların tutarsız davranışları anlatılmakta ve onların söylentilerine karşı Hz. Peygamber'in bu söylentileri aldırmaması gerektiğine dair mesaj verilmektedir. Münafıkların samimiyetsizliğine karşı Allah ve Peygamber'ine gönülden bağlı olanlara ise büyük lütuflarda bulunulacağı müjdesi verilmektedir.

[107] Razi, **a.g.e**., C. 9, s. 237-243; Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu**, Ankara, DİB Yayınları, 2006, C. II, s. 29.

71-79 arası ayetlerde ilk olarak inananlar uyarılmakta savaş konusunda gerektiğinde topyekûn halde veya küçük gruplar halinde düşmana karşı seferber olunması emredilmekte ve bu konuda gevşeklik göstermemeleri gerektiğine dair ikazda bulunulmaktadır.

80-91 arası ayetlerde tekrar münafıkların tavırları eleştirilmekte, işleri yolunda gittiğinde bu durumun Allah'tan olduğunu, olumsuzluklarla karşılaştıklarında ise bunun sebebinin Hz. Peygamber olduğunu söyleyerek suçlayıcı tavır sergilediklerine işaret edilmektedir. Devamında inananlara savaş çağrısında bulunulmakta ve Hz. Peygamber'e itaatin önemi vurgulanmaktadır.

92-94 arası ayetlerde Müslümanın başka bir Müslümanı yanlışlıkla öldürmesi durumunda yerine getirilmesi gereken şartlar açıklanmaktadır. Dünya menfaatleri için barış teklifinde bulunan birini Müslüman olmadığını iddia ederek öldürmeme ikazında bulunulmaktadır.

95-104 arası ayetlerde cihad ve hicrete dair konular işlenmektedir. Evlerinde oturanlarla savaşa katılanların bir olmadığı ve daha üstün mertebeler elde edecekleri belirtilmektedir. Ayrıca hiçbir mazereti olmayıp hicret etmeyen ve Mekke'de kalanların durumuna işaret edilmektedir. 101-103. ayetlerde ise korku namazına değinilmekte ve nasıl kılınacağına dair detaylar verilmektedir.

105-115 arası ayetlerde münafıkların hakem olarak Hz. Peygamber'i seçmesi ve kendisine verilen yanlış bilgi ve deliller nedeniyle haksız bir karar vermemesi için uyarılmaktadır. Devamında iftira atan ve yalancı tanıklık yapanlar uyarılmakta ve bunun vebalinin çok ağır olduğuna dikkat çekilmektedir.

116-126 arası ayetlerde şirk konusunda eleştiri yapılmakta, şeytanın tuzaklarına dikkat çekilmektedir. Şeytanın lanetlendiğine, kendi safına çekmek için çaba sarf ettiğine, insanları yoldan çıkarmak ve Allah'ın yarattıklarında var olan saf yapıyı bozdurmak için ant içtiğine işaret edilmektedir. Şeytana uyanların ahiretteki yerlerinin cehennem olacağına dair açıklamanın ardından iman edip güzel işler yapanların ise cennet nimetleriyle ödüllendirilecekleri belirtilmektedir.

127-135 arası ayetlerde kadınlar hakkında bir takım meselelere değinilmekte, evlilikte oluşan problemlerin öncelikle uzlaşarak barış yoluyla çözüme kavuşturulmasının daha hayırlı olacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca çok eşle evli olanların ne kadar çabalarsa çabalasın adaletli olamayacağı, aynı sevgi ve ilgiyi gösteremeyeceği belirtilmektedir.

136-143 arası ayetlerde münafıkların güven vermeyen hareketleri eleştirilmekte, onların bu tutarsız davranışlarından dolayı inananlara, kâfirleri dost edinmemeleri uyarısında bulunulmaktadır.

144-152 arası ayetlerde inananların kâfirleri dost edinmemelerine yönelik uyarı yinelenmekte, münafıklığını devam ettirenler ile münafıklıktan tövbe edenlerin durumu açıklanmaktadır.

153-162 arası ayetlerde Yahudilerin Hz. Peygamber'den olağanüstü taleplerde bulundukları ve bu taleplerini daha önce de sergiledikleri aktarılmaktadır. Hz. Meryem'e attıkları çirkin iftira sebebiyle de eleştirilmektedirler. Yahudilerin, Hz. İsa'yı çarmıha gerip öldürdüklerine dair iddialarına değinilmekte ve Hz. İsa'nın kıyamet günü Yahudiler aleyhinde şahitlik yapacağına işaret edilmektedir.

163-175 arası ayetlerde geçmiş peygamberlerden bir kısmının isimleri zikredilmekte ve ismi zikredilen peygamberlerden başka peygamberlerin de gönderildiği mesajı verilmektedir. Sonrasında Hristiyanlar uyarılmakta ve teslis inancı reddedilmektedir. Hz. İsa'nın sadece Allah'ın elçisi ve bir beşer olduğuna işaret edilmektedir.

Sûre 176. ayet olan kelâle ayetiyle sona ermektedir.

2.1.4. Sûrenin Kendinden Önceki ve Sonraki Sûre ile Münasebeti

Nisa sûresinin kendisinden önce gelen Âl-i İmran sûresiyle münasebeti şu şekilde sıralanabilir:

1. Âl-i İmran sûresinin son ayeti *"Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah'a karşı gelmekten sakının ki başarıya ulaşabilesiniz."* inananlara takvayı emrederek bitmekte, Nisa sûresinin ilk ayeti de bu emirle başlamaktadır.

2. İki sûrede konu bakımından ortak benzerlikler bulunmaktadır. Nisa sûresinin 88. ayeti Uhud Savaşı ile alakalı olarak nâzil olmuştur. Âl-i İmran sûresinin içerisinde bulunan altmış ayette de Uhud Savaşı anlatılmaktadır.

3. Yine konu bağlamında içerisinde aynı gazveye değinilmektedir. Bu da Hamrâ'ü'l-Esed Gazvesi'dir. Âl-i İmran sûresin 172-175 arası ayetleri bu gazve ile ilgili nâzil olduktan sonra Nisa sûresinin 104. Ayeti de bu olay üzerine nâzil olmuştur.[108]

Sûrenin kendinden sonra gelen Mâide sûresiyle münasebeti, içerisinde barındırdığı konulardır. Mâide sûresinde benzer konular güncellenerek devam etmekte ve sûre, birçok benzer hükümleri içerisinde barındırmaktadır. Ehl-i kitap, müşrikler ve münafıkların tavır ve tutumları bu sûrede de ele alınmaktadır. Nisa sûresinde içki yasağına zemin hazırlanmakta, Maide sûresinde ise tamamen haram kılınmaktadır. [109] Ayrıca teyemmüm ayeti olarak bilinen Nisa sûresinin 43. ayeti yolculuk halinde, Maide sûresinin 6. ayeti ise hazar halinde teyemmümün abdest ve gusül yerine geçtiğini bildirmekte ve iki ayet birbirini tamamlayarak bu duruma çözüm getirmektedir.

2.2. NİSA SÛRESİNİN KONU BAZLI TAHKİKİ

2.2.1. İnsanlığın Mahiyeti

Sûre "Ey insanlar" hitabıyla başlamaktadır. Bu hitabın hedef kitlesinin Mekkeliler[110], kafirler ve münafıklar[111] olduğu nakledilmekte ise de bütün insanlığı kapsayan genel bir hitaptır. Bazı müfessirler 1. ayette geçen nefs kavramı ile Hz. Adem'in kastedildiğini öne sürmektedirler. Ayrıca Havva'nın da Hz. Adem'in

[108] Vehbe Zühayli, **et-Tefsiru'l-Münir**, 10. bs., Dimeşk, Daru'l-Fikr, 1430/2009, C. 2, s. 552-553.
[109] Vehbe Zühayli, **a.g.e.,** C. 3, s. 409.
[110] Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. el-Vahidi en-Nîsâbûrî, **el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid**, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, C. 2, s. 3.
[111] Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razi, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mekke, Mektebetü Nezar el-Baz, 1417/1997, s. 852.

kaburga kemiğinden yaratıldığına dair rivayetler nakletmektedirler.[112] Ebû Müslim el-İsfehâni ise nefs kavramını "cins/tür" olarak yorumlamakta, buradaki ifadeyle kadının erkekten yaratılmış olduğu değil, kadın ve erkek cinsinin aynı türden yaratıldığı anlaşılmaktadır.[113]

2.2.2. Yetimlerin Hakları

İlk ayette aile ve akrabalık bağının önemine vurgu yapıldıktan sonra 2. ayetten 6. ayetin sonuna kadar yetimlerin haklarından söz edilmektedir. Rivayetlerde Gatafan kabilesinden Münzir b. Rifa'a hakkında indiği, bu kişinin zengin olan kardeşinin çocuğunu himaye bahanesiyle yanına alıp malına el koyduğu ve 2. ayetin de bu olay üzerine indiği aktarılmaktadır.[114] Yetimler konusundan sonraki iki ayette evlilik ve mehir konusuna geçiş yapılmakta gibi görünse de bu ayetler dolaylı yoldan yetim kızların haklarını korumayı amaç edinmektedir. Cahiliye döneminde yetim kızlarla evlilikte mehirler eksik ödenir ya da hiç verilmezdi. On yetimle evlenenlere dahi rastlanıldığı söylenmektedir.[115] Bu sebeple 3. ayette zorla, mehir vermeksizin ve mirasına el koymak için yetim kızlarla evlenmek yerine başka kadınlarla evlenmeleri tavsiye edilmektedir.[116] Ancak bu durumda da eşler arasında adaleti sağlamaları şartıyla ikinci evliliğe izin verilmekte, adaleti sağlayamamalarından endişe edenlerin ise tek eşle yetinmeleri gerektiği uyarısı yapılmaktadır. Mekke döneminde de yetimlerin haklarının korunması gerektiği gündeme gelmiş,[117] Medine döneminde tekrar gündeme gelmesiyle bu ciddi mağduriyet Kur'an tarafından ilga edilmiştir. Devamındaki ayette "Evlendiğiniz kadınların mehirlerini verin" uyarısı yapılmakta, bu ayetle hem kadınların hem de yetim kızların velisi tarafından gasp edilen bu hakkı

[112] Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Abdullah Mahmut Şehâte, Beyrut, Müessetü'l-Târihi'l-Arabi, 1423/2002, C. 1, s. 355; Taberi, Câmi'u'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an, C. 6, s. 339-350.
[113] Ebu Müslim Muhammed b. Bahr el-İsfehâni, **Tefsiru Ebi Müslim Muhammed b. Bahr el-İsfehâni**, thk. Muhammed Hadr, y.y., y.y., 2008, s. 96; Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1403/1981, C. 9, s. 167.
[114] Mukâtil, **a.g.e.,** C.1, s. 356; Zemahşeri, el-Keşşaf, s. 215-217.
[115] Adem Apak, **Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu**, 2. bs., İstanbul, KURAMER, 2018, s. 137.
[116] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī eş-Şâfiî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm**, thk. Ebû İshâk el-Hûnî, Beyrut, Dâru İbni'l-Cevzî, 1431, C. 3, s. 9-11; Taberi, **a.g.e.**, C. 6, s. 359-379.
[117] "Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur." İsra; 17/34.

korumak ve sosyal hayata yönelik düzenlemeler getirmek amaçlanmaktadır. Yetim çocukların mallarının korunması ve bu mallardan elde edilen gelirlerle de onların ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğine dair uyarı yapılmakta sonrasında da rüşt çağına yani kâr zarar ayrımını bilecek olgunluğa geldiklerinde mallarını kendilerine teslim etmeleri istenmektedir. 6. ayet Sabit b. Rifa'a ve amcası hakkında inmiştir. Rifa'a vefat edince geride küçük oğlu Sabit kalmış, velayetini amcası üstlenmiştir. Hz. Peygamber'e gelerek çocuğa malını ne zaman vermesi gerektiğini sormuş bunun üzerine ayet nâzil olmuştur.[118] Buluğ çağı değil de "nikah çağı" olarak ayette ifade edilmesi her türlü sorumluluğun bilincinde ve kârı zararı bilecek seviyede olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

2.2.3. Miras Meseleleri

Yetimlere dair meseleler düzenlendikten sonra mağduriyet yaşanan bir diğer konu da miras konusudur. Özellikle Uhud Savaşı'ndan sonra gündemi meşgul eden sorunlardan biri olmuştur. Müfessirler bu ayetlerin Uhud günü şehit düşen Evs b. Sabit, geride kalan hanımı ve üç kızı hakkında indiğini rivayet etmektedirler. Amcasının oğulları olan Süveyd ve Arfece, Evs'in bıraktığı mala el koydular, hanımına ve kızlarına da hiçbir şey bırakmadılar. Cahiliye döneminin adetlerinden biri de kadınlara ve erkek olsun kız olsun çocuklara miras bırakılmamasıydı. Evs'in hanımı Hz. Peygamber'e gelerek bu durumu anlattı ve böylece inen ayetler gereği herkese mirastan pay ayrıldı.[119]

Sa'lebi miras kısmını sistematik bir şekilde sınıflandırmıştır:

Mirasın yarısı 5 kişi içindir:

1. Ölen kişinin kızı
2. Ölen kişinin kızı yoksa oğlunun kızı
3. Anne-baba bir kız kardeş

[118] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s.358; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî, **el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an**, thk. eş-Şeyh Seyyid Kesravi Hasan, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004, C. 2, s. 234-237.
[119] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 358-359; Sa'lebi, **el-Keşf ve'l-Beyân**, C. 2, s. 240.

4. Anne-baba bir kız kardeş yoksa baba bir kız kardeş
5. Ölen kişinin çocuğu ya da oğlunun çocuğu yoksa kocadır.

Mirasın dörtte biri 2 kişi içindir:

1. Ölen kişinin çocuğu ya da oğlunun çocuğu varsa koca
2. Ölen kişinin çocuğu ya da oğlunun çocuğu yoksa kadın eş ve eşlerdir.

Mirasın sekizde biri 1 kişi içindir:

1. Ölen kişinin çocuğu ya da oğlunun çocuğu varsa kadın eş ve eşlerdir.

Mirasın üçte ikisi, belirli payı yarım olan her iki ve daha fazla kişiler içindir.

Mirasın üçte biri 3 kişi içindir:

1. İki durum hariç ölen kişinin oğlu ya da oğlunun oğlu ya da erkek ve kız kardeşlerinden iki kişi yoksa annenin payıdır. Birinci durumda koca ve baba ile beraber olan annenin payıdır. Diğer meselede ise ölen kişinin karısı ve babasıyla olan annenin payıdır. Bu iki durumda annenin payı, koca payını aldıktan sonra kalan malın üçte biridir. Bu da bütün malın altıda biridir. Aynı şekilde eş (kadın) payını aldıktan sonra kalan malın üçte biri annenin payıdır. Bu da bütün malın dörtte biridir
2. İster erkek olsun ister kız cariyeden olan iki kişinin payıdır.
3. Erkek ve kız kardeşlerle beraber dedenin payıdır.

Mirasın altıda biri 7 kişi içindir:

1. Ölen kişinin kızıyla beraber oğlunun kızı
2. Anne-baba bir kız kardeşle beraber baba bir kız kardeş
3. Cariyeden olan bir erkek
4. Ölen kişinin çocuğu ya da çocuğunun oğlu ya da erkek veya kız kardeşlerden iki kişi varsa annenin payı
5. Bir ve birden çok ninenin payı
6. Ölen kişinin çocuğu ya da çocuğunun oğluyla beraber varis olan babanın payıdır. Ölen kişinin babasının üç hali vardır. Birincisi; ta'sib ile tek

olmasıdır. Yani mirastan pay sahipleri hisselerini aldıktan sonra veya hiç pay sahibi yoksa mirasın tamamını tek başına almasıdır. İkincisi; sadece kendisine belirlenmiş payını alır. Bu da ölen kişinin oğlu ve oğlunun oğluyla beraber bulunduğu durumdadır. Payı da altıda birdir. Üçüncüsü; hem kendisi için belirlenen payı ve ta'sib olmakla mirasın kalanını alır. Bu da baba ile birlikte ölen kişinin kızı ve oğlunun kızıyla beraber bulunduğu durumdadır. Payı sekizde bir ve mirasın kalanıdır.

7. Ölen kişinin kardeşleri yoksa dedenin payıdır. Kardeşleri varsa onlarla paylaşır. Anne-baba bir erkek ve kız kardeşler ve sadece baba bir erkek ve kız kardeşler aralarında bir erkeğe iki kızın payı verilerek taksim ederler. Kız kardeşlerden biri kızlarla beraber asabe olup mirasın kalanını alırlar. Mirasın kalanını almaya hak sahibi olan diğer asabelerden erkekler tek kalabilir, kadınlar tek kalamaz. Anne-baba bir erkek kardeşlerin oğulları, baba bir erkek kardeşlerin oğulları, anne-baba bir olan amcalar, babaları bir olan amcalar, anne-baba bir olan amcaların oğulları, baba bir amcanın oğulları, babanın amcaları diğerleri gibidir.[120]

Sûrenin son ayeti olan 176. ayet de miras konusu içerisinde yer almaktadır. Sûrede 12. ve 176. ayette kelâle (çocuğu bulunmayıp vefat eden kimse) ile ilgili ayet bulunmaktadır. Bu ayet Cabir b. Abdullah hakkında indiği rivayet edilmektedir. Cabir hastalandığında Hz. Peygamber yanına geldiğinde kendisine malından kız kardeşlerine ne kadar miras bırakması gerektiğini sorması üzerine bu ayet inmiştir.[121] Kelâle ayeti ile ilgili hükümler 12. ayette anne bir kardeşlerle ilgili, 176. ayette ise anne-baba bir veya baba bir kardeşlerle ilgili olmasından dolayıdır.[122]

2.2.4. Zina Suçu

Sûrede yer alan önemli konulardan biri de zina meselesidir. Zina konusu ele alınırken 15. ayette "el-fâhişe" olarak geçen çirkin fiil kelimesi ile zina eden kadınlar kastedilmemektedir. Kadınların çirkin eylemde bulunmalarından maksat homoseksüel ilişki yani lezbiyenliktir. Bunun cezası evlerde hapsetmektir. Çünkü Nur sûresi 2.

[120] Sa'lebi, **el-Keşf ve'l-Beyan**, C. 2, s. 245-246.
[121] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. ; Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 213-225; Zemahşeri, **el-Keşşaf**, s. 275-276.
[122] Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'an Yolu**, C. II, s. 197.

ayette *"Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dini(nin koymuş olduğu hükmü uygulama) konusunda onlara acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da onların cezalandırılmasına şahit olsun."* bekarların zina eyleminin cezası açıkça belirtilmektedir. Evlilerin zina eyleminin cezası ise sünnet uygulaması ile sabit kılınmaktadır. 15. ayetin hemen sonrasında gelen 16. ayette bulunan işaret zamiri (ha) "el-fâhişe" kelimesine dönmektedir. Bu çirkin eylemi yapanlar da homoseksüel ilişkide (livâta) bulunan erkeklerdir.[123] Bunun cezası ise söz ve fiille eziyet etmektir. Bu durumda hükümlerle ilgili herhangi bir nesih söz konusu değildir.[124]

2.2.5. Aileye Dair Meseleler

Sûrenin 19-21 arası ayetlerinde kadınlara zorla vâris olmama uyarısı yapılmakta, zorla vâris olmaktan maksat ise kadının ya kendine ya da malına vâris olmasıdır. Kadının kendine vâris olunması rivayetlerde şu şekilde geçmektedir: Cahiliye döneminin adetlerine göre kocası ölen kadının üzerine üvey oğlu ya da erkek akrabası elbise atar ve ona vâris olurdu. Kadın güzelse onunla evlenir, değilse kadın ölüp kadının mirasını alana kadar eve kapatırdı. Müfessirlerin çoğu bu olayın Ebu Kays b. el-Eslet'in oğlu hakkında indiğini rivayet etmektedirler.[125] Bu durum üzerine 19. ayet indi ve kadını mağdur eden bu durum ortadan kalkmış oldu. Kadının kendine değil de malına vâris olunması ise iki türlü olmaktaydı. Birincisi, kocanın eşini sevmediği halde onu boşamayıp evliliği devam ederken kadının ölmesini bekleyip malının kendisine kalmasını isteyen, ikincisi ise kızlarını ve kadınlarını evlendirmeyip vefat edene kadar bekar veya dul kalmalarını sağlayarak mallarının kendilerine kalmasını isteyen velilerdir.[126] Bu ayetler neticesinde kadına karşı zulüm olan adet ve uygulamalar düzenlenmiş, haklar sahiplerine verilmiştir.

---

[123] Razi, **Mefâtihu'l-Ğayb**, C. 9, s. 237-243; Muhammed Abduh, Reşid Rıza, **Tefsiru'l-Menar**, 2. bs., Kahire, Daru'l-Menar, 1366/1947, C. 4, s. 434-440.
[124] Ömer Çelik, **Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri**, İstanbul, Erkam Yayınları, 1434/2013, C. 1, s. 485.
[125] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 365; Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 6, s. 551; İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, C. 3, s. 42; Suyuti, **ed-Durru'l-Mensur**, C. 2, s. 468-469; Muhammed Tâhir İbn Âşur, **Tefsiru et-Tahrir ve't-Tenvir**, Tunus, Daru'l-Tunusiyye, 1984, C. 4, s. 291-292.
[126] İbn Âşur, **a.g.e.,** C. 4, s. 292.

Eşler arası davranışın nasıl olması gerektiği ve mehir konusu açıklığa kavuştuktan sonra 22-28 arası ayetlerde evlenilmesi haram olan kadınlar sınıflandırılmıştır. Cabiri, 22. ayette geçen *"Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlilik yapmayın"* ifadesinde "men" değil de "ma" zamiri geçtiği için *"Babalarınızın yaptığı türden haram evlilikler yapmayın"* şeklinde yorumlamaktadır.[127] 19. ayette zaten bu duruma yasak getirilmesinden dolayı bu yorum daha uygun düşmektedir. Devamındaki ayette ihtilaflı bir konu olan mut'a nikahı yer almaktadır. Hz. Peygamber zamanında bu nikah türü kaldırılmış olsa da kimi iddialara göre Benu Mustalik Gazvesi veya Hayber fethi ya da Huneyn Gazvesi'nde bu nikahla bazı sahabilerin kadınlarla birlikte oldukları aktarılmaktadır. Mekke'nin fethedildiği zaman da Hz. Peygamber konuşmasında mut'a nikahını yasakladığı rivayet edilmektedir.[128] Bu ayeti mut'a nikahına atfedenlerin kadınlarla gayrı meşru ilişki yaşamanın önünü açtığını ve bunu da şer'i bir delilmiş gibi gösterdiklerini belirten İsrafil Balcı, ayette geçen "ucûrahunne" kavramının ücret olarak değil Ahzab sûresinin 50. ayetinde de[129] geçtiği gibi mehir anlamında kullanılması gerektiğini belirtmektedir.[130] Devamındaki ayette hür kadınla evlenmeye gücü yetmeyen erkeklerin câriye ile evlenmelerine izin verilmektedir. Evlendikten sonra zina ederlerse hür kadınlara verilen cezanın yarısı olduğu belirtilmektedir. Bu ayetlerle beraber cariyelerle ilgili evlilik düzenlenmesi yapılmakta, savaş esiri olan kadınlarla meşru bir evlilik gerçekleştirilebileceği beyan edilmektedir.

Evlilik, köle ve cariyelerle ilgili iyileştirmeler yapıldıktan sonra inananlara meşru yollar gösterilmektedir. 29-37 arası ayetlerde de maddi kazanç yönünden meşru

---

[127] Muhammed Âbid el-Câbiri, **Fehmü'l-Kur'an**, çev. Muhammed Coşkun, 3. bs., İstanbul, Mana Yayınları, 2017, C. 3, s. 267.

[128] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, **Kitâbu'l-Meğâzî**, thk. Marsden Jones, y.y., 1404/1983, 3. bs., s. ; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1410/1990, C. 3, s. 273.

[129] "Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık. Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helâl kıldık.) Mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz. Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."

[130] İsrafil Balcı, **Vahyin Gölgesinde Siyer VIII**, s. 156.

yollar belirtilmekte, helal daire çerçevesinde yapılması gereken ticaretten söz edilmektedir. Devamındaki 32. ayette tefsir kaynaklarında Ümmü Seleme'nin kadının mirastan yarı pay almasının doğru olmadığını ayrıca erkekler gibi cihada çıkarak şehit olma şanslarının da olmamasından ötürü kadına verilen yarı payı doğru bulmadığını dile getirdiği rivayetler bulunmakta ve bunun üzerine bahsedilen ayetin indiği aktarılmaktadır.[131] Ayette geçen *"Erkeklerin de kazandıklarından nasibi vardır, kadınların da kazandıklarından nasibi vardır"* cümlesi kadının ve erkeğin kendi tabiatlarına göre yaptıkları her şeyde haklarının verileceğine işaret eden ve inkılap hükmü içeren bir mesajdır.[132] Daha sonraki 33. ayette ana-babanın da mirastan pay alabilecekleri açıklanmaktadır. Bu ayetten önce Hz. Peygamber Medine'de muhacir ve ensar arasında kurmuş olduğu kardeşlik bağından dolayı muhacir ensara kendi akrabalarından önce mirasçı oluyordu. Bu ayetle beraber sadece yakın akrabaların birbirine mirasçı olabileceği belirtilmektedir.[133]

Sûrede aile hayatına yönelik birçok meseleye değinilmekte, kadınları mağdur eden cahiliye dönemi adetleri ilga edilmektedir. 127-135 arası ayetlerde de boşanma meselesine dair uyarılar yapılmakta ve doğabilecek sorun ve mağduriyetin giderilmesi için düzenlemeler yapılmaktadır. Bu pasajda sûrenin 3. ayetine de gönderme yapılmakta ve eşler arasında adaleti sağlamaya güç yetirilemeyeceği uyarısında bulunulmaktadır. Tek eşliliğin esas olduğu vurgulanmaktadır. Bütün çabalara rağmen eşler arasında barış sağlanamıyorsa boşanma durumunda da eşlerin birbirini mağdur etmemeleri gerektiğine dikkat çekilmektedir.

2.2.6. Münafıklara ve Yahudilere Yönelik Eleştiriler

36-42 arası ayetlerin başlangıcında yardım ve infak konusuna dikkat çekilmekte cimrilik ve gösteriş için yapılan yardımlar eleştirilmektedir. Taberi, cimrilik edenlerin Yahudiler, mallarını gösteriş için harcayanların ise münafıklar olduğunu belirtmektedir.[134] Câbiri ise bazı müfessirlerin cimrilik edenlerin Yahudiler

[131] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 6 s. 664-665.
[132] Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kuran Yolu**, C. II, s. 56.
[133] İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, C. 3, s. 90-93.
[134] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 22-25.

olduğu söylemini haklı çıkaracak bir husus olmadığını, bütün cimrilik eden ve böbürlenenleri kapsadığını dile getirmektedir.[135]

2.2.7. Abdest Konusu ve Namaz

43. ayette hitap Müslümanlara yöneliktir. Sarhoşken namaza yaklaşmamaları gerektiği uyarısı yapılmaktadır. Ayrıca cünüpken de hasta ya da yolculuk gibi özel durumlarda su bulamayanların temiz toprakla teyemmüm yapabileceğine işaret edilmekte ve nasıl teyemmüm alınacağı da tarif edilmektedir. Aslında Bakara sûresi 219. ayetle[136] içkinin yasaklanacağına işaret edilmektedir. Bundan üç yıl sonra[137] Abdurrahman b. Avf'ın yemek daveti sırasında yaşananlar üzerine Nisa sûresinin 43. ayetinin indiği rivayet edilmektedir.[138] Maide sûresinin 90. ayetinin[139] inmesiyle beraber içki kesin olarak yasaklanmaktadır. Teyemmüm kısmı ise Hz. Aişe'nin Müreysi Gazvesi'nde gerdanlığını kaybetmesi ve gerdanlığı aramak için vakit geçtikten sonra suyun bulunduğu yere ulaşma imkanı kalmaması sebebiyle bu ayetin indiği rivayet edilmektedir.[140]

2.2.8. Medine Yahudilerinin Düşmanca Tavırları

44-57 arası ayetlerde Yahudilerin davranışları eleştirilmektedir. Onlar, bile bile hakikati gizleyen ve Müslümanların düşmanları olan kimseler olarak tanımlanmaktadırlar. Ayrıca Yahudilerin kelimeleri tahrif ettiği belirtilmektedir ki bunu da şu şekilde yapmaktadırlar: İnananlar "râinâ" kelimesini olumlu anlamda kullanırken Yahudiler ise ahmak manasına gelen "râunâ" kelimesini kastederek

---

[135] Muhammed Âbid el-Câbiri, **Fehmü'l-Kur'an**, çev. Muhammed Coşkun, 3. bs., İstanbul, Mana Yayınları, 2017, C. 3, s. 271.

[136] "Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini işte böyle açıklıyor ki düşünesiniz."

[137] Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kuran Yolu**, C. II, s. 69.

[138] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 373-374; Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 45-46.

[139] "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."

[140] Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6, s. 354; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. el-Vahidi en-Nîsâbûrî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, y.y., Dâru'l-Kitâbi'l-Cedid, 1389/1969, s. 147-148.

"râinâ" demekte ve Hz. Peygamber'le dalga geçmektedirler.[141] Sonrasındaki ayette Kur'an'a iman etmemeleri durumunda atalarının uğradıkları kınamaya maruz kalacakları uyarısı yapılmaktadır. Buradaki ilahi tehdit, Kurayza ve Nadir kabilelerinin sürgün edilmesiyle te'vil edilmektedir. Ayette geçen "tams" kelimesi "izleri silip süpürmek" manasına geldiğinden dolayı Arapların beldelerinden onların izini silip gözlerini arkada bırakarak sürgün edilme anlamı içermektedir.[142] Yahudiler ölen çocuklarının kendilerine şefaatçi olacaklarını iddia ederek kendilerini temize çıkarmaya çalıştıkları rivayet edilmektedir.[143] Devamındaki 51. Ayette "cibt" ve "tağut" ifadeleri geçmekte bunlardan maksadın "kâhin ve şeytan ya da Huyey b. Ahtab ve Kâ'b b. Eşref" olduğu belirtilmektedir.[144] Uhud Savaşı'ndan sonra bir grup Yahudi'yle beraber Kâ'b b. Eşref'in Mekke'ye gittiği, buradaki müşriklerle anlaşma yaptığı ve müşriklerin daha doğru yolda olduklarına dair değerlendirmeler yaptıkları rivayet edilmektedir.[145] Yahudilerin Hz. Peygamber'i kıskanarak itibarsızlaştırma politikası güttükleri belirtilmekte[146], inkâr edenlerin ve inananların sonunda varacakları yer haber verilmektedir.

2.2.9. Emanet-İtaat ve Münafıkların Gerçek Yüzü

Yahudilere yönelik eleştiriden sonra 58 ve 59. ayette, emaneti ehline verme ve adalet ilkesi hatırlatılmakta, devamında ise *"Allah ve Resulüne itaat edin"* emri ile mesaj pekiştirilmektedir. Emaneti ehline verme ilkesini müfessirler, Hz. Osman ile ilişkilendirmektedirler. Rivayetlerde Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber Kâbe'nin içini ziyaret etmek istemiş, Hz. Osman'dan anahtarları getirmesini istemişti. Cahiliye döneminde Kâbe'nin bakımını Abdüddaroğulları üstlendiği için anahtarlar onlarda bulunuyordu. Hz. Peygamber Kâbe'nin içini ziyaret ettikten sonra anahtarları tekrar Osman b. Talha'ya bırakmıştır.[147] Hz. Peygamber'in yine Hz. Osman'a

---

[141] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 107-108.
[142] Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1403/1981, C. 9, s. 201; Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6 s. 403-404.
[143] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 126-128; İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, C. 3, s. 127.
[144] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 379; Taberi, **a.g.e.,** C. 7, s. 139-141.
[145] Mukâtil, **a.g.e.,** C. 1, s. 379; Vahidi, **el-Vasît**, C. 2, s. 66; Suyuti, **ed-Durru'l-Mensur**, C. 2, s. 562.
[146] Mukâtil**, a.g.e.,** C. 1, s. 379.
[147] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 150-151; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 80; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 170-171; Razi, **Mefâtihu'l-Ğayb**, C. 10, s. 142.

anahtarları bırakması emaneti ehline verme ilkesi bakımından son derece önemli ve çarpıcı bir örnek olmaktadır.

Devamındaki ayetlerde münafıkların tutarsızlıkları ve güven vermeyen tutumları eleştirilmektedir. Bir taraftan Hz. Peygamber'e inandıklarını söyleyip diğer taraftan kahinlerin hakemliğine başvurdukları aktarılmaktadır.[148] Bu ikiyüzlü tavırları yerilmekte ve sûrenin indiği dönemde Yahudilerin boşluğunu münafıkların doldurduğu belirtilmektedir.[149] Aslında hakemlik konusundaki meşhur rivayet muhacirlerden Zübeyr b. Avvam ile ensardan Hatıb b. Ebi Beltea hakkındadır. Bahçe sulama hakkında anlaşmazlığa düşen iki sahabi Hz. Peygamber'e danışmış, kendisi de Zübeyr'in araziyi suladıktan sonra sırayı Hatıb'a vermesini önermiştir. Hatıb ise bu karardan memnun olmayıp Hz. Peygamber'in, Zübeyr'i halasının oğlu olmasından dolayı kayırdığını söylemiş bu olay üzerine 65. ayet inmiştir. Ancak ayetlerin siyak ve sibakına bakıldığında bu durum bağlama uygun düşmemekte ve ayette bahsedilen kimselerin münafıklar olduğu belirtilmektedir.[150] Münafıkların aksine samimi bir şekilde iman edenlerin ise büyük mükâfatlar elde edeceği müjdesi verilmektedir.

71. ayetin devamından itibaren savaş çağrısı yapılmakta ve bu çağrıya icabet etmenin önemi vurgulanmaktadır. Önceki ayetlerle uyum arz eden konu ise münafıklardır. Savaş konusunda ağır davranan, işleri iyi gittiğinde memnunken başlarına bir sıkıntı geldiğinde Hz. Peygamber'i suçlayan, savaş kazanıldığında ganimetlere ortak olmak isteyen fakat yenilgiye uğrayan ve şehit düşenler için "bizi dinleselerdi bunlar başlarına gelmezdi" diyen münafıkların samimiyetsiz tavırları ele alınmaktadır.[151]

2.2.10. Katl Hükümleri ve Hicret

Savaşla ilgili açıklamalardan sonra 92-95 arası ayetlerde kasten veya yanlışlıkla cereyan eden öldürme olayları ele alınmaktadır. Bir Müslümanın diğer

[148] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 385; Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 189-192.
[149] İsrafil Balcı, **Vahyin Gölgesinde Siyer VIII**, s. 190.
[150] Hasan Elik, Muhammed Coşkun, **Tevhit Mesajı**, 4. bs., İstanbul, İFAV, 2020, s. 258
[151] Mukâtil, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 388; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 219; Sa'lebi, **el-Keşf ve'l-Beyân**, C. 2, s. 317; Zemahşeri, el-**Keşşâf**, s. 246.

Müslümanı kasten öldürmeye asla hakkı olmadığına işaret edilmektedir. Rivayetlerde bu durumun Ayyaş b. Rebîa hakkında olduğu nakledilmektedir.[152] Yanlışlıkla öldürme durumunda ise kefalete dair kaideler bulunmaktadır. Devamındaki ayette ise savaş için sefere çıkan Müslümanlara ikazda bulunulmakta ve barış teklifi getiren kişiye "sen Müslüman değilsin" diyerek dünya menfaatlerine aldanıp öldürmeye yeltenmemeleri ihtarı yapılmaktadır. Rivayetlere göre Üsâme b. Zeyd'in komutasındaki birlik kendilerine selam veren kişiye inanmayıp onu öldürmüşler ve malına el koymuşlardı Medine'ye döndüklerinde Hz. Peygamber'in "kalbini yarıp baktın mı?" tepkisiyle karşılaşmışlardı.[153] Burada asıl amacın barış olduğu mesajı verilmektedir. Ayrıca savaşa katılanla katılmayan Müslümanların Allah katında eşit olmayacakları vurgusu yapılmaktadır. Bu konuda rivayetlerde Abdullah b. Ümmü Mektum'un gözleri görmediği için Hz. Peygamber'e kendi durumun ne olacağını sorduğu ve "özür sahibi olanlar dışında" kısmının indiği rivayet edilmektedir.[154]

Savaşa katılanla hiçbir mazereti olmadığı halde katılmayanın eşit olmayacağı belirtildikten sonra 97-100 arası ayetlerde imkanı olduğu halde hicret etmeyip Mekke'de kalanların durumuna işaret edilmektedir. Bunların kendilerine yazık ettiğine, meleklerin canlarını almaya geldiklerinde neden hicret etmediklerini soracaklarına ve kendilerinin de türlü mazeretler ileri süreceklerine değinilmektedir. Hicret etme imkanı bulamayan müminlerin ise bu durumun dışında tutuldukları ve hatta hicret etmek için yola çıkıp da vefat eden kimsenin Allah'ın mükafatını hak ettiği belirtilmektedir. Rivayetlerde bu ayetin Damre b. el-İys ya da Damre b. Cündeb hakkında indiği nakledilmektedir. Damre'nin hasta olduğu, o haliyle hicret etmek istediği ve ailesinin kendisine sedye hazırlayarak yola çıktığı fakat Ten'im denilen yerde vefat ettiği aktarılmaktadır.[155]

---

[152] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 306-308; Vahidi, **el-Vasît**, C. 2, s. 93-94.
[153] Mukâtil, **Tefsiru Mukâtil**, C. 1, s. 399; Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 167; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 87; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 358.
[154] Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 367-373.
[155] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 393-394; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî el-Bağdâdî, **Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir**, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmi, 1423/2002, s. 318; Kurtubi, **el-Câmiʿ li-Âhkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 68; İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, C. 3, s. 197; Suyuti, **ed-Durru'l-Mensur**, C. 2, s. 650-651.

2.2.11. Savaş Ortamında Namaz

Hicretle ilgili ayetlerden sonra savaş ortamında namazın nasıl kılınacağı 101-103 arası ayetlerde açıklanmaktadır. Rivayetlere göre Hz. Peygamber bir sefer için Usfan denilen yerde bulunurken karşılarında Halid b. Velid'in komutasında müşrik bir birlik bulunmaktaydı. Müslümanlar öğle namazını kıldıktan sonra müşrikler, Müslümanların bu gafil oldukları zamanı değerlendiremedikleri için pişman olmuşlar, diğer vakit namazın gelmesini beklemişlerdi. Bu sırada 102. ayetin indiği ve düşman karşısında namazın nasıl kılınacağı nakledilmektedir.[156]

2.2.12. Hz. Peygamber ve Münafıklar

105-115 arası ayetlerde Hz. Peygamber kendisine sunulan yanlış bilgiler sebebiyle haksız karar vermemesi için dikkatli olması konusunda uyarılmaktadır. Müfessirler bu ayet aralığının Tu'me b. Ubeyrık hakkında olduğunu rivayet etmektedirler. Rivayetler arasında ufak farklılıklar olsa da genel itibarıyla olay şöyle gerçekleşmiştir: Tu'me b. Ubeyrık komşusu Katâde b. Nu'man'ın zırhını çalmış,[157] zırh da un çuvalının içinde bulunduğu için izleri yol boyu eve varana kadar devam etmişti. Bu sebeple Tu'me o zırhı, Yahudilerden Zeyd b. Semîn adlı birinin evinde saklamıştı.[158] Tu'me'den şüphelenip zırh yanında aranmış fakat bulunamamıştı. Tu'me kendisinde olmadığına dair yeminler edince izi sürmeye devam etmişler ve Yahudi olan Zeyd'in evinde bulmuşlardı. Zeyd ise zırhı Tu'me'nin verdiğini dile getirmiş, Yahudilerden bir grup da buna şahitlik etmiştir. Bunun üzerine Tu'me'nin kabilesi olan Zafer Oğulları bu durumu Hz. Peygamber'e anlatıp kendilerine destek olmasını istemişler. Tu'me'yi savunmazsa arkadaşlarının rezil olacağını Yahudilerin de buna karşılık aklanacağını dile getirmişlerdi. Hz. Peygamber Tu'me'yi savunmaya başlayıp Yahudi'ye gereken cezayı vermek isterken bu ayetlerin 105-113. aralığının indiği

[156] Vâhidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 171-172; Suyutî, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 91; Kurtubî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 109.
[157] Başka bir rivayette Katâde'nin amcası Rifa' b. Zeyd'in deposunda bulunun bir miktar un ve silahları çalınmıştır. Suyuti, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 92.
[158] Rivayetteki farklılık: İftira atılan kişi Lebîd b. Sehl'dir. Suyuti, **Lübâbu'n-Nukûl**, s. 92.

nakledilmektedir. Bu ayet üzerine zırh sahibine geri verilmiş, Tu'me ise müşriklere katılmıştır. Bunun üzerine de 115. ayet inmiştir.[159]

2.2.13. Şirk ve Şeytanın Tuzakları

116. ayetle başlayan bu pasajda şirk konusu eleştirilmekte, Allah'a ortak koşulamayacağı ve şirk koşanların bağışlanmayacağı dile getirilmektedir. Devamındaki ayette "inâs" kelimesi dişi putlar olarak tercüme edilmektedir. Bunun nedeni de cahiliye dönemi Arapları putlarına "Lât, Menât, Uzzâ" gibi dişi isimler vermekte ve müşriklerin bir kısmı onları Allah'ın kızları olarak adlandırmaktadır.[160] Allah'tan başkasını ilah edinenler, şeytanın peşinden giden kişiler olarak nitelendirilmektedir. Şeytanın tuzakları ve insanlar üzerindeki etkisi açıklanmaktadır. Şeytanın lanetlendiği, bir kısım insanları kendi tarafına çekebileceği, şeytanın vesvese ve tatlı hayallerine kapılanların varacakları yerin cehennem olduğu, iman edip inancının gereği gibi yaşayanların büyük mükâfatlara nail olacağı aktarılmaktadır.

2.2.14. Münafıklara Yönelik Eleştiriler

Münafıklardan bahseden bu kısım 137. ayetle başlamaktadır. Ayette önce iman eden sonra inkâr den tekrar iman eden ve nihayetinde küfürde karar kılanları Allah'ın affetmeyeceği ve kurutuluş yoluna iletmeyeceği bildirilmektedir. "Münafıkları müjdele" ayetiyle doğrudan doğruya 137. ayetin münafıklara hitap edildiği ve kendilerinin Müslümanların yanında inanmış gibi davrandıkları fakat kâfirleri dost edindikleri dile getirilmektedir.[161] Devamındaki ayetlerde inananlar uyarılmakta ve kâfirleri dost edinmemelerine yönelik ikazda bulunulmaktadır.

2.2.15. Ehl-i Kitaba Yönelik Eleştiriler

Sûrenin sonlarına doğru hem Yahudilere hem de Hıristiyanlara yönelik önemli mesajlar verilmekte, münafıklar ve Müslümanların ilişkileri karşılaştırılmakta ve

[159] Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 458-470; Vahidi, **el-Vasit**, C. 2, s. 112-114; Suyuti, **Lübâbu'n-Nukûl**, C. 2, s. 92-93.
[160] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 487-488; Zamehşeri, **el-Keşşaf**, s. 260.
[161] Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, 3. bs., İstanbul, Eser Neşriyat, 1979, C. 3, s. 1500.

onların samimiyetsizliklerine karşı müminler uyarılmaktadır. Daha önce 44-57 arası ayetlerde Yahudilerin düşmanca tavırları eleştirilmektedir. 150-175 arası ayetlerde de önce Yahudilerin bitmek bilmeyen istekleri ve haddi aşan tavırları ele alınmaktadır. Yahudilerin, Hz. Peygamber'den gökten bir kitap indirmesini istedikleri fakat Hz. Musa'dan bundan daha büyüğünü istediklerini belirterek Hz. Peygamber'e kitap indirsen dahi onların yine de inkârı seçecekleri haber verilmektedir.[162] Ayetlerin devamında atalarının lanetlenmesine sebep olan şeyler açıklanmaktadır. Bu sebepler; peygamberleri öldürmeleri, Hz. Meryem'e iftira atmaları ve Hz. İsa'yı öldürme teşebbüsünde bulunmalarıdır. Ayetin nâzil olduğu dönemde Beni Nadîr Yahudileri de Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmuşlardır.[163] Burada Hz. Peygamber'e Hz. İsa üzerinden mesaj verilmekte, Yahudilerin tehditkar tavırları karşısında yılmaması gerektiği bildirilmektedir. Ayrıca indirilen bu ayetlerle Yahudilerin asılsız iddialarının çürütülmesi amaçlanmaktadır. Hz. İsa'nın henüz ölmediği ve tekrar dirileceğine dair iddialar için ayetlerin kurgusal bir şekilde yorumlanması gerektiği söylenmektedir.[164] Diğer yandan Yahudilerin nankörlükleri sebebiyle helal olduğu halde bazı yiyeceklerin kendilerine haram kılındığı bununla birlikte Yahudilerin arasında samimi inananların da olduğu belirtilmektedir. Geçmiş peygamberler zikredilerek aralarında ayırım yapılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Devamındaki ayetlerde Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya atfettikleri tanrısal nitelikten dolayı eleştirilmekte ve teslis inancı reddedilmektedir. Hz. İsa'nın kul ve nebi olduğu vurgulanmaktadır. Kur'an, Yahudilerin ve Hıristiyanların benimsediği Mesih inancını onaylamamaktadır.

[162] Taberi, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 641.
[163] Mahmut Ay, **Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, 2. bs., İstanbul, Ensar Neşriyat, 2017, s. 368.
[164] Hakan Olgun, Mustafa Öztürk, Ahmet Yıldırım, Mahmut Çınar, **Nüzul-i İsa ve Mehdilik Nedir Ne Değildir**, Ankara, Fecr Yayınları, 2019, s. 73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLAYLARIN SEYRİNE GÖRE NÂZİL OLAN AYETLERİN TARİHLENDİRİLMESİ

3.1. TARİHLENDİRİLMESİNDE KESİNLİK OLDUĞUNA DAİR TESPİTLER YAPILAN AYETLERİN KRONOLOJİSİ

3.1.1. Hicri 1. Yıl

3.1.1.1. Zû'l-Kâʿde / Mayıs 623 (19-22. Ayetler)

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿19﴾ وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿20﴾ وَكَيْفَ تَاْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿21﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿22﴾

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için -evlenme ve boşanma konusunda- engel çıkarmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz. Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız? Birbirinizle beraber olduğunuz halde, üstelik onlar sizden sapasağlam bir söz de almışken onu geri mi alacaksınız? Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur."

Zikredilen ayet aralığında kadınların kendilerine ya da mallarına zorla mirasçı olmaları yasaklanmakta, kocaların eşlerini iyilikle yanında tutacaklarına veya eşlerinden güzellikle ayrılacaklarına dair verdikleri sözler hatırlatılmaktadır.

Babalarının yaptığı türden haram evlilikler yapmamaları konusunda da uyarılmaktadırlar.[165]

Nisa sûresinin 19-22. ayetler grubu rivayetlere göre Hısn b. Ebi Kays hakkında inmiştir. Babası Ebu Kays vefat edince babasının başka hanımından olan oğlu Hısn, üvey annesi Kübeyşe binti Mean'ın üzerine örtü atarak kendisini nikahlamak istemişti. İslamın ilk yıllarında Medine halkının cahiliye adetlerinden biri de oğlun vefat eden babasının eşiyle (üvey anne) mehir vermeksizin evlenmek istemesi ya da kadının evlenmesine engel olmasıdır. Bunu da kadının üzerine bir örtü atarak kendisini hak sahibi ilan etmesidir.[166]

Kaynaklarda zikredilen bu sebeb-i nüzûl, ayetin iniş tarihine ilişkin bir referans sağlamaktadır. Kaynaklarda Ebu Kays'ın vefat tarihi hicri 1. yılın Zû'l-Kâʿde ayı olarak belirtilmektedir.[167] Bu da ayetin ne zaman indiğini ortaya koymaktadır.

3.1.2. Hicri 2. Yıl

3.1.2.1. 19 Ramazan / 15 Ocak 624 (97-99. Ayetler)

اِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْاَرْضِ قَالُوٓا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَاُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿97﴾ اِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿98﴾ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿99﴾

"Kendilerine yazık etmekte iken hayatlarını sona erdirdikleri kimselere melekler "Ne işte idiniz?" dediler, (onlar) "O yerde zayıf görülenlerden idik" cevabını verdiler. Melekler ise "Allah'ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir ve orası gidilecek ne kötü bir yerdir! Erkekler, kadınlar ve çocuklar içinden zayıf sayılanlar (yani) çaresiz kalanlar ve

[165] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an**, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Kahire, Dâru'l-Hicr, 1424/2003, c. 7, s. 381.
[166] Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. el-Vahidi en-Nîsâbûrî, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, y.y., Dâru'l-Kitâbi'l-Cedid, 1389/1969, s. 140-141; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, **Lubâbu'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl**, Beyrut, Müessetü'l-Kütübi'l-Sekafiyye, 1422/2002, s. 73.
[167] İbn Hacer el-Askalâni, **el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahabe**, thk. Adil Ahmet Abdü'l-Mevcûd, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995, C. 7, s. 279.

hiçbir kurtuluş yolu bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, günahları bağışlayıcıdır.

Nisa sûresinin 97-99. ayetleri imkanı olduğu halde hicret etmeyip Mekke'de kalanların durumuna işaret etmektedir. Bunların kendilerine yazık ettiğine, meleklerin canlarını almaya geldiklerinde neden hicret etmediklerini soracaklarına ve kendilerinin de türlü mazeretler ileri süreceklerine değinmektedir. Hicret etme imkanı bulamayan müminlerin ise bu durumun dışında tutuldukları belirtilmektedir.[168]

Vahidi bu ayetlerin Mekke'de bulunan Müslüman bir grup hakkında indiğini, bir muharebe için müşriklerden bir toplulukla yola çıktıklarını ve onlarla beraber öldürüldüklerini rivayet etmektedir.[169] Taberî ve Kurtubî ise bu muharebenin Bedir Gazvesi olduğunu aktarmaktadır.[170] Esra Gözeler de "Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi" adlı yayınlanmış doktora tezinde bu ayetlerin tarihini Bedir Gazvesi'nin tarihiyle ilişkilendirmektedir.[171] Rivayetlerden de anlaşılacağı üzere bir kısım Mekkeli Müslümanların Hz. Peygamber'le hicret etmeyip Mekke'de kendi kavimleriyle kalmaya devam etmeleri ve Bedir Savaşı sırasında da kafirlerle birlikte savaşa katılmaya mecbur bırakılmalarından dolayı 97-98-99. ayetlerini hicri 2. yılın Ramazan ayı içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

3.1.3. Hicri 3 Yıl

3.1.3.1. 12 Şevvâl / 27 Ocak 625 (104. Ayet)

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ اِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَاِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿104﴾

"Düşman topluluğunu takip hususunda gevşeklik göstermeyin. Siz acı çekiyorsanız şüphesiz onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz

[168] Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 393-394.
[169] Vahidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 169-170.
[170] Taberî el-Bağdâdî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an**, C. 7, s. 381; Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 61.
[171] Esra Gözeler, **Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi**, İstanbul, KURAMER, 2016, s. 248.

Allah'tan, onların beklemedikleri şeyleri umup bekliyorsunuz! Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir."

Bu ayet-i kerime, Uhud Savaşı'nda zayiat veren Müslümanları teselli etmekte ve maddi menfaat elde etmenin yanında Allah'ın rızasını kazanma ve ebedi hayatta yüksek mertebelere ulaşma fırsatını yakalama konusunda Müslümanları teşvik etmektedir.[172]

Mukatil tefsirinde Müslümanların Uhud Savaşı'nın akabinde Ebu Sufyan ve arkadaşlarını takip konusunda isteksiz davranmaları ve aldıkları yaralardan dolayı Hz. Peygamber'e şikayette bulunmaları üzerine bu ayetin indiğini nakletmektedir.[173] İbnü'l-Cevzi de tefsirinde aynı görüşü kaydetmektedir.[174]

Siyer kaynaklarında da Uhud Savaşı'ndan bir gün sonra cereyan eden bu olay Hamra'u'l-Esed Gazvesi olarak ele alınmaktadır. Bu gazve Medine'ye baskın yapma ihtimali olan Kureyş ordusunu takip etme amaçlı bir harekâttır. Hz. Peygamber ve ashabı Uhud Savaşı'ndan bir gün sonra sadece Uhud Savaşı'na katılanlarla beraber müşriklerin geri dönüp Medine'ye saldırma girişimlerini önlemek amacıyla Medine'ye sekiz mil mesafesinde olan Hamra'u'l-Esed denilen yere vardılar. Hz. Peygamber birkaç noktada ateş yakılmasını emretti. Bu büyük bir ordunun konakladığını göstermek içindi. O sıralar müşrik olan Ma'bed b. Ebu Ma'bed el-Huzai Hz. Peygamber'le ittifak ederek Mekke ordusunun yanına gitti. Ebu Süfyan'la rastlaşan Ma'bed, onların Medine'ye geri dönüp Müslümanların tamamını yok etmeleri gerektiğini böylece onlardan tamamen kurtulacaklarını dile getirdiklerini işitti. Ma'bed ise şimdiye kadar benzeri görülmemiş kalabalık bir ordunun peşlerine düştüğünü Ebu Süfyan'a dile getirip ikna edici sözleriyle bu kararından vazgeçirdi. Hz. Peygamber ve ashabı iki-üç gün kaldıktan sonra Kureyş ordusunun saldırmayacağı kesinleşince Medine'ye geri döndüler.[175] Sebeb-i nüzûl ve siyer kaynaklarında

[172] Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 453-456.
[173] Ebü'l-Hasen Mukātil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Abdullah Mahmut Şehâte, Beyrut, Müessetü'l-Târihi'l-Arabi, 1423/2002, C. 1, s. 404.
[174] Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî el-Bağdâdî, **Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir**, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmi, 1423/2002, s. 321.
[175] Ebu Abdillah Muahmmed b. İshak b. Yesar b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, **Sîretu İbn İshak**, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004, C. 2, s. 348; Ebû

metinsel bağlamı dikkate alarak 104. ayeti hicri 3. yılın Şevvâl ayında Hamra'u'l-Esed Gazvesi'yle ilişkilendirmek mümkündür.

3.1.3.2. Şevvâl / 16 Ocak-14 Şubat 625 (7-14. Ayetler)

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿7﴾ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُوْلُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿8﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿9﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿10﴾ يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِيٓ اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَآ اَوْ دَيْنٍ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿11﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلٰلَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهٗ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوٓا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَآ اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿12﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿13﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿14﴾

"Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay. (Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin. Geriye eli ermez, gücü yetmez çocuklar bıraktıkları takdirde korkacak olanların (başkalarının yetimleri için de) kalpleri sızlasın; Allah'tan sakınsın ve doğru söz söylesinler. Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir. Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir.

Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1410/1990, C. 3, s. 65.

Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir. Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, annesi, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı (diğer) mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur. Kim de Allah'a ve peygamberine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçaltıcı bir azap vardır."

Belirtilen ayetlerde az çok herkesin miras hakkına sahip olduğundan bahsedilmekte ve taksimatın nasıl olması gerektiği detaylandırılmaktadır.

Hz. Peygamber yeni kurulan İslam devletiyle beraber Medine'ye dini ve sosyal bazı reformlar getirmiştir. Bunun yanında yeni yaşanan olaylarla iyileştirilmesi gereken konular da bulunmaktaydı. Özellikle girilen harpler neticesinde ortaya çıkan miras hukukunun yetersizliği konusu. Medine örfüne göre babanın ölümü halinde savaşa katılabilecek yaşta olan erkek çocuk; kendisinden küçük erkek kardeşlerini, kız kardeşlerini ve annesini mahrum bırakarak bütün mirasa el koyuyordu. Savaşa katılabilecek yaşta buluğ çağına ermiş erkek çocuk yoksa babanın erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin çocukları, baba tarafından olan diğer erkek akrabalar mirasa el koyabiliyorlardı.[176] Kur'an'ı Kerim, bu eşitsizliği ortadan kaldırmış aynı zamanda da kadın akrabalara mirasçılık hakları tanımıştır.

[176] Muhammed Hamîdullah, **İslam Peygamberi**, çev. Salih Tuğ, Ankara, 2003, s. 240.

Bu ayetlerin sebeb-i nüzulüne dair iki rivayet bulunmaktadır. Evs b. Sabit el-Ensari ve Sa'd b. er-Rebi' hakkındadır.[177] Evs Uhud günü vefat etmiş[178], geriye üç kız ve hanımı Ümmü Hucce'yi bırakmıştır. Vasileri olan amcaoğulları Süveyd ve Arfece ise Evs'in malına el koymuşlardır. Ümmü Hucce bu durumu Hz. Peygamber iletmiş ve kendisinden beklenmesi istenmiştir. Mirastan da hiçbir şey harcamamalarına dair uyarılmışlardır. Bu ayet nazil olunca Hz. Peygamber Evs'in hanımına sekizde bir pay vermiştir. Benzer bir diğer rivayet Sa'd b. er-Rebi hakkındadır. Sa'd Uhud günü vefat etmiş,[179] geriye iki kızı, hanımı ve kardeşi kalmıştır. Sa'd'ın kardeşi mallarının tamamını alınca Sa'd'ın hanımı bu durumu Hz. Peygambere bildirmiştir. İnen ayetler sonucunda Hz. Peygamber Sa'd'ın iki kızına üçte iki, annelerine sekizde bir pay vermiştir, geriye kalan ise Sa'd'ın kardeşine verilmiştir.[180] Bu iki rivayet doğrulamaktadır ki miras konusunu baz alan bu ayetler hicri 3. yılın Şevvâl ayında Uhud Savaşı'nın akabinde inmiştir.

3.1.4. Hicri 4. Yıl

3.1.4.1. 01-10 Rebî'u'l-Evvel / 12-21 Haziran 625 (44-48. Ayetler)

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوْتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿44﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَلِيًّا وَكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿45﴾ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿46﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اُوْتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿47﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰى اِثْمًا عَظِيمًا ﴿48﴾

"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmüyor musun? Sapkınlığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar. Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir.

---

[177] Vahidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 139; Suyûtî, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 72.
[178] İbn Hacer, **el-İsâbe**, C. 1, s. 293.
[179] Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Üsdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe**, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1433/2012, s. 464.
[180] Taberî, Câmi'u'l-Beyân, C. 6 s. 430-431; Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, **Tefsîru'l-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücuhi't-Te'vil**, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1430/2009, s. 221; Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Ğayb**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1403/1981, C. 9, s. 201; Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, C. 6 s. 78.

Gerçek bir dost (velî) olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir. Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden saptırıyorlar. Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak "işittik ve karşı geldik; dinle, dinlemez olası, râinâ" diyorlar. Eğer onlar "Dinledik ve itaat ettik, dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat inkârları sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar. Ey Ehl-i kitap! Biz birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden yahut cumartesi yasaklarını çiğneyen kimseleri lânetlediğimiz gibi onları da lânetlemeden önce, sizdekini doğrulamak üzere indirdiğimiz kitaba iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir. Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse hakkında bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur."

Ele alınan ayetlerde Yahudilerin davranışları eleştirilmekte, kelimeleri tahrif ederek Hz. Peygamber'le dalga geçtikleri belirtilmektedir.[181]

44-46. ayetlerin Yahudiler hakkında indirildiği rivayet edilmektedir.[182] Râzi ise 47. ayetteki ilahi tehditin Yahudilerin başına geldiğini ve yaşanıp bittiğini ileri sürmektedir. Bu ayeti de Kurayza ve Nadir kabilelerinin Şam'a sürülmesiyle te'vil etmektedir.[183] Mevdûdî ise 47. ayetin Beni Nadir kabilesine Medine'den sürgün edilmeden önceki son uyarı olarak indirildiğini aktarmaktadır.[184] Beni Nadir'in Uhud Savaşı'ndan sonra değişen tutumu ve aynı ay içerisinde Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunmaları sonrasında sürgün edilmeleri[185] Mevdudi'nin vermiş olduğu tarihle örtüşmektedir. Bu pasajda sadece 47. ayeti değil konu bütünlüğünden dolayı bağlama dikkat ederek 44-45-46-47-48. ayetleri belirtilen tarihin içerisinde yani hicri 4. yılın Rebi'u'l-Evvel ayında değerlendirmek mümkündür.

---

[181] Taberî, **Câmi'u'l-Beyan**, C. 7, s. 107-108

[182] Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 100-102; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî, **el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an**, thk. eş-Şeyh Seyyid Kesravi Hasan, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004, C. 2, s. 298; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkī eş-Şâfiî, **Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm**, thk. Ebû İshâk el-Hûnî, Beyrut, Dâru İbni'l-Cevzî, 1431, C. 3, s. 127.

[183] Râzi, Mefâtihu'l-Ğayb, C. 10, s. 129.

[184] Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'an**, çev. Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul, İnsan Yayınları, 2005, C. 1, s. 321.

[185] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, **Kitâbu'l-Meğâzî**, thk. Marsden Jones, y.y., 1404/1983, 3. bs., C. 1, s. 363; İbn Hişam, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, C. 3, s. 143.

3.1.4.2. 11 Rebî'u'l-Evvel / 22 Haziran 625 (153-169. Ayetler)

يَسْئَلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿153﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿154﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿155﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿156﴾ وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿157﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿158﴾ وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿159﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ﴿160﴾ وَاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿161﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿162﴾ اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿163﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنٰهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ﴿164﴾ رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿165﴾ لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿166﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلٰلًا بَعِيدًا ﴿167﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿168﴾ اِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿169﴾

"Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Onlar bundan daha büyüğünü Mûsâ'dan istemişler, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi de bu haksız davranışları yüzünden onları hemen yıldırım çarpmıştı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler; biz bunu da affettik. Ve Mûsâ'ya apaçık bir delil verdik. Ant içmeleri sebebiyle (sözleşmeyi desteklemek ve önemine dikkat çekmek için) dağı başlarına diktik ve onlara "Baş eğerek kapıdan girin" dedik; onlara, "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik; kendilerinden sağlam söz aldık. Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflanmıştır" demeleri sebebiyle... Dahası inkârları sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur. Pek azı müstesna artık iman etmezler. Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından; "Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ Mesîh'i öldürdük" demeleri yüzünden... Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; (başkası ona benzer kılındığı için)

şüphe içine düşürüldüler. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir. Bilâkis Allah onu kendine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Ehl-i kitap'tan her biri ölümünden önce ona mutlaka iman edecektir; o da kıyamet gününde onlara şahit olacaktır. Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de pek çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri, kendilerine yasaklandığı halde faizi almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden önceden helâl kılınan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık. Onlar arasından ilimde derinleşmiş olanlarla müminler -ki bunlar sana indirilene ve senden önce indirilmiş olana iman ederler- namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar başkadır. İşte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz. Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a, torunlara, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık. Ve Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu. Müjdeleyen ve uyaran peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı tutunacak bir delilleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir. Fakat Allah sana indirdiğine, onu ilmiyle (ilminin bir eseri olarak) indirdiğine şahitlik eder; melekler de şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah yeterlidir. İnkâr eden ve Allah yolundan alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır. İnkâr edenleri ve hakkı gözetmeyenleri, Allah asla bağışlayacak değildir. Onları, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem yolundan başka bir yola da yönlendirecek değildir. Bu da Allah için çok kolaydır."

Bu ayetler Yahudiler hakkında indiği[186] için birbirleriyle bağlantılı olup bir bütün olarak ele alınmıştır. Mahmut Ay kitabında 153-164. ayet aralığının indiği dönemi Beni Nadir Yahudilerinin Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunduğu

[186] Vâhidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 179.

tarihle ilişkilendirmektedir.[187] Bu suikast girişimi Beni Nadir'in sürgün edilmeden önce Hz. Peygamber'in diyet için yanlarına gittiği tarihle örtüşmektedir.[188]

Amr b. Ümeyye ed-Damri Âmir kabilesinden Hz. Peygamber'le anlaşmaları olan iki kişiyi öldürmüştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber yanında Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Üseyd b. Hudayr ile beraber öldüren kişinin diyeti için yardım istemek üzere Beni Nadir Yahudilerinin yanına geldi. Aralarındaki anlaşma gereği kan bedelinin bir bölümünü Beni Nadir Yahudileri ödeyecekti. Yahudiler ise kendisine yardım etmek yerine suikast teşebbüsünde bulunarak haddi aşan bir tavır sergilediler.[189] Bu suikast teşebbüsüne dair iki farklı olay ele alınmaktadır. Birincisi: Mekkeli Müşrikler, Beni Nadir Yahudilerine Hz. Peygamber'i öldürmelerine dair mektup göndermişti. Bu mesajı aldıktan sonra suikast yapmaya karar verdiler. Yahudilerden üç bilginle tartışmak üzere Hz. Peygamber'in de üç sahabisini alarak yanlarına gelmesini istediler. Planları Hz. Peygamber'in yanına üç bilgin kılığında suikastçı göndererek öldürülmesini sağlamaktı. Fakat bu durum Hz. Peygamber'e haber verilmesiyle suikast planları başarısız oldu.[190] İkinci olay ise; Hz. Peygamber diyet için Beni Nadir kabilesine geldiğinde üzerine büyük bir kaya parçası atarak onu öldürmek istediler. Rasulullah oradan ayrılarak anlaşmayı bozmaları ve yaptıkları bu ihanetin cezası olarak beldeyi terk etmeleri için haber yolladı. Onlar ise bunu reddederek savaş ilan ettiler.[191] Dolayısıyla ayetlerin inişini Beni Nadir Yahudilerinin sürgün edilmeden önce Hz. Peygamber'in diyet için yanlarına gittiği tarih olan hicri 4. yılın Rebi'u'l-Evvel ayında tarihlendirmek mümkündür.

---

[187] Mahmut Ay, **Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2017, 2. bs., s. 368.
[188] Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, İstanbul, KURAMER, 2018, s. 554.
[189] Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşrâf**, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd Zirikli, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1417/1996, C. 1, s. 413; Mevlânâ Şiblî Numânî, **Son Peygamber Hz. Muhammed**, çev. Yusuf Karaca, İstanbul, İz Yayıncılık, 2019, 6. bs., C. 1, s. 261.
[190] M. Asım Köksal, **İslam Tarihi**, İstanbul, Şamil Yayınevi, t.y., C. 10-11, s. 76; Mevlânâ Şiblî Numânî, Son Peygamber Hz. Muhammed, C. 1, s. 262; Kasım Şulul, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014, 5. bs., s. 602-603; Mahmut Ay, **Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak**, s. 369.
[191] Vâkidî, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 1, s. 163; İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 3, s. 143; Belâzurî, **Ensâbu'l-Eşraf**, C. 1, s. 413.

3.1.4.3. Cumâde'l-Ûla / 10 Ağustos-08 Eylül 625 (101-103. Ayetler)

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرِيْنَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿101﴾ وَاِذَا كُنْتَ فِيْهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَاْخُذُوْٓا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوْا فَلْيَكُوْنُوْا مِنْ وَّرَآئِكُمْ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوْا فَلْيُصَلُّوْا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوْا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ تَغْفُلُوْنَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيْلُوْنَ عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَّاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِّنْ مَّطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوْٓا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿102﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّعَلٰى جُنُوْبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتَابًا مَّوْقُوْتًا ﴿103﴾

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde ötekiler arkanızda olsunlar, sonra henüz namazlarını kılmamış bulunan (bu) bölük gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve bunlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil (uzak ve unutmuş) olasınız da üzerinize ansızın bir baskın yapsınlar! Eğer yağmur yüzünden bir zarar görürseniz veya hasta olursanız silâhlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Yine de ihtiyat tedbirinizi alın! Allah elbette kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Namazı bitirince de ayakta iken, otururken ve yatarken Allah'ı anın. Güvenlik içinde olduğunuzda namazı gerektiği gibi kılın. Şüphe yok ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli olarak yazılmış bir ödevdir."

Sûrenin 101-103 arası ayetlerinde savaş ortamında düşman karşısında namazın nasıl kılınacağı açıklanmaktadır.

Hz. Peygamber Usfan denilen yerde ashabına öğle namazını kıldırmıştı. Karşılarında ise başlarında Halid b. Velid'in olduğu müşrikler bulunmaktaydı. Müşrikler Hz. Peygamber'in ashabına öğle namazını kıldırırken saldırmadıkları için pişman olmuşlar, sonrasında kendilerine oğullarından ve canlarından daha sevimli

olan bir namaz vaktinin geleceğini aralarında konuşup baskın yapmayı planlamışlardı. Bu olay üzerine öğle ve ikindi arası 102. ayetin indiği rivayet edilmektedir.[192]

Siyer kaynaklarına bakıldığında ise korku namazının ilk olarak Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde kılındığı belirtilmektedir.[193] Bu ayetlerin Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde indiğine dair delillerden biri Mukatil b. Süleyman'ın tefsirinde Beni Enmâr Gazvesi[194] olduğunu belirtmesi ki bu gazve Zâtü'r-rikâ'nın farklı isimlendirilmesidir.[195] Bir diğer delil ise Kurtubi'nin tefsirinde geçen Gavres b. Hâris'in Hz. Peygamber'i öldürmeye teşebbüs etmesidir. Rivayette Nahle denilen yerde yağmurlu bir günde Hz. Peygamber ihtiyacını gidermek için silahını bırakmıştı. Bu durumu fırsat bilen Gavres, Hz. Peygamber'in silahını alıp öldürmeye teşebbüs ederek ileri geri sözler söyledi. Vurmak için hamle yaptığında ise yüzüstü yere kapaklandı ve durum tersine döndü. Hz. Peygamber tekrar silahını alarak Gavres'e hak peygamber olduğuna dair şahitlik etmesini teklif etse de Gavres bunu kabul etmedi ama bundan sonra kendisiyle savaşmayacağına ve hiçbir düşmana yardım etmeyeceğine dair söz verdi.[196] İbn Hişam bu olayı Zâtü'r-Rikâ Gazvesi'nde nakletmektedir.[197] Olayların seyri ve metinsel bağlamı dikkate alarak 101-102-103. ayetlerini hicri 4. yılın Cumâde'l-Ûla ayı içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

3.1.4.4. Şaʿban / 07 Kasım-06 Aralık 625 (83-85. Ayetler)

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰۤى اُوْلِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿83﴾ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَكُفَّ بَاْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَاَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿84﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿85﴾

"Kendilerine güven veya korku veren bir haber geldiğinde onu yayıyorlar. Hâlbuki onu Resulullah'a ve aralarından yetki sahibi kimselere götürselerdi, içlerinden haberin mana ve maksadını çıkarabilenler şüphesiz onu anlarlardı. Size

[192] Vâhidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 171-172; Suyutî, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 91.
[193] Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, s. 627.
[194] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 403.
[195] Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 555.
[196] Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 109.
[197] Vakidî, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 1, s. 395; İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 3, s. 235.

Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, azınız müstesna, şeytana uyup giderdiniz. Şu halde Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlu olursun. Müminleri de teşvik et. Allah, inkâra sapanların gücünü kıracaktır. Allah'ın gücü daha çetin, cezası daha şiddetlidir. Kim güzel bir şefaatte bulunursa ondan kendisi için bir nasip olur; kim de kötü bir işe aracılık ederse onun da buna denk bir payı olur. Allah her şeyi koruyup hakkını vermektedir."

Bu ayetlerde savaş gibi ciddi haberlerin doğru ya da yalan olduğu tespit edilmeden alelacele yayılmaması ve bu gibi durumlarda haberin doğruluğunu teyit için Hz. Peygamber'e ve yetki sahiplerine havale edilmesi gerektiği belirtilmektedir.[198]

Rivayetlerde 83. ayetin nüzûl sebebi için îlâ[199] hadisesi rivayet edilmekte[200] ise de Taberi, Sa'lebi, Zemahşeri gibi müfessirler 83. ayette bu hadiseden bahsetmemektedirler.[201] Ayetlerin siyak ve sibakına bakıldığında mevzunun savaşla ilgili olduğu açıkça görülmektedir. Sa'lebi, Zemahşeri, Razi, Kurtubi, Derveze gibi müfessirlerin naklettiklerine göre bu ayetler Bedru's-Suğra Gazvesi'nde inmiştir.[202]

Siyer kaynaklarında bu olay Bedru'l-Mev'id Gazvesi olarak geçmektedir. Uhud Savaşı'nda Müslümanlar bozguna uğrayıp toparlanmak üzereyken nihai bir sonuca ulaşamayınca Ebu Süfyan savaş alanını terk ederken gelecek yıl Bedir'de tekrar karşılaşacaklarını söyleyerek tehditlerde bulunmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber belirlenen vakitte verilen söze sadık kalarak Bedir'e gitmek için yola çıkılacağını duyurdu. Mekke halkının savaş hazırlıklarına dair haberler Medine'ye ulaşınca bir grup, Uhud yenilgisini hatırlatıp savaşa gidilmemesi gerektiğini konuşmaya başladılar. Belazuri ise haberi getirenin Ebu Süfyan'ın casus olarak gönderdiği Nuaym b. Mes'ud el-Eşca'i olduğunu aktarmaktadır. Bu propagandaya Müslümanlar prim vermedi ve Bedir'e doğru yola çıktılar. Panayır süresince orada

---

[198] Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 253-258

[199] Kocanın herhangi bir sebeple eşine kızıp bir iki yıl ya da daha uzun süre eşiyle cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etmesidir. Hamdi Döndüren, "Îlâ", **DİA**, İstanbul, 2000, C. 22, s. 61-62.

[200] Suyutî, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 84.

[201] Taberî, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 252-266; Sa'lebî, **el-Keşf ve'l-Beyân**, C. 2, s. 324-326; Zemahşeri, **el-Keşşâf**, s. 250.

[202] Sa'lebî, **el-Keşfu ve'l-Beyân**, C. 2, s. 324-326; Zemahşerî, **el-Keşşâf**, s. 250; Râzi, **Mefâtihu'l-Ğayb**, C. 10, s. 209; Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6, s. 481; Muhammed İzzet Derveze, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Beyrut, Dâru'l-Ğarbi'l-İslami, 1421/2000, C. 8, s. 184.

kaldılar. Ebu Süfyan ise kıtlığı bahane ederek sözünü yerine getirmedi.[203] Böylece rivayetler ve olay örgüsüne bakıldığında ayetlerle örtüşen bir resim ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla 83-84-85. ayetlerini hicri 4. yılın Şaʿban ayı içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

3.1.4.5. Şaʿban / 07 Kasım-06 Aralık 625 (43. Ayet)

وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿43﴾

"Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da -bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin); yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."

Bu ayetin başlangıç kısmında namaza sarhoşken yaklaşılmaması gerektiği, ikinci kısımda ise teyemmüm ile ilgili mevzu ele alınmakta ve iki mevzuda da farklı rivayetler nakledilmektedir.

Teyemmüm kısmına dair rivayetlerde Hz. Peygamber'in bir savaş yolculuğunda el-Beyda ya da Zatu'l-Ceyş denilen yerde bu ayetin indiği, o yolculukta Hz. Aişe'nin kolyesinin kaybolduğu, onu aramak için bekledikleri ve geç kaldıkları için de su kaynağına varamadıkları, sabah namazı vakti geçtiği için de teyemmüm yaptıkları bilgisi verilmektedir.[204] Kurtubi bu savaşın Mureysi Gazvesi olduğunu belirtmektedir.[205]

Siyer kaynaklarına bakıldığında Mureysi Gazvesi bir diğer adıyla Beni Mustalık Gazvesi'ne Hz. Aişe'nin de katıldığı ve bu savaşta kolyesinin kaybolduğu bilgisi aktarılmaktadır.[206] Fakat Mehmet Apaydın kitabında Hz. Aişe'nin kolyesinin kaybolmasının/ifk hadisesinin Beni Lihyan Gazvesi'nde meydana geldiğini, teyemmüm ayetinin nüzulünü ve Hz. Aişe'nin ikinci bir defa kolyesini kaybetmesini

[203] İbn İshak, **es-Sîre**, C. 2, s. 371; Vakidi, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 1, s. 384; Belazuri, **Ensâbu'l-Eşraf**, C. 1, s. 417-418; Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, s. 617-618.
[204] Vahidi, **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an**, s. 147-148.
[205] Kurtubî, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6, s. 354.
[206] Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, s. 651.

Bedru'l-Mev'id Gazvesi dönüşünde gerçekleştiğini söylemektedir. Buna dair iki rivayet sunmaktadır. Hz. Aişe'den gelen birinci rivayette başka bir gazvede tekrar kolyesinin kaybolduğunu nakletmektedir. Yine Hz. Aişe'den gelen ikinci rivayette ise bu gazvenin Bedru'l-Mev'id olduğu belirtilmektedir. Gazvenin dönüşünde rivayetlerde geçen Zatu'l-Ceyş ve el-Beyda denilen yerler de bu güzergâh üzerinde bulunmaktadır.[207] Bütün şartları taşıdığı ve nakledilen rivayetlerle uyum sağladığı için bu ayeti, Apaydın'ın belirttiği tarihte yani hicri 4. yılın Şaʿban ayı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

3.1.5. Hicri 6. Yıl

3.1.5.1. 02-30 Şaʿban / 16 Kasım-14 Aralık 627 (92-93. Ayet)

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿92﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿93﴾

"Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle âzat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mü'min olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle âzat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi âzat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir. Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."

Bu ayetlerde bir Müslümanın diğer Müslümanı kasten öldürmesinin asla hakkı olmadığına işaret edilmekte, yanlışlıkla öldürme durumunda ise kefalete dair kaideler açıklanmaktadır.

[207] Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 591.

Tefsir kaynaklarında bu ayetin Mikyas b. Subabe hakkında indiği rivayet edilmektedir. Rivayete göre Mikyas, kardeşi Hişam b. Subabe'yi Neccar Oğulları mahallesinde öldürülmüş olarak buldu. Kardeşi Müslüman olduğu için Hz. Peygamber'in yanına gelip durumu anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Fihr oğullarından birini elçi olarak gönderip elçiye Neccar oğullarına katilin kim olduklarını biliyorlarsa katili kısas için Mikyas'a teslim etmelerini, bilmiyorlarsa diyetini Mikyas'a ödemeleri gerektiğini söylemesini emretti. Elçi ve Mikyas Neccar oğullarına gittiler ve durumu anlattılar. Kendileri katilin kim olduğunu bilmediklerini fakat Mikyas'ın kardeşinin diyetini ödeyeceklerini söyleyip yüz deve verdiler. Medine'ye dönerken Mikyas kardeşinin canına karşılık yüz deve değil bir can olması gerekli diye düşünerek yanındaki elçiyi vurup öldürdü. Yüz deveyi de alıp Mekke'ye döndü. Bu olay üzerine 93. ayetin indiği rivayet edilmektedir.[208]

İbnü'l-Esir ise bu olayın Beni Mustalik Gazvesi'nde meydana geldiğini, her iki taraf birbirleriyle çarpışırken Ensar'dan biri Müslümanlardan Hişam b. Subabe'yi düşmandan biri zannederek yanlışlıkla öldürdüğünü aktarmaktadır. Daha sonra Mikyas b. Subabe Müslüman olduğunu açıklayarak Hz. Peygamber'den kardeşinin diyetini istediğini söyledi. Hz. Peygamber de diyetin verilmesini emretti fakat Mikyas bununla yetinmedi kardeşini öldürenin üzerine hücum etti ve onu öldürerek Mekke'ye kaçtı.[209] Kaynakta verilen bilgilerle rivayete bakıldığında şahıslar ve olay örgüsü birbiriyle uyum içerisindedir. Burada önemli olan bilgi bu olayın ne zaman gerçekleştiğidir ki İbnü'l-Esir de bunu bize aktarmaktadır. Bu bilgiden dolayı 92 ve 93. ayeti Beni Mustalik Gazvesi'nin meydana geldiği hicri 6. yılın Şaʿban ayı içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

[208] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 397; Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 163; Suyutî, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 86.
[209] Ebu'l-Hasen İzzuddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-Târih**, thk. Ömer Abdusselâm Tedmuri, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 2012, 8. bs., C. 2, s. 77-78.

3.1.6. Hicri 7. Yıl

3.1.6.1. Şaʿban-Ramazan / 03 Kasım 628-01 Ocak 629 (94. Ayet)

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿94﴾

"Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mümin değilsin" demeyin; çünkü Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."

Bu ayette savaş için sefere çıkan Müslümanlara ikazda bulunulmakta ve barış teklifi getiren kişiye "Sen Müslüman değilsin" diyerek dünya menfaatlerine aldanıp öldürmeye yeltenmemeleri ihtarı yapılmaktadır.

Bu ayete dair iki ayrı rivayet bulunmaktadır. Birincisi Muhallim b. Cessâme hakkındadır. Hz. Peygamber içlerinde Ebu Katade ve Muhallim b. Cessâme'nin de bulunduğu İdâm denilen yere bir seriyye göndermişti. Bunlar İdâm'a ulaştıklarında Âmir b. el-Adbat el-Eşca'i seriyyedekilerle karşılaşmış ve onlara selam vermişti. İslam selamıyla selam verdiği için seriyyedekiler ona herhangi bir saldırıda bulunmamışlardı fakat Muhallim b. Cessâme aralarında cahiliye döneminden kalan bir sebepten ötürü ona saldırmış ve onu öldürmüştü. Geriye kalan eşyalarını da ele geçirmişti. Bu olayı Hz. Peygamber'e anlattıklarında 94. ayet inmiştir.[210] İkinci rivayet ise Üsâme b. Zeyd hakkındadır. Hz. Peygamber, Üsâme b. Zeyd'i bir seriyyeye komutan olarak görevlendirmişti, bir başka rivayette ise seriyyenin başında Gâlib b. Fedâle el-Leysî bulunmaktadır. Fedek kavminden Mirdâs b. Nüheyk ed-Damri kavmi bozguna uğrayınca tek başına kalmış, koyunlarını da bir dağa sürmüştü. Seriyyedekiler ona yetişince "lâ ilâhe illallah muhammedün rasulullah" dedikten sonra onlara selam

[210] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 167; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 353-354; Kurtubî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 94.

vermişti. Zeyd ise Mirdâs'a inanmayarak onu öldürmüştü. Hz. Peygamber'e durumu anlattıklarında bu ayet nâzil olmuştu.[211]

Siyer kaynaklarına bakıldığında Muhallim b. Cessâme hakkında olan birinci rivayet İdâm seriyyesi olarak aktarılmaktadır. Hz. Peygamber, Hudeybiye Antlaşması bozulduktan sonra Mekke'nin fethi için hazırlıklara başlamıştı. Bu sırada dikkatleri farklı yöne çekmek için sekiz kişilik bir seriyyeyi İdâm bölgesine göndermişti. Olaylar rivayette aktarıldığı gibi cereyan etmektedir. Bu olay üzerine 94. ayetin indiği nakledilmektedir.[212] Üsâme b. Zeyd hakkında olan ikinci rivayet ise Fedek seriyyesi olarak adlandırılmaktadır. Hz. Peygamber, hem Hendek Gazvesi'nde müşrikler tarafında yer alan hem de Beşir b. Sa'd el-Ensari'nin başında bulunduğu otuz kişilik seriyyenin çoğunu şehit eden Gatafan'ın bir kolu olan Beni Mürre b. Avf b. Sa'd'ı cezalandırmak üzere Galib b. Abdillah el-Leysi'yi hazırladığı 200 kişilik birliğin başına getirdi. Bu seriyyede Usâme b. Zeyd de bulunmaktaydı. Devamında rivayette geçen olay burada da aktarılmaktadır. Buna dair de 94. ayetin indiği paylaşılmaktadır.[213] Tarihleri birbirinden farklı iki olayın sonucunda aynı ayetin indiği nakledilmektedir. Bu sebeple İdâm seriyyesi, Fedek seriyyesinden önce gerçekleştiği için 94. ayeti İdâm seriyyesinin tarihiyle eşleştirmenin daha uygun olduğunu, Fedek seriyyesinde benzer olay yaşandığı için ayetin tekrar hatırlatıldığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak 94. ayeti, İdâm seriyyesinin meydana geldiği hicri 7. yılın Şaʿban ve Ramazan ayları içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

3.1.7. Hicri 8. Yıl

3.1.7.1. 13-24 Ramazan / 04-15 Aralık 629 (58. Ayet)

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰىٓ اَهْلِهَا وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ اِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿58﴾

[211] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 167; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 87; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 358

[212] Vakidi, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 3, s. 924,; İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 3, s. 482.

[213] İbn İshak, **Sîret İbn İshak**, C. 2, s. 635; Vakidi, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 2, s. 726-727; İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 2, s. 622-623.

"Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir."

Ele alınan bu ayette emanetin yerine getirilmesi ve insanlar arasında adaletle hükmedilmesi yönündeki emirlerin muhatapları genel olarak bütün insanlar, özel olarak ise Müslüman idarecilerdir.

Rivayetler bu ayetin Osman b. Talha hakkında indiğini nakletmektedir. Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber Kâbe'nin anahtarını istemiş fakat Osman b. Talha Kâbe'nin kapısını kilitleyip anahtarı vermek istememişti. Bir rivayette Hz. Ali'nin kendisinden zorla aldığı da geçmektedir. Daha sonrasında Osman b. Talha anahtarı vermiş, Hz. Peygamber Kâbe'nin içerisinde iki rekât namaz kılmıştır. Bu ayet inince de Osman b. Talha'ya anahtarı tekrar emanet etmiştir. Suyuti'nin naklettiği rivayette Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in daha önce bu ayeti okuduğunu hiç duymadığını söylemiştir.[214]

Siyer kaynaklarında Kâbe ve çevresinin putlardan arındırıldıktan sonra Müslümanların Kâbe'nin içini ve dışını zemzem suyuyla yıkadıkları nakledilmektedir. Hz. Abbas Kâbe'nin anahtarlarının kendi ailesine verilmesini istese de Hz. Peygamber, daha önce Hâlid b. Velîd ve Amr b. Âs ile Medine'ye gelip Müslüman olan Osman b. Talha'ya verilmesini uygun görmüştür. Osman b. Talha saygıyla anahtarı alıp Hz. Peygamber'in isteği üzerine Kâbe'nin kapısını açmış, içeriye Osman b. Talha'yla beraber Üsâme b. Zeyd ve Bilâl-i Habeşî de girmişti. Hz. Peygamber Kâbe'nin içerisinde iki direk arasında iki rekât namaz kılmıştır.[215] Nakledilen rivayetler ve siyer kaynaklarında geçen bu olay neticesinde 58. ayeti Mekke'nin fethedildiği gün olan hicri 8. yılın Ramazan ayı içerisinde tarihlendirmek mümkündür.

[214] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 150-151; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 80; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 170-171; Razi, **Mefâtihu'l-Ğayb**, C. 10, s. 142.
[215] İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 2, s. 442-443; Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, s. 855.

3.1.7.2. 29 Ramazan-01 Şevvâl / 20-22 Aralık 629 (24. Ayet)

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهٖ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿24﴾

"Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir ile) istemeniz size helâl kılındı. Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir."

Tefsir rivayetlerine bakıldığında bu ayetin Evtas bir diğer adıyla Huneyn veya Hevâzin Gazvesi'nde indiği nakledilmektedir. Rivayetlerde Hz. Peygamber, Huneyn günü Evtas denilen yere askeri birlik göndermişti. Orada bulunan düşman birliğiyle savaşıp galip geldiler ve Evtas'ta bulunanları esir aldılar. İçlerinde kadınlar da bulunuyordu. Müslümanlar ise müşriklerden kocaları bulunması sebebiyle onlara yaklaşmaktan kaçındılar. Bunun üzerine 24. ayet inmiştir.[216]

Siyer kaynaklarında ise bizzat Hz. Peygamber'in 12.000 kişilik orduyla Hevâzin kabilesine karşı harekete geçtiği ve Huneyn denilen yerde iki ordunun karşılaştığı nakledilmektedir. Sayıca kalabalık oluşları Müslümanların övünmelerine sebep olmuş ve yenilgiye uğramaya başlamışlardı. Neredeyse ordu dağılmak üzereyken Müslümanlar tekrar geri dönerek saldırıya geçmişlerdi. Böylece Allah'ın yardımıyla müşrikleri hezimete uğratmışlardı. Bunun sonucunda kimisini öldürmüşler, kimisini de esir almışlardı. Hevâzin kabilesinden geriye kalanlar Evtas denilen yerde toplanmışlardı. Hz. Peygamber buraya askeri birlik göndermiş ve savaş kazanılmıştı. Burada ele geçirilen esir ve ganimetler ise Hz. Peygamber'in talimatıyla Ci'râne denilen yere getirilmişti. [217] Rivayette geçen kısım da burasıdır. Bu gazvede esir alınan kadınların durumu da bu ayetle açığa kavuşmuştur. Bu rivayetler ışığında

[216] Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 74; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 6, s. 563-564.
[217] Vakidi, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 3, s. 893-897; Belazuri, **Ensâbu'l-Eşraf**, C. 1, s. 463-466.

24. ayeti hicri 8. yılın Ramazan ayının sonu ile Şaʿban ayının başında tarihlendirmek mümkündür.

3.1.8. Hicri 9. Yıl

3.1.8.1. Nesî' Ayı[218] / 10 Mart-08 Nisan 631 (171-173. Ayetler)

يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿171﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿172﴾ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿173﴾

"Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Îsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu halde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "üçtür" demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter. Ne Mesîh Allah'ın bir kulu olmaktan geri durur ne de yakın melekler. Büyüklenerek O'na kulluktan geri duranların hepsini Allah, yakında huzuruna toplayacaktır. İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara Allah ecirlerini tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çevirenlere ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir; bunlar kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir."

Ele alınan ayetlerde Hıristiyanların doğru bir İsa Mesih inancına ulaşmadıkları belirtilmekte ve Kur'an, bu inanç bozukluklarını uygun bir üslup içerisinde düzeltmektedir.

[218] Hicretin 9. yılında Zu'l-hicce'nin son ay olmadığı, Zu'l-Hicce'den sonra gelen ve o sene son kez yapılan Nesi' Ayı olarak adlandırılan bir aydır. Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 688.

Tefsir rivayetlerinde bu ayet aralığının Necran Hıristiyanları hakkında indiği nakledilmektedir. Necran Hıristiyanlarından bir heyet Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'e, önder olarak gördükleri Hz. İsa'yı neden küçük düşürdüğünü sormuşlardı. Hz. Peygamber onun hakkında ne söylediğini sorunca heyettekiler de: "Allah'ın kulu ve elçisini olduğunu söylüyorsun." diye cevap vermişlerdi. Hz. Peygamber de bunun küçük düşürücü, utanılacak bir şey olmadığını söylemiştir. Bu olay üzerine belirtilen ayetler inmiştir.[219]

Rivayetlerde Necran heyetinin Medine'ye geldiği nakledildiği için siyer kaynaklarında bakılması gereken ilk şey: Necran heyeti Medine'ye geldi mi, geldiyse geliş tarihi nedir? Kaynaklara göre Necran heyeti Medine'ye heyetler yılı olarak adlandırılan hicretin 9. yılında gelmiştir. Hz. Peygamber kendilerine İslam'ı davet eden bir mektup göndermiş, Necranlı Hıristiyanlar da bu mektup üzerine altmış kişilik heyetle Medine'ye gelmişlerdi. Bu buluşma sonucunda önemli konuşmalar ve tartışmalar yaşanmış, Hz. İsa ve Hıristiyanlık hakkında İslam'ın ve Hz. Peygamber'in görüşleri dinlenmiştir.[220] Dolasıyla 171-172-173. ayetleri hicri 9. yılın Nesi' ayı içerinde tarihlendirmek mümkündür.

3.1.8.2. Re'bî'u'l-Âhir / 17 Haziran-16 Temmuz 631 (59. Ayet)

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُوْلِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَاْوِيلًا ﴿59﴾

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ülü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzelidir."

[219] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 180; Sa'lebi, **el-Keşf ve'l-Beyân**, C. 2, s. 393; Zemahşeri, **el-Keşşâf**, s. 275.
[220] Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, **Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr**, thk, Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebetü'l-Hârici, 1421/2001, C. 1, s. 357-358.

58. ayette emanet ve adalet kavramlarına değinildikten sonra sosyal, siyasi, hukuki, ahlaki boyutlarıyla İslami hayat düzenini kuran ve temel kavramlardan biri olan itaat kavramı ele alınmaktadır.

Rivayetlerde Abdullah b. Huzâfe b. Kays hakkında indiği nakledilmektedir. Hz. Peygamber bir seriyye için Alkame b. Mücezziz'i görevlendirmişti. İçlerinde Huzâfe b. Kays da bulunmaktaydı. Yolda bir grup izin isteyince Alkame onların başına Huzâfe'yi koyarak izin vermişti. Konakladıkları yerde ateş yakılmıştı. Huzâfe şakacı mizaçlı biri olduğu için kendisine itaat etmeleri ve ne emrederse onu yapmaları gerektiğini söylemiş, onlar da kendisini tasdik etmişti. Bunun üzerine Huzâfe yaktıkları ateşin üzerine atılmalarını istemişti. Askerler ne yapacaklarını bilemeyip ayağa kalkınca Huzâfe, ateşe atlamamalarını, kendilerine şaka yaptığını söylemişti. Bu durumu Hz. Peygamber'e anlatınca bu ayet inmiş, mâsiyet konularında itaat etmemelerini buyurmuştur.[221]

Siyer kaynaklarına bakıldığında komutanlığını Alkame b. Mücezziz'in yaptığı Huzâfe b. Kays'ın da içinde bulunduğu seriyye "Kızıldeniz seferi" olarak adlandırılmaktadır. İslam tarihinde ilk deniz seferi olduğu söylenmektedir. Habeşli bir grubun gemiler içinde görüldüğü ve bunun üzerine sefer düzenlendiği fakat Habeşlilere yetişilemediği aktarılmaktadır. Bu seriyyede bulunan Ebû Sa'îd el-Hudrî Huzâfe ile ilgili olan rivayeti aktarmaktadır. Seferden dönerken bir grup askerin ailelerine bir an önce kavuşmak için izin istediği, Alkame b. Mücezziz'in de izin verip Huzâfe'yi emir tayin ettiğini bildirmektedir. Konak yerinde kendisinin şakacı kimliğinden ötürü askerlere ateşe atılmalarını emrettiğini ve askerlerin içinden bir grubun da ayağa kalkıp hazırlandığını gören Huzâfe'nin askerlere şaka yaptığını söylediğini nakletmektedir.[222] Rivayetlerde verilen Alkame b. Mücezziz ile Abdullah b. Huzâfe'nin aynı seriyyede bulunduğu bilgisi işimizi kolaylaştırmış ve siyer kaynaklarında bu seriyyenin hangi seriyyeye ait olduğunu bulmak için ipucu vermiştir. Rivayetlerde aktarılan olayın Kızıldeniz seferinde gerçekleşmesinden dolayı hicri 9. yılın Re'bi'u'l-Âhir ayı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

[221] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 152; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 80-81; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 177.
[222] Vakidi, **Kitâbu'l-Meğâzi**, C. 3, s. 983; İbn Hişam, **es-Sîre**, C. 2, s. 639-640.

3.2. TARİHLENDİRİLMESİ YORUMA DAYANAN AYETLERİN KRONOLOJİSİ

Bu başlık altında ele alınan ayetlerde net tarihlere ulaşılamamakla birlikte nakledilen rivayetler incelendiğinde tahmini bir tarihlendirme ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.2.1. Hicri 1. Yıl

3.2.1.1. Ramazan / 08 Ocak-05 Şubat 623 (77. Ayet)

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ اَوْ اَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰى اَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقٰى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿77﴾

"Kendilerine, "Elinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Sonra onlara savaş farz kılınınca bir de gördün ki, içlerinden bir grup Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korkuyla insanlardan korkuyorlar da, "Rabbimiz! Savaşı bize niçin yazdın, bizi yakın bir süreye kadar geri bıraksan olmaz mıydı?" diyorlar. Onlara de ki: "Dünya menfaati önemsizdir, Allah'tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez."

Rivayetlerde cihat farz kılınınca savaşma emri kendilerine ağır gelen bundan çekinen kimseler hakkında indiği nakledilmektedir. Bir rivayette Abdurrahman b. Avf ve arkadaşları Mekke'de iken müşriklerden eziyet görünce Hz. Peygamber'den müşriklerle savaş yapmalarına izin vermelerini istedi. Savaşla emrolunmadığı için Hz. Peygamber buna izin vermedi. Ne zaman ki Medine'ye hicret ettiler ve savaşmakla emrolundular bu durum onların hoşuna gitmedi. Bu olay üzerine 77. ayetin indiği aktarılmaktadır.[223]

Belâzüri'ye göre Medine'ye gelen Hz. Peygamber Yahudilerle bir antlaşma yaptı. Bu antlaşmaya göre Yahudiler Hz. Peygamber'in düşmanlarına yardımda

[223] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 159-160; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 231-232; Kurtubi, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6, s. 462; Muhammed Tâhir İbn Âşur, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Tunus, Dâru'l-Tunusiyye, 1984, C. 5, s. 125.

bulunmayacak, Hz. Peygamber'e karşı herhangi bir saldırıda da Müslümanlara yardımda bulunacaklar ve birbirlerine karşı savaş açmayacaklardı. Hz. Peygamber bu antlaşmayı yazılı vesika haline getirdi. Hac sûresi 39-41. ayetler nâzil olana kadar Hz. Peygamber savaş emri vermedi. Belâzüri, savaş izninin hicri 1. yılın Ramazan ayında Hz. Hamza'nın İs Seriyyesi'nden önce verildiğini aktarmaktadır. Bu bilgiye dayanarak 77. ayetin de savaş izninden sonra Ramazan ayı içerisinde nâzil olduğu söylenebilir.

3.2.2. Hicri 2. Yıl

3.2.2.1. 01-12 Ramazan / 27 Aralık 623-08 Ocak 624 (95. Ayet)

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿95﴾

"Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlar, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekte olanlara eşit olamazlar. Allah, malları ve canlarıyla cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah bütün müminlere o güzel geleceği vaad etmiştir, ama mücahidleri -çok büyük bir karşılıkla- oturanlardan üstün kılmıştır."

Rivayetlerde bu ayetin Abdullah b. Ümmi Mektum hakkında indiği nakledilmektedir. İbn Abbas'tan gelen rivayette bu ayeti Bedir Savaşı'yla ilişkilendirmektedir. Rivayette Hz. Peygamber, Bedir Savaşı'na çıkma emri verince bu gazveye çıkanlarla Medine'de oturanların eşit olmadıklarını bildirmiştir. Bunu duyan Abdullah b. Ümmi Mektum ve Abdullah b. Cahş b. Kays el-Esedî Hz. Peygamber'in yanına geldiler, kendilerinin âmâ olduğunu ve savaşa katılmaya güç yetiremediklerini söylediler. Bunun üzerine 95. ayetin indiği aktarılmaktadır.[224] Rivayette belirtilen tarih, ayetin Bedir Savaşı için hazırlık sürecinde indiğini akıllara getirmektedir. Bu sebeple Bedir Savaşı için Medine'den ayrılmadan önce belirtilen tarih aralığında 95. ayetin indiği söylenebilir.

[224] Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 367-373.

3.2.3. Hicri 3. Yıl

3.2.3.1. 10 Şevvâl / 25 Ocak 625 (71-73. Ayetler)

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ اَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿71﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿72﴾ وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللّٰهِ لَيَقُولَنَّ كَاَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿73﴾

"Ey iman edenler! Tedbirinizi alın da savaşa ya ayrı bölükler halinde çıkın veya hep birlikte çıkın. İçinizden bazıları vardır ki, pek ağırdan alır. Eğer başınıza bir felâket gelirse, "Allah yüzüme baktı da onlarla beraber bulunmadım" der. Eğer Allah'tan size bir lütuf erişirse, sanki sizinle onun arasında bir yakınlık olmamış gibi, "Keşke onlarla beraber olup ben de büyük bir kazanç elde etseydim" der."

Rivayetlerde bu ayetlerin münafıklar hakkında indiği nakledilmektedir.[225] Zemahşeri ise ayetlerde bahsedilen özelliklerin Abdullah b. Übeyy'i yansıttığını ve Uhud günü insanların şevkini kıran kişi olduğunu belirtmektedir.[226]

Belazüri de eserinde Uhud Savaşı öncesi Müslümanların fikir ayrılığına düştüğünü, ensardan ileri gelenlerle muhacirlerden bazılarının savaşın Medine içinde yapılması gerektiğini, Abdullah b. Übeyy'in de bu görüşü benimsediğini aktarmaktadır. Bedir Savaşı'na katılmayan bir grup ise Medine dışında müşriklerle savaşmak istediklerini söylediler. Müşrikleri Medine dışında karşılamaya karar verildi. Askeri bir bölgede konakladıkları sırada Abdullah b. Übeyy'e münafık arkadaşları Hz. Peygamber'in belirttiği görüşü kabul etmediğini, gençlerin görüşüne uyduğunu söylediler. Bunun üzerine İbn Übeyy, kendisini dinleyen 300 kişiyle beraber savaşmaktan vazgeçti. Dönüş yolunda bir grup Müslüman onlara yetişti, İbn Übeyy ve beraberindekileri bu kararından vazgeçirmeye çalıştılarsa da kararından vazgeçiremediler, orduya geri dönmeyi reddettiler. Hatta İbn Übeyy bir ara savaşta yaşanan yenilgiye ve bazı Müslümanların musibete uğramasına sevindiği, kendi görüşünü belirttiği halde dinlenmeyip çoluk çocuğun fikri kabul edildiği için bu

[225] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 388; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 219; Sa'lebi, **el-Keşf ve'l-Beyân**, C. 2, s. 317.
[226] Zemahşeri, **el-Keşşâf**, s. 246.

felaketlerin başlarına geldiği aktarılmaktadır.[227] Bu ayet aralığının Uhud Savaşı'ndan bir gün önce indiğine dair iki delil sunulabilir: Birincisi ayetin muhatabı münafıklardır. İkinci delil ise ayette de geçtiği üzere savaşa çıkma konusunda ağır davranan ve davranışlarını Müslümanların felakete uğradığı veya zafer kazandığı zamanlara göre değiştiren münafıkların Uhud gününde bu özelliklerini açık bir şekilde sergilemeleridir.

3.2.3.2. 11-17 Şevvâl / 26 Ocak-01 Şubat 625 (78-79. Ayetler)

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿78﴾ مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿79﴾

"Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa "Bu Allah'tan" derler, başlarına bir kötülük gelince de "Bu senden" derler. "Hepsi Allah'tandır" de. Ne oldu bu adamlara ki bir türlü sözü anlayamıyorlar! Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."

Rivayetlerde bu ayetlerin münafıklar hakkında olduğu nakledilmektedir. Uhud günü bazı sahabiler şehit düşünce Abdullah b. Übeyy ve bazı münafıklar: "Bizi dinleyip bize itaat etselerdi başlarına böyle bir iş gelmezdi" diye serzenişte bulundular. Onların bu sözlerine karşılık yukarıda belirtilen ayetler indi.[228] Rivayeti esas alarak Uhud Savaşı'nın başladığı tarihle Medine'ye dönüş tarihi arasında bu ayetlerin indiği söylenebilir.

[227] Belazuri, **Ensâbu'l-Eşraf**, C. 1, s. 381.
[228] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 390-391; Kurtubi, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 6, s. 464.

3.2.4. Hicri 4. Yıl

3.2.4.1. 20 Safer-10 Rebî'u'l-Evvel / 02-21 Haziran 625 (51-57. Ayetler)

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا ﴿51﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿52﴾ اَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَاِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿53﴾ اَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَآ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ فَقَدْ اٰتَيْنَآ اٰلَ اِبْرٰهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿54﴾ فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿55﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿56﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا لَهُمْ فِيهَآ اَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿57﴾

"Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve bâtıla iman ediyorlar, sonra da kâfirler için "Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar. Bunlar Allah'ın lânetlediği kimselerdir. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimseye yardımcı bulamazsın. Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara zerre miktarı bir şey vermezlerdi. Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeylerden dolayı insanlara haset mi ediyorlar? Oysa İbrahim soyuna da kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik. Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı, kimi de ondan yüz çevirdi; kavurucu bir ateş olarak cehennem yeter. Şüphe yok ki, ayetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka yenisiyle değiştiririz ki acıyı duysunlar. Allah daima üstündür ve hikmet sahibidir. İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeliğe alacağız."

Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre Ka'b b. Eşref, Uhud Savaşı'ndan sonra Yahudilerden yetmiş kişiyle beraber Hz. Peygamber'le aralarında bulunan antlaşmayı bozmak ve Kureyş'e yardım etmek için Mekke'ye doğru yola çıktılar. Mekke'ye vardıklarında Ebu Süfyan, Ka'b b. Eşref'i misafir etti. Diğer Yahudiler de çevredeki evlere konuk oldular. Mekkeliler Yahudilerin ve Hz. Peygamber'in kitap sahibi olduklarından dolayı bir ihanete uğrayabileceklerine dair şüphe ediyorlardı. Bu

sebeple onların iki putuna secde etmelerini istediler. Ka'b ise kendilerinden ve Mekkelilerden otuz kişiyle beraber göğüslerini Kâbe'ye yapıştırıp Hz. Peygamber'e karşı savaşmak için ellerinden geleni yapacaklarına dair Kâbe'nin Rabbi'ne yemin etmelerini teklif etti. Mekkeliler bu teklifi kabul etti ve Kâ'b'ın dediğini yaptılar. Yeminleri bitince Ebu Süfyan Kâ'b'a kendilerinin mi yoksa Hz. Peygamber'in daha doğru yolda ve Hakk'a daha yakın olduklarını sordu. Kâ'b kendi dinlerini tanıtmasını isteyince Ebu Süfyan hacılar için develer kestiklerini, onlara su dağıttıklarını, gelen misafirleri güzel ağırladıklarını, akrabalarını ziyaret ettiklerini, Kâbe'yi onarıp tavaf ettiklerini, Hz. Muhammed'in atalarının dinini terk ettiğini anlattı. Bunun üzerine Kâ'b onların daha doğru yolda olduklarını söyledi. Bu ayetler de Kâ'b ve onun gibileri kastederek inmiş oldu.[229]

Ayetin arka planında yaşananlar sebeb-i nüzul sayesinde açığa kavuşunca geriye bu olayın hangi tarih aralığında gerçekleştiği sorusu kalmaktadır. Buhari, ibn İshak'tan naklettiğine göre Kâ'b b. Eşref ve beraberinde olan yetmiş Yahudi'nin Mekke'ye Uhud Savaşı ve Bi'rimaûne olayı sonrasında gittiğini aktarmaktadır. Kasım Şulul kitabında İbn Habib'ten aktardığı rivayete göre Bi'rimaûne vakası Safer ayının bitimine 10 gece kala meydana gelmiştir.[230] Ayrıca Mukâtil b. Süleyman tefsirinde Kâ'b b. Eşref'in Medine'ye döndüğünde Hz. Peygamber'in ashâbından bazılarını onu öldürmek için görevlendirdiğini ve Muhammed b. Mesleme'nin de onu öldürdüğünü nakletmektedir.[231] Kâ'b b. Eşref'in öldürüldüğü tarih ise Rebî'u'l-Evvel ayının 14'üdür.[232] Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Kâ'b, Safer ayının sonu ile Rebî'u'l-Evvel ayının başlarında Mekke'ye gidip geldiği söylenebilir.

3.2.4.2. Rebî'u'l-Evvel-Rebî'u's-Sâni / 12 Haziran-11 Ağustos 625 (105-116. Ayetler)

اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿105﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿106﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ اَنْفُسَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيمًا ﴿107﴾

[229] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 150; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 79; Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 378.
[230] Kasım Şulul, **Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, s. 591.
[231] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil**, C. 1, s. 379.
[232] Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, s. 547-550.

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿108﴾ هَآ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿109﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿110﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿111﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿112﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿113﴾ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿114﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿115﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿116﴾ اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّآ اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا

"İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiğine göre hükmedesin diye hakkı içeren kitabı sana indirdik; hainlerden taraf olma! Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok yarlıgayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir. Kendilerine hıyanet edenleri savunma. Çünkü Allah, hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez. İnsanlardan gizlerler de -razı olmadığı sözü geceden kurup düzdüklerinde yanlarında olan- Allah'tan gizleyemezler. Allah onların bütün yapıp ettiklerini kuşatmaktadır. Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz; ama kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak? Kim bir kötülük yapar veya nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır. Kim bir günah işlerse onu ancak kendi aleyhine işlemiş olur. Allah her şeyi bilmektedir, büyük hikmet sahibidir. Kim de bir hata veya günah işler, sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa şüphesiz ağır bir iftira suçunu ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur. Allah'ın sana lütfu ve esirgemesi olmasaydı onlardan bir güruh seni yanıltmaya yeltenmişti; hâlbuki onlar ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş, bilmediğini sana öğretmiştir. Sana Allah'ın lütfu gerçekten büyük olmuştur. Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka verilmesini yahut bir iyilik yapılmasını ya da insanların arasının düzeltilmesini isteyenler müstesnadır. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için bunu yaparsa biz ona ileride büyük bir karşılık vereceğiz. Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resûlullah'a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız. Orası varılacak ne

kötü bir yerdir! Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, ondan başkasını dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan büsbütün sapıtmıştır."

Tefsir rivayetlerinde 105. ayetten 116. ayete kadar hırsızlık yapan veya kendisine emanet edilen bir şeye ihanet ederek Hz. Peygamber'i yanıltan, Hz. Peygamber'in de bilmeden kendisini savunduğu bir kişi hakkında indiği nakledilmektedir. Bu kişinin de Tu'me b. Ubeyrık olduğu söylenmektedir. Rivayetler arasında ufak farklılıklar olsa da genel itibarıyla olay şöyle gerçekleşmiştir: Tu'me b. Ubeyrık komşusu Katâde b. Nu'man'ın zırhını çalmış,[233] zırh da un çuvalının içinde bulunduğu için izleri yol boyu eve varana kadar devam etmişti. Bu sebeple Tu'me o zırhı, Yahudilerden Zeyd b. Semîn adlı birinin evinde saklamıştı.[234] Tu'me'den şüphelenip zırh yanında aranmış fakat bulunamamıştı. Tu'me kendisinde olmadığına dair yeminler edince izi sürmeye devam etmişler ve Yahudi olan Zeyd'in evinde bulmuşlardı. Zeyd ise zırhı Tu'me'nin verdiğini dile getirmiş, Yahudilerden bir grup da buna şahitlik etmiştir. Bunun üzerine Tu'me'nin kabilesi olan Zafer Oğulları bu durumu Hz. Peygamber'e anlatıp kendilerine destek olmasını istemişler. Tu'me'yi savunmazsa arkadaşlarının rezil olacağını Yahudilerin de buna karşılık aklanacağını dile getirmişlerdi. Hz. Peygamber Tu'me'yi savunmaya başlayıp Yahudi'ye gereken cezayı vermek isterken bu ayetlerin 105-113. aralığının indiği nakledilmektedir. Bu ayet üzerine zırh sahibine geri verilmiş, Tu'me ise müşriklere katılmıştır. Bunun üzerine de 115 ve 116. ayet inmiştir.[235]

Suyuti bu olayın hicri 4. yılın Rebi aylarının birinde (Rebi'u'l-Evvel veya Rebi'u's-Sâni) meydana geldiğini bildirmektedir.[236]

[233] Başka bir rivayette Katâde'nin amcası Rifa' b. Zeyd'in deposunda bulunun bir miktar un ve silahları çalınmıştır. Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 92.
[234] Rivayetteki farklılık: İftira atılan kişi Lebîd b. Sehl'dir. Suyuti, Lubâbu'n-Nukûl, s. 92.
[235] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 172-173; Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 92-93; Taberi, **Câmi'u'l-Beyân**, C. 7, s. 458-470.
[236] Suyuti, **Lubâbu'n-Nukûl**, s. 93.

3.2.5. Hicri 10. Yıl

3.2.5.1. 24-26 Zu'l-Kaʿde / 20-22 Şubat 632 (176. Ayet)

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُوٓا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿176﴾

"Senden fetva isterler. De ki: "Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Eğer (ölen) kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır. Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir."

Bu ayetin rivayetlerde Câbir b. Abdullah hakkında indiği nakledilmektedir. Câbir hastalanmıştı, Hz. Peygamber de onun yanına geldi. Hastalanması üzerine Hz. Peygamber'e yanında bulunan yedi kız kardeşi için miras olarak malının üçte ikisini vasiyet etmek istediğini söyledi. Hz. Peygamber birazını tut diyerek Câbir'in yanından ayrıldı ve bir süre sonra geri döndü. Hz. Peygamber, Câbir'e şu anki rahatsızlığının onu öldürmeyeceği kanaatinde olduğunu söyleyerek 176. ayetin indiğini haber verdi.[237] Kurtubi bu ayetin Hz. Peygamber Veda haccı için yol hazırlığı yaptığı tarihlerde indiğini nakletmektedir.[238] Ayrıca Buhari de son nâzil olan sûrenin Tevbe sûresi, son nâzil olan ayetin de Nisa sûresi 176. ayet olduğunu nakletmektedir.[239] Bu bilgilere dayanarak 176. ayetin Veda haccı için Medine'den ayrılmadan önce indiği söylenebilir.

[237] Vahidi, **Esbâbu Nuzûli'l-Kur'an**, s. 180.
[238] Kurtubi, **el-Câmiʿ li Ahkâmi'l-Kur'an**, C. 7, s. 240.
[239] Ebu'l- Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalâni, **Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihu'l-Buhari**, thk. Şuayb el-Erneût, Adil Mürşid, Beyrut, Daru'l Risaleti'l Alemiyye, 1434/2013, C. 13, s. 219.

HİCRİ YIL	AYLAR	MİLADİ YIL	AYLAR	AYET ve AYET GRUPLARI	KONUSU
1	Ramazan	623	08 Ocak-05 Şubat	77	Kendilerine savaşma emri ağır gelen kimseler
1	Zû'lKaʿde	623	Mayıs	19-22	Kadınlara zorla varis olma
2	01-12 Ramazan	623-624	27 Aralık-08 Ocak	95	Savaşa katılmaya güç yetiremeyenler
2	19 Ramazan	624	15 Ocak	97-100	Hicret etmeyen Mekkeli Müslümanlar
3	10 Şevval	625	25 Ocak	71-73	Savaşa çıkma konu-sunda ağır davrananlar
3	12 Şevval	625	27 Ocak	104	Düşman topluluğunu takip
3	11-17 Şevval	625	26 Ocak-01 Şubat	78-79	Münafıkların serzenişi
3	Şevval	625	16 Ocak-12 Şubat	7-14	Miras
4	20 Safer-10 Rebîʿu'l Evvel	625	02-21 Haziran	51-57	Ka'b b. Eşref ve bir grup Yahudi'nin Mekkeli müşriklerle anlaşma sağlaması
4	01-10 Rebîʿu'l Evvel	625	12-21 Haziran	44-48	Yahudiler
4	11 Rebîʿu'l Evvel	625	22 Haziran	153-169	Beni Nadir Yahudileri

4	Rebîʻu'l Evvel-Rebîʻu's Sani	625	12 Haziran-11 Ağustos	105-116	Münafıklar: Tu'me b. Ubeyrık olayı
4	Cumâde'l-Ûla	625	10 Ağustos-08 Eylül	101-103	Salat-ı havf
4	Şaʿban	625	07 Kasım-06 Aralık	43 ve 83-85	43: Teyemmüm 83-85: Bedru'l Mev'id Gazvesi
6	02-30 Şaʿban	627	16 Kasım-11 Aralık	92-93	Katl hükümleri
7	Şaʿban-Ramazan	628-629	03 Kasım-01 Ocak	94	Kasten öldürme
8	13-24 Ramazan	629	04-15 Aralık	58	Emanetleri ehline verme ve adaletle hükmetme
8	29 Ramazan-01 Şevval	629	20-22 Aralık	24	Esir alınan kadınların durumu
9	Nesi' Ayı	631	10 Mart-08 Nisan	171-173	Hıristiyanlara eleştiri
9	Rebîʻu'l-Âhir	631	17 Haziran-16 Temmuz	59.	Allah'a ve Resulüne itaat
10	24-26 Zû'lKaʿde	632	20-22 Şubat	176.	Miras (Kelale ayeti)

Tablo 1. Olayların Seyrine Göre Nazil Olan Ayetlerin Kronolojisi

SONUÇ

Bu çalışma sîre, hadis ve tefsir kaynaklarından yararlanılarak hem disiplinler arası bir bağlantı hem de elde edilen verilerle kronolojik bir tarih sunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal bir çerçeve sunulmuştur. "Sebep, nüzûl, sîre/siyer" kelimelerinin sözlük ve terim anlamları verilmiş, bu ilimlerin önemi ve başlıca kaynaklarının neler olduğu açıklanmıştır. Konu yakınlığı olan nüzûl, hadis ve siyer ilminin birbirleriyle olan ilişkisi incelenmiş, bu ilimlerin birbirini besleyen kaynaklar olduğu gözlemlenmiştir. Rivayetlerin ayetlerin tarihi bağlamını belirlemede önemli bir rol oynadığı, sîre kaynaklarının ise Medeni bir sûre olan Nisa sûresinin indiği ortamı resmettiği ve ilimlerin birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu belirtilmiştir. İkinci bölümde tarihlendirilmesi yapılan sûrenin önce biçimsel özellikleri ele alınmış ve sûreye dair bilgiler verilmiştir. Sûrenin içerisinde barındırdığı insanlığın yaratılışı, yetimlerin hakları, miras meseleleri, kadın ve aileye dair yeni düzenlemeler, ehl-i kitap, müşrikler ve münafıklarla ilişkiler vb. birçok konu başlıkları tahkik edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Nisa sûresinin ayet ya da ayet pasajları gün-ay-yıl olarak başlıklar halinde sunulmuştur. İçerisinde pasaj halinde ayet öbeklerinin de bulunduğu 21 ayet ve ayet öbekleri belirli bir tarih zeminine oturtulmuştur. Nisa sûresinin Bakara sûresi gibi geniş bir dönemde nâzil olduğu tespit edilmiştir. Sûrenin bilinenin aksine hicri 4. yılda değil hicri 1. yılda inmeye başladığı ve özellikle hicri 4. yılda sûreye dair meselelerin yoğunlaştığı ve ihtiyaç duyulan çözümlerin bu zaman diliminde indiği gözlemlenmiştir. Örneğin hicri 4. yılın 11 Rebi'u'l-Evvel ayında tarihlendirilen 153-169 arası ayetlerin arka planına bakıldığında aslında Hz. İsa'nın öldürülüp öldürülmediğine dair bir tartışma olmadığı, Beni Nadir Yahudilerinin Hz. Peygamber'e suikast girişiminde bulunarak tehditkar ve haddi aşan tavırlarının yalnız Hz. Peygamber'e karşı değil diğer peygamberlere de aynı tavrı sergiledikleri tarihlendirmeyle beraber ortaya çıkmıştır. Yine hicri 4. yılın Şaʿban ayında tarihlendirilen 83-85 arası ayetler îlâ hadisesiyle yorumlanmakta ise de hem ayetlerin konu bütünlüğüne hem de tarihlendirmeyle ortaya çıkan arka planına bakıldığında ayetlerin Bedru'l-Mev'id Gazvesi'yle alakalı bir durum olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın tefsir meselesinden çok nüzûl tarihi ve kronoloji meselesi ağır basan bir çalışma olmasına özen gösterilmiştir. Ayetleri belli bir zemine oturtmak için veriler toplama ve bir kronoloji oluşturma aşaması zorlu bir süreçti. Fakat bu zorlu süreçten sonra çalışmanın, hem disiplinler arası olması hem de kronolojiyle beraber ayetlerin arka planında yaşananların ortaya çıkması sûrenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı kanaatine varılmıştır. Ayrıca ayetlerin indiği döneme tarihsel bağlamıyla ulaşma ve olay örgüsüyle beraber ayetlerin arka planını resmederek tarihlendirme yöntemi sayesinde Kur'an ayetlerini bağlamından koparark istismara açık bir şekilde tefsir etmenin önüne geçilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir. Kur'an'ı daha iyi anlamak için metni aşarak arkasındaki bağlama ulaşmak gerektiği söz konusudur. Bu bağlama ulaşmanın yolu da ayetleri ait olduğu nüzûl ortamında okuyarak kronolojik bir bütünlük oluşturmaktır.

Son olarak bu çalışmada sadece Nisa sûresini ele alarak ayetlerin tarihleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle ele alınmayan diğer Medeni sûrelerde disiplinlerarası çalışmayla beraber ayetlerde oluşturulacak olan tarihlendirme sayesinde sûrenin vermek istediği mesaj daha net anlaşılacak ve birçok meselede daha objektif bir yaklaşım tespit edilecektir.

KAYNAKÇA

Abduh, Muhammed - Rızâ, Reşîd: **Tefsîrü'l-Menâr,** 2. Baskı, Kahire, Daru'l Menar, 1366/1947.

Abdülbâki, Muhammed Fuâd: **el-Muʿcemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Kahire, Daru'l Kütübi'l Mısriyye, 1364.

Aldemir, Halil: "Esbâb-ı Nüzûl Rivayetleri Arasında Görülen Çelişkiler ve Geliştirilen Çözüm Yollarının Tahlili", **Ekev Akademi Dergisi**, C. 15, No. 48, 2011, s. 141-159.

Apak, Adem: "Siyere Kaynaklık Açısından Kur'an'ın Değeri ve Önemi", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları**, Der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014.

Apak, Adem: **Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu,** 2. Baskı, İstanbul, KURAMER, 2018.

Apaydın, Mehmet: **Siyer Kronolojisi,** İstanbul, KURAMER, 2018.

Ay, Mahmut: **Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak,** 2. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2017.

Azimli, Mehmet: **Siyer Okumaları,** Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Balcı, İsrafil: **Vahyin Gölgesinde Siyer VIII,** Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2021.

Bâzergan, Mehdi: **Kur'an'ın Nüzûl Süreci,** Ankara, Fecr Yayınları, 1998.

el-Belâzuri, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir: **Ensâbu'l-Eşrâf,** thk, Süheyl Zekkâr, Riyâd, ez-Zirikli, Beyrut, Daru'l Fikr, 1417/1996.

Birışık, Abdülhamit: "Nüzûl", **DİA,** İstanbul, 2007, C: 33, s. 308-309.

el-Câbirî, Muhammed Âbid: **Kur'an'a Giriş,** Çev. Muhammed Coşkun, İstanbul, Mana Yayınları, 2010.

Fehmü'l-Kur'an, Çev. Muhammed Coşkun, 3. Baskı, İstanbul, Mana Yayınları, 2017.

Cerrahoğlu, İsmail: **Tefsir Usûlü,** Ankara TDV Yayınları, 2017.

el-Cevheri, Ebu Nasr İsmail b. Hammâd: **es-Sıhah,** thk. Muhammed Muhammed Tamir, Kahire, Daru'l Hadis, 3226/2009.

el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî: **Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir,** Beyrut, el-Mektebü'l İslami, 1423/2002.

Coşkun, Muhammed: **Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi,** İstanbul, Fikir Yayıncılık, 2014.

Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, **Kur'an Yolu,** Ankara, DİB Yayınları, 2006.

Sadrettin - Karaman Hayreddin:

Çelik, Ali: "Kur'an ve Sünnet'in Doğru Anlaşılmasında Sîret'in Önemi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,** C. 3, No. 2, 2003, s. 5-6.

Çelik, Ömer: **Hakk'ın Dâveti Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri,** İstanbul, Erkam Yayınları, 1434/2013.

Çınar, Mahmut – Olgun, Hakan – Öztürk, Mustafa – Yıldırım, Ahmet: **Nüzul-i İsa ve Mehdilik Nedir Ne Değildir,** Ankara, Fecr Yayınları, 2019.

Demir, Serkan: "Hadis Metinlerinin Yorumlanmasında Siyer Bilgilerinin Kullanılması", **İslam ve Yorum**, ed. Abdurrahman Ateş vd., Ankara, TDV Yayınları, 2017.

Demirci, Muhsin: "Esbâb-ı Nüzûl", **DİA,** İstanbul, 1995, C: 11, s. 361.

Tefsir Usûlü, İstanbul İFAV Yayınları, 2008.

Derveze, M. İzzet: **et-Tefsiru'l-Hadis,** Beyrut, Daru'l Ğarbi'l İslami, 1421/2000.

Döndüren, Hamdi: "Îlâ", **DİA**, İstanbul, 2000, C. 22, s. 61-62.

Dönmez, İbrahim Kâfi: "Sebep", **DİA,** İstanbul, 2009, C: 36, s. 244.

Elik, Hasan – Coşkun, Muhammed: **Tevhit Mesajı,** 4. Baskı, İstanbul, İFAV, 2020.

Ensari, Abdurrahman: **Sebeb-i Nüzûlün Tefsire Etkisi Bakımından Bakara Sûresi,** Doktara Tezi, Harran Üniversitesi, 2014.

Ertuğrul, Süleyman: **Nüzûl Bağlamında Münâfikûn Sûresinin Tefsiri,** Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2017.

Erul, Bünyamin: "Telfik", **DİA,** İstanbul, 2011, C: 40, s. 400.

Fayda, Mustafa: "Siyer ve Megazi", **DİA,** İstanbul, 2009, C: 37, s. 319.

"Tarih", **DİA,** İstanbul, 2011, C: 40, s. 30.

Fazlur Rahman: İslam ve Çağdaşlık, Çev. Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2018.

el-Fırûzâbâdi, Ebu't-Tahir Mecdüddîn: **el-Kamusu'l-Muhit,** thk. Enes Muhammed eş-Şami ve Zekeriyya Cabir Ahmed, Kahire, Daru'l Hadis, 2008.

Gezer, Süleyman: **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an,** 2. Baskı, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Gözeler, Esra: **Kur'an Ayetlerinin Tarihlendirilmesi,** İstanbul, KURAMER, 2016.

Günaltay, M. Şemseddin: **İslam Tarihinin Kaynakları,** İstanbul, Endülüs Yayınları, 1991.

İbn Hacer el-Askalâni, Ebu'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed: **Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahihu'l-Buhari,** Beyrut, Daru'l Risalet'il Alemiyye, 1434/2013.

Halîfe b. Hayyât: **et-Târih İlk Kronolojik İslam Tarihi,** Çev. Ömer Sabuncu, Mahmut Sabuncu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Halil b. Ahmed: **Kitabu'l-Ayn,** thk. Abdulhamid Hendavi, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 2003.

Hamidullah, Muhammed: **İslam Peygamberi,** Çev. Salih Tuğ, Ankara, y.y., 2003.

Hizmetli, Sabri: "Siyer ve İslam Tarihçiliği Üzerine", **Diyanet Dergisi,** C: 25, No. 4, Ekim-Kasım-Aralık 1989, s. 317.

İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî: **Tefsiru et-Tahrir ve't-Tenvir,** Tunus, Daru'l Tunusiyye, 1984.

İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî: **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,** thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mekke, Mektebetü Nezar el-Baz, 1417/1997.

İbnu'l Esir, Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybâni el-Cezerî: **Üsdü'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe,** Beyrut, Daru İbn Hazm, 1433/2012.

el-Kâmil fi't-Târih, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, 8. Baskı, Beyrut, Daru'l Kitabi'l Arabi, 2012.

İbn Fâris, Hüseyin Ahmed b. Zekeriyya: **Muʿcemu Mekayisu'l-Luğa,** thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Daru'l Fikr, 1499/1979.

İbn Hacer el-Askalâni, Ebu'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed: **Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahih-i Buhari,** Beyrut, er-Risaletü'l Alemiyye, 1434/2013.

el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahabe, thk. Adil Ahmet Abdü'l-Mevcûd, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1415/1995.

İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik b. Hişam el-Himyerî: **es-Sîretü'n-Nebeviyye,** 3. Baskı, Beyrut, Daru'l Kitabi'l Arabi, 1410/1990.

İbn İshâk, Ebu Abdillah Muhammed b. İshâk b. Yesâr **Sîretu İbn İshak,** thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1424/2004.

b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî:

İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir ed-Dimeşkî: **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim,** thk. Ebu İshak el-Hûni, Beyrut, Daru İbni'l Cevzi, 1431.

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî: **Lisanu'l-Arab,** Beyrut, Daru Sadr, t.y.

İbn Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd b. Menî: **Kitabu't-Tabakâti'l-Kebir,** thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebetü'l Hârici, 1421/2001.

el-İsfehâni, Ebu Müslim Muhammed b Bahr **Tefsiru Ebi Müslim Muhammed b. Bahr el-İsfehâni,** thk. Hadr Muhammed, y.y., y.y., 2008.

el-İsfehâni, er-Râgıb: **el-Müfredat fi Garîbi'l-Kur'an,** 4. Baskı, thk. Safvan Adnan Davudi, Beyrut, Daru'ş Şemsiyye, 1430/2009.

İstemi, Fuat: "Hadis ve Siyer İlimlerinin Metodolojik Benzerlikleri ve Farklılıkları, **Siyer Araştırmaları Dergisi,** No. 3, Ocak-Haziran, 2018, s. 148.

Kandemir, M. Yaşar: "Hadis", **DİA,** İstanbul, 1997, C: 15, s. 27.

Karaosman, Muhammet: **Siyer-Tefsir İlişkisi Bağlamında Cihad ve Kıtal'e Dair Ayetlerin Kronolojik İncelenmesi,** Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.

el-Kattan, Menna': **Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an,** 35. Baskı, Beyrut, Müessetü'r Riasale, 1998.

Koçyiğit, Hikmet: "Kur'an'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsir Edilmesi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C. 12, No. 23, s. 195.

Köksal, M. Asım: **İslam Tarihi,** İstanbul, Şamil Yayınevi, t.y.

el-Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh: **el-Câmiʿ li-Ahkâmi'l-Kur'an,** thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Beyrut, Müessetü'r Risale, 1427/2006.

Kurul: **el-Muʿcemü'l-Vasit,** 4. Baskı, Kahire, Mektebetü'ş Şuruki'd Düveliyye, 2004.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ: **Tefhimu'l-Kur'an,** Çev. Muhammed Han Kayanî vd., İstanbul, İnsan Yayınları, 2005.

Mukâtil b. Süleyman: **Tefsîru Mukâtil b. Süleyman,** thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, Beyrut, Müessetü'l Tarihi'l Arabiyyi, 1423/2002.

Okumuş, Mesut: "Kur'an-ı Kerim'in Kronolojik Okunuşunun Muhasebesi", **İslami İlimler Dergisi,** Nisan 2007, s. 97.

Öz, Şaban: **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri,** İstanbul, İsar Vakfı Yayınları, 2008.

"Bir İlim Olarak Siyer", **Siyer Araştırmaları Dergisi,** No. 1, Ocak-Haziran 2017, s. 170.

Siyer Usûlü, İstanbul, Endülüs Yayınları, 2019.

Özaktan, Fatih: **Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü,** İstanbul, Marmara Akademi Yayınları, 2017.

"Siyer İlmi ve Diğer İslâmi İlimlerle İlişkisi", **Afyon Kocatepe Üniverstesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi,** C. 1, No. 1, Aralık 2018, s. 144.

Özdemir, Mehmet: "Siyer Yazıcılığı Üzerine", **Milel ve Nihal,** C. 4, No. 3, Eylül-Aralık 2007, s. 130.

Öztürk, Mustafa: **Kur'an-ı Kerim Meali,** Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014.

"Tefsir Geleneğinde Nüzûl-Sîret İlişkisi", **Kur'an'ı Nüzûl Dönemiyle Okumak,** ed. Adnan Demircan, Ankara, Fecr Yayınları, 2020.

Paçacı, Mehmet: **Kur'an'a Giriş,** 10. Baskı, Ankara, TDV Yayınları, 2020.

Palabıyık, M. Hanefi: "Sözlü Gelenekten Tarihçiliğe Giriş", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları,** Der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014.

er-Râzî, Ebu Abdillah Fahruddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyn: **Mefâtihu'l-Ğayb,** Beyrut, Daru'l Fikr, 1403/1981.

es-Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbûrî: **el-Keşf ve'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an,** thk. eş-Şeyh Seyyid Kesravi Hasan, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1425/2004.

es-Salih, Subhi: **Kur'an İlimleri,** Çev. M. Said Şimşek, Konya, Hibaş Yayınları, t.y.

Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, Çev. M. Yaşar Kandemir, 3. Baskı, Ankara, DİB Yayınları, 1981.

Serinsu, Ahmet Nedim: **Kur'an ve Bağlam,** İstanbul, Şule Yayınları, 2008.

Soycan, Mustafa: **Taberi'de Siyer Rivayetleri,** Ankara, Fecr Yayınları, 2021.

Söylemez, M. Mahfuz: "Kur'an'ın Anlaşılmasına Tarihin Önemi", **Kur'an ve İslami İlimlerin Anlaşılmasında Tarihin Önemi,** ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2013.

es-Suyuti, Ebu'l-Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî: **Lübâbü'n-Nükûl fi Esbâbi'n-Nüzûl,** Beyrut, Müessetü'l Kütübi'l Sekafiyye, 1422/2002.

el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, Müessetü'r Risale, 2010.

ed-Durru'l-Mensur fi't-Tefsiri'l-Me'sur, Beyrut, Daru'l Fikr, 2011.

Sülün, Murat: **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı,** İstanbul, Çağrı Yayınları, 2012.

Şibli, Mevlana Muhammed Nu'mânî: **Son Peygamber Hz. Muhammed,** Çev. Yusuf Karaca, İstanbul, İz Yayıncılık, 2019.

Şulul, Kasım: **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi,** İstanbul, İnsan Yayınları, 2014.

"Siyer Literatüründe Kullanılan Terimler ve Özel İsimler Sözlüğüne Dair", **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları,** Der. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yayınları, 2014.

Siyer Usûlü, 2. Baskı, İstanbul, Siyer Yayınları, 2021.

et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd: **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an,** thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Kahire, Daru Hicr, 1422/2001.

el-Vahidi, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî: **Esbâbu Nüzûli'l-Kur'an,** thk. es-Seyyid Ahmed Sakr, y.y., Daru'l Kitâbi'l Cedid, 1389/1969.

el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1415/1994.

el-Vâkıdî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Medenî. **Kitabu'l-Meğâzî,** thk. Marsden Jones, 3. Baskı, y.y. 1404/1983.

Vida, G, LeviDella: "Sîre", **İA,** İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, t.y., C: 10, s. 699.

Yaşaroğlu, M. Kâmil: "Nisa Sûresi", **DİA,** İstanbul, 2007, C: 33, s. 137-138.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi: **Hak Dini Kur'an Dili,** 3. Baskı, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979.

ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi: **El-Keşşaf an Hakâîki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücuhi't-Te'vil,** Beyrut, Daru'l Ma'rife, 1430/2009.

ez-Zerkani, Muhammed Abdulazim: **Menahilü'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an,** y.y., y.y., t.y.

ez-Zerkeşi, Ebu Abdillah Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillah et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî **el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an,** thk. Ebi'l Faled Dimyati, Kahire, Daru'l Hadis, 2006.

Zühayli, Vehbe: **et-Tefsiru'l-Münir,** 10. Baskı, Dimeşk, Daru'l Fikr, 1430/2009.